

FULL SYSSELSÄTTNING OCH SOLIDARISK LÖNEPOLITIK

18

Lönebildning bortom NAIRU

Redaktör: Tony Johansson

Sverige har sedan 1990-talet lidit av hög arbetslöshet och har i dag vad som måste beskrivas som massarbetslöshet. Det är uppenbart att den förda ekonomiska politiken inte längre klarar att uppnå full sysselsättning. Det går inte heller att återgå till den politik som dominerade före 90-talet.

Vad Sverige behöver är därför en ny ekonomisk politik som förenar full sysselsättning och rättvisa löner med dagens öppna ekonomi. Det är bakgrunden till att LO-kongressen 2012 beslutade att inleda projektet *Full sysselsättning och solidarisk lönepolitik*. Projektet ska resultera i en slutrapport till LOs kongress 2016 samt ett stort antal underlagsrapporter, varav denna är den artonde.

Det är min förhoppning att denna rapport liksom projektets fortsatta arbete ska bidra till den viktiga diskussionen om hur Sverige åter kan bli ett land med full sysselsättning och om hur den solidariska lönepolitiken kan moderniseras.

Karl-Petter Thorwaldsson

LOs ordförande

Redaktör: Tony Johansson

Medverkande: Lennart Erixon, Erik Hegelund, Eckhard Hein,
Marc Lavoie, C.W.M Naastepad, Servaas Storm och Josef Taalbi

© Landsorganisationen i Sverige 2015

Grafisk form: LO

Tryck: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2015

ISBN 978-91-566-3061-3

LO 15.05 500

Innehåll

Förord	7
Tony Johansson	
1. Lönebildning bortom NAIRU	8
Inledning	8
Det empiriska stödet för exogen NAIRU...	9
... är svagare än många inser	11
Tveksamma teoretiska antaganden	13
Rapportens frågeställningar	18
Rapportens disposition	19
Avslutningsvis	21
Litteraturförteckning	22
Lennart Erixon	
2. Den solidariska lönepolitikens betydelse för struktur- omvandlingen och tillväxten i dagens Sverige	
– teorier och belysningar	26
Introduktion	26
Den solidariska lönepolitikens tillväxtmekanismer	31
Kritiken mot den solidariska lönepolitiken	38
Undersökningar av den solidariska lönepolitikens effekter på tillväxten	46
Är de "bortglömda" hypoteserna om ett samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturuomvandling och tillväxt relevanta?	57
Finns det fortfarande behov av solidarisk lönepolitik? En sammanfattning och avslutande diskussion	66
Litteraturlista	75
Appendix	84

Servaas Storm och C.W.M. Naastepad	
3. Full sysselsättning är inte omöjligt	86
NAIRU-modellen	87
"NAIRU-Economics"	91
Svaga belägg	96
Det finns ett alternativ	97
Kan vi återfå full sysselsättning?	102
Avslutande reflektioner	103
Referenser	105
 Josef Taalbi	
4. Lönebildning, omvandlingstryck och innovationer	109
Introduktion	109
Utvecklingens positiva och negativa drivkrafter	110
Innovationer i ett längre tidsperspektiv	113
Omvandlingstryck och löneandelens utveckling	115
Lönebildning och arbetsproduktivitet	116
Svenska innovationer 1970–2007	117
Möjligheter i den tredje teknologiska revolutionen	120
Omvandlingstryck och problemlösning	123
Slutsatser	127
Referenser	130
 Marc Lavoie och Eckhard Hein	
5. Vägen till full sysselsättning	134
Inledning	134
Några inledande kritiska anmärkningar på det dominerande synsättet	135
Ett alternativt perspektiv: post-keynesiansk nationalekonomi	140
Implikationerna för löneförhandlingar och makroekonomisk politik	147
Referenser	151

Erik Hegelund	
6. Varför varierar arbetslösheten mellan länder och över tid?	154
Inledning	154
Tidigare forskning	154
Metod	158
Resultat	163
Avslutande kommentar	168
Källförteckning	172

Förord

ARBETE ÅT ALLA är en av arbetarrörelsens viktigaste mål, åtminstone i högtidstalen och på valaffischerna. Men efter det att sysselsättningen minskade med omkring en halv miljon personer under 1990-talets första hälft har Sverige aldrig återvänt till något som kan kallas för full sysselsättning. Hur kommer det sig? Varför förefaller ”full sysselsättning” vara en ouppnåelig utopi snarare än ett mål som det är realistiskt att nå?

Jämviktsarbetslöshet och NAIRU (Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment) är begrepp som under de senaste decennierna fått stort fotfäste såväl i den ekonomiska forskningen som i den politiska debatten. Begreppen uppfattas ibland som en absolut gräns, en nivå på arbetslösheten som det inte går att understiga, åtminstone inte utan omfattande välfärdsförluster i form av sämre skydd för löntagare eller sämre arbetslöshetsförsäkringar.

I denna antologi, som ges ut inom ramen för LOs projekt *Full sysselsättning och solidarisk lönepolitik*, diskuterar såväl svenska som internationella forskare i ekonomi och ekonomisk historia begreppet NAIRU för att utröna om det stämmer med verkligheten, eller endast är en intellektuell tankeram, samt om denna tankeram hindrar politiker från att bedriva en politik för full sysselsättning. Rapporten utgör en värdefull diskussion av ett centralt synsätt i nationalekonomi och väcker många intressanta frågor. Författarna ansvarar själva för rapportens innehåll, slutsatser och förslag.

Stockholm i maj 2015

Sebastian de Toro

Projektet för Full sysselsättning och solidarisk lönepolitik

Tony Johansson¹

1. Lönebildning bortom NAIRU²

Inledning

I centrum för såväl den ekonomisk-politiska som nationalekonomiska diskussionen finns sedan drygt två decennier föreställningen om en jämviktsarbetslöshet eller naturlig arbetslöshet.³ Jämviktsarbetslösheten, vanligen benämnd NAIRU⁴, är den andel arbetslösa av arbetskraften som krävs för att inflationstakten ska förbli oförändrad, givet att de institutionella och välfärdspolitiska ramverken för arbetsmarknaden förblir oförändrade. Inom ramen för denna ansats är detta liktydigt med en situation där företagens inkomstanspråk och löntagarnas inkomstanspråk motsvarar de totala inkomsterna. Vid denna jämviktspunkt når företagen sina vinstanspråk utan att de behöver höja försäljningspriserna (utöver vad den tidigvarande inflationstakten implicerar) och löntagarna når sin förväntade reala mållön, eftersom inflationstakten således förblir oförändrad. Under förutsättning att centralbanken kan antas på ett trovärdigt sätt upprätthålla sitt inflationsmål, medger, definitionsmässigt, en sådan ordning en nominell löneökningstakt som uppgår till den exogent bestämda produktivitetstillväxten plus detta inflationsmål.

Arbetslösheten är den disciplinerande faktor som gör det möjligt för arbetsmarknadens parter att nå en sådan jämviktsöverenskommelse i

1 Tony Johansson är doktorand i ekonomisk historia vid Lunds universitet.

2 Jag vill rikta ett tack till Lennart Erixon och Lars Pålsson Syll för värdefulla kommentarer på detta kapitel. Kvarvarande brister är naturligtvis författarens egna.

3 Naturlig arbetslöshet och jämviktsarbetslöshet eller NAIRU är egentligen konceptuellt skilda. Naturlig arbetslöshet (se Friedman 1968) uppstår i en i övrigt perfekt walrasiansk värld till följd av det kontinuerliga marknadsutbytet och imperfektioner i den verkliga världen. Den naturliga arbetslösheten är således ett ojämviktsfenomen. Jämviktsarbetslöshet eller NAIRU (se Layard et al. 1991, 1994) uppstår när arbetsmarknaden präglas av oligopolistisk konkurrens och är ett jämviktsfenomen i det att den definieras som den arbetslöshet som är nödvändig för att uppnå samhällsekonomisk jämvikt, i detta fall definierat som oförändrad inflationstakt (se Stockhammer 2006). Emellertid är, såsom Hein och Lavoie konstaterar i denna rapport (se kapitel 5), de politiska implikationerna snarlika, varför naturlig arbetslöshet och jämviktsarbetslöshet ofta används synonymt.

4 NAIRU står för Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment.

lönesättningen. Hur hög denna disciplinerande arbetslöshet måste vara bestäms, i standardformuleringarna av denna modell⁵, av institutionella förhållanden på arbetsmarknaden, konkurrenssituationen på produktmarknaderna och löneförhandlingsmodellens struktur. NAIRU är i så måtto exogent bestämd och antas vara en stark gravitationspunkt för den faktiska arbetslösheten.

Om denna ansats till arbetsmarknaden och ekonomin i stort utgör en god beskrivning av hur samhällsekonomin faktiskt fungerar, är det en enkel sak att förhålla sig till valet av såväl *makroekonomisk* och *välfärdspolitisk regim* som principer för *lönebildningsprocessen*.

De makroekonomiska verktygen blir i sådana fall reducerade till att finjustera ekonomin och den faktiska arbetslösheten när dessa pendlar kring den långsiktiga trendtillväxten respektive den långsiktiga jämviktsarbetslösheten. Valet av *välfärdspolitisk regim* blir ett val mellan effektivitet och moralisk-politiska överväganden rörande hur mycket ojämlikhet och sociala problem som vi tolererar och hur mycket ekonomisk effektivitet vi är beredda avstå ifrån. Ju närmre en perfekt marknadssituation en ekonomi kommer, desto lägre blir jämviktsarbetslösheten.⁶ *Lönebildningsprocessen* kommer om denna modell på ett korrekt sätt representerar verkligheten att alltid som yttre ram för de nominella löneanspråken – på aggregerad nivå – ha den förväntade, exogent bestämda produktivitetstillväxten plus riksbankens inflationsmål.

Det empiriska stödet för exogen NAIRU...

Denna ansats, att institutionella förhållanden, bestämmer den långsiktiga arbetslösheten har sedan OECDs inflytelserika Jobs Study (OECD 1994) varit helt dominerande i såväl akademiska som politiska sammanhang. Numera antas, ofta utan diskussion, att det finns ett starkt empiriskt stöd för en jämviktsarbetslöshet som primärt bestäms av institutionella förhållanden. I Sverige har detta inte minst varit tydligt i debatten om generositeten i arbetslöshetsförsäkringen, i vilken utgångspunkten

5 Se kapitel 3 i denna rapport.

6 Det ska dock noteras att exempelvis OECD har gjort en reträtt vad gäller enskilda institutioner, och argumenterar numera för att det är den institutionella helheten som är det viktiga (OECD 2006). Mer om detta nedan.

för exempelvis den tidigare alliansregeringen var att detta är okontroversiellt och backas upp av entydigt empiriskt stöd, exempelvis från OECD.⁷

Analysen i Jobs Study mynnade ut i följande slutsats:

"In Finland, entitlements rose in 1972 and unemployment rose sharply (in contrast to its Scandinavian neighbors) through to 1978; in Ireland changes increasing entitlements occurred over 1971 to 1985, and its rise in unemployment was particular large (as compared to other European countries) from 1980 to 1985. In Norway, major increases in entitlements occurred in 1975 and 1984 (although also before and after these dates), and unemployment rose exceptionally around 1989. Entitlements rose in Sweden in 1974 and in Switzerland in 1977, with major rises in unemployment in 1991 in both cases. These experiences suggest lags between rises in entitlements and later sharp increases in unemployment of 5 to 10 years for... Ireland and Finland, but perhaps 10 to 20 years in Norway, Sweden and Switzerland."

Detta är en tämligen vågad slutsats, och det torde vara uppenbart att det kan vara ett logiskt felslut där man antar kausalitet fast den inte finns. Manning (1998:144) avfärdar på denna grund resonemanget som "absurt".⁸ Med start under 1990-talets andra hälft började det emellertid komma studier med väsentligt bättre ekonometriska metoder än de som använts i Jobs Study, som bekräftade den kausala länken mellan generositet i arbetslöshetsförsäkringen och olika typer av rigiditeter på arbetsmarknaden å ena sidan och hög arbetslöshet å den andra. Inflytelserika studier i denna tradition är Layard et al. (1994), Nickell (1997, 1998), Elmeskov, Martin och Scarpetta (1998), Layard och Nickell (1999), IMF (2003), Nickel et al. (2005), OECD (2006) Bassanini och Duval (2006). De uppskattade koefficienterna för variabeln arbetslöshetsförsäkring implicerar i flera av dessa studier att om ersättningsgraden i arbetslös-

7 "OECDs analys tyder på att en minskning med 10 procentenheter i den genomsnittliga ersättningsnivån skulle leda till en minskning i jämviktsarbetslösheten med 1,2 procentenheter för ett genomsnittligt OECD-land" (Regeringen 2006:46).

8 "Taken on its own, I think that we would all agree that this is absurd. In fact, one could write a very similar paragraph relating performance in the Eurovision Song Contest to unemployment. Sweden won in 1991 (as well as 1974) and Switzerland in 1988, so this alternative hypothesis would seem better able to explain the rise in unemployment in 1991 in both countries. The clincher would seem to be that Norway notoriously got 'null points' on more than one occasion and has a particularly low level of unemployment" (Manning 1998:144).

hetsförsäkringens ökar med 10 procentenheter stiger jämviktsarbetslösheten med omkring eller över 1 procentenhet. Resultaten för de övriga institutionella variablerna skiljer sig mer mellan olika studier, men överlag bekräftas den grundläggande ansatsen⁹, med det tillägget att flera av studierna finner stöd för att ökad centralisering i löneförhandlingarna/korporativism sänker jämviktsarbetslösheten, något som kan tas som intäkt för teorier om att korporativa inslag i samhällsekonomin kan ha positiva effekter (jfr Calmfors och Driffill 1988, Sockice och Hall 2001, Freeman 2000, Eichengreen 2007). Det senare är ett av skälen till att OECD år 2006 ändrade tyngdpunkt i sina politiska rekommendationer. OECD noterade nu att olika institutionella strukturer kan ge upphov till likartad samhällsekonomisk effektivitet (OECD 2006). Samtidigt ska det understrykas att det alltså, enligt OECD (2006), är institutionella rigiditeter som orsakar ökad jämviktsarbetslöshet. Skillnaden är den att vissa typer av institutioner motverkar de negativa effekterna av exempelvis generös arbetslöshetsförsäkring. Ett sådant institutionellt förhållande är hög grad av korporativism i lönebildningsprocessen. Med en modell med centrala löneförhandlingar, tvingas fackföreningarna att ta samhällsekonomiskt ansvar, vilket motverkar de löne-prisspiraler som i annat fall kan bli effekten i en situation där det finns starka fackföreningar men löneförhandlingarna sker på decentraliserad nivå.

... är svagare än många inser

Många studier indikerar således att det finns ett kausalt samband mellan institutionella förhållanden och välfärdspolitisk regim å ena sidan och jämviktsarbetslöshet å den andra. Men som Lavoie och Hein noterar i sitt bidrag i denna rapport (se kapitel 5) antar de flesta studier inom detta paradigm att det existerar en exogen NAIRU, som bestäms av institutionella förhållanden, snarare än att bevisa att så faktiskt är fallet. Howell (2006) varnar för denna typ av forskning som söker bekräfta tidigare hållna premisser snarare än att kritiskt pröva dem, medan Blanchard och Wolfers (2000) varnar för "forskningsdarwinism", där de för hypotesen negativa resultaten sällas bort till förmån för de resultat som bekräftar hypotesen. Stockhammer och Klär (2008), som också är

⁹ De olika studierna har olika modellspecificeringar och skiljer sig åt i period, landsammansättning och metoder.

kritiska till detta förfarande, hanterar frågan genom att i modeller med exogen bestämd NAIRU inkludera efterfrågevariabler. Deras resultat visar att efterfrågevariablerna är väsentligt bättre på att förklara variationer i jämviktsarbetslöshet. Resultaten som Hegelund presenterar i denna rapport (se kapitel 6) pekar i samma riktning.

Det finns många studier som presenterat resultat som inte finner de samband som hypotesens företrädare normalt finner. Exempel på sådana studier är Ball (1999), Esping-Andersen och Regini (2000), Baker et al. (2003, 2004), Howell (2005), Baccaro och Rei (2005), Howell och Rehm (2009), Howell (2011), Storm och Naastepad (2012) samt Zettergren (2013).

Baker et al. (2003, s. 41) konstaterar att de rörande 1990-talet fann "no meaningful relationship between labor-market deregulation and shifts in the NAIRU". De visar också att storleken på de estimerade koefficienterna för flera centrala variabler varierar kraftigt mellan olika studier, trots att datamaterialet som används har liknande karaktär och sammanfattar att "[o]ur interpretation of this literature is that the results are decidedly not robust" (Baker et al. 2003, s. 35). Baccaro och Rei (2005) redovisar resultaten av ett stort antal estimerade modeller och finner att institutionella variabler inte förklarar variationer i arbetslöshet över tid och mellan länder. Johansson och Taalbi (2010) noterar vidare att den inflytelserika rapporten av Bassanini och Duval (2006) som låg till grund för OECDs slutsatser rörande dessa frågor i Employment Outlook från samma år (OECD 2006) i sin ekonometriska konstruktion definitionsmässigt för bland annat Sverige inte förklarar ökningen i arbetslöshet från de mycket låga nivåer före 1991 till de väsentligt högre nivåer som vi vant oss vid därefter.¹⁰

10 Bassanini och Duval (2006:12) skriver: "One important adjustment made to the data sample and specifications should be mentioned at the outset. In both the descriptive and panel data analyses below, observations for Finland, Germany and Sweden in 1990 and 1991 are removed from the sample, and different country fixed effects are used for each of these three countries over the two sub-periods 1982–1989 and 1992–2003. In practice, this approach is equivalent to splitting Finland, Germany and Sweden into two subcountries, pre- and post-1990/1991. This reflects the view that for these three countries, neither the institutions considered in this section, nor the set of macroeconomic shocks which will be included at a later stage, are able to capture the highly country-specific factors – including inter alia, the collapse of the Soviet Union, the unification and the banking crises, respectively – which were behind the upward shift in unemployment over this two-year period." Därmed kan vi även konstatera att OECD, som i sin Employment Outlook 2006 reproducerar Bassaninis och Duvals regressionsstabell, måste anses ha lämnat också den position som intogs 1994 i Jobs Study där organisationen påstod att det var möjligt att just förklara uppgången i den svenska arbetslösheten på 1990-talet med den mer generösa arbetslöshetsförsäkring som infördes under 1970-talet.

Hegelunds kapitel (se kapitel 6) i denna rapport ger liknande resultat vid handen: det finns inga entydiga belägg för att institutionella förhållanden bestämmer den långsiktiga arbetslösheten. Således kan varken utvecklingen över tid eller skillnader mellan länder förklaras med institutionella förhållanden. Naastepad och Storm drar i sitt bidrag till denna rapport (se kapitel 3) slutsatsen, efter att ha gjort en översikt av litteraturen (se också Storm och Naastepad 2012), att exogen NAIRU måste betraktas som empiriskt falsifierad.

Tveksamma teoretiska antaganden

Att det är så svårt att empiriskt grunda ett så centralt och allmänt vedertaget teoretiskt begrepp har troligen sin grund i bristande realism i de antaganden som görs i modeller med exogen NAIRU. En verklig ekonomi fungerar helt enkelt inte såsom den antas fungera enligt dessa modeller, varför de framhållna variablerna inte heller får de effekter som är förväntade.

Det är möjligt att kritisera NAIRU-antagandena från flera olika teoretiska utgångspunkter. I denna rapport fokuseras på två sådana utgångspunkter som bedöms ha särskilt stor bäring på frågan om lönebildning. Den första utgångspunkten är *Rehn-Meidneransatsens implikationer för NAIRU-begreppet*. Den andra utgångspunkten är den *keynesianska kritiken* i vars centrum efterfrågevariabler står.¹¹

11 En tredje och fjärde utgångspunkt skulle kunna vara en schumpeteriansk sådan respektive en som fokuserar på hysteresis i arbetslösheten. De politiska implikationerna av hysteresisansatsen är att de långsiktiga samhällsekonomiska kostnaderna i form av hög och bestående arbetslöshet kan bli väsentligt högre än motsvarande kostnader för att inte upprätthålla prisstabilitet i ett läge av recession, varvid det är att föredra att föra en mer expansiv ekonomisk politik under sådana situationer än vad som skulle följa av ett NAIRU-ramverk utan hysteresis. Resultaten i Ball (1999) kan tolkas på detta sätt. Den schumpeterianska ansatsen utgår från en annan typ av resonemang. Schumpeter (1939) som utgår från walrasianska jämviktslägen i sin analys – det vill säga att alla marknader är i jämvikt – kommer under det att hans analys framskrider till en position som inte kan analyseras utifrån walrasianska jämvikter. Liksom ekonomin i stort, som enligt Schumpeter rör sig i långa och korta cykler (vilka definitionsmässigt är icke-jämviktslägen) kommer motsvarande långa och korta cykler i arbetslöshet att genereras (se Schumpeters arbetslöshetstaxonomier i volym 2 av *Business Cycles*). Särskilt intressant torde detta vara mot bakgrunden av att Friedman (1968) härleder sitt begrepp "naturlig arbetslöshet" från samma walrasianska utgångspunkter. I en schumpeteriansk dynamisk modell, såsom den utvecklas i *Business Cycles*, i vilken ekonomin mycket sällan befinner sig i (eller snarare passerar igenom) walrasianska jämviktslägen, är föreställningen om en naturlig arbetslöshet som en gravitationspunkt (som i sin tur är förankrad i ett sådant jämviktsläge) för den faktiska arbetslösheten tämligen främmande, eller rentav oförenlig med denna dynamik (jfr Lipsey 2008). Denna ansats utvecklas dock inte i denna rapport, även om det ska noteras att Josef Taalbis bidrag grundas i resonemang som har likheter med den schumpeterianska modellen.

Rehn-Meidner ansatsens implikationer för NAIRU

Rehn och Meidners ansats till lönebildning och makroekonomisk politik (Landsorganisationens organisationskommitté 1951, Erixon 2008, Storm och Naastepad 2012), har andra mikroekonomiska principer än de som antas i NAIRU-teori. Relationen mellan inflation och arbetslöshet är en av utgångspunkterna, men med ett institutionellt ramverk som gynnar produktivitetstillväxt och strukturomvandling i kombination med återhållsam ekonomisk politik kan, argumenterar de båda fackförenings-ekonomerna, hög lönetillväxt kombineras med hög sysselsättning, utan att inflationstryck uppstår.¹² I första instans kan detta betraktas som att den klassiska Phillipskurvan genom makropolitiska och institutionella åtgärder och lönebildningen kan skjutas mot origo, alternativt att den vertikala långsiktiga Phillipskurvan i Friedmans modell eller i moderna NAIRU-modeller skjuts mot vänster.

Implikationerna är dock större än så. Den aggregerade produktivitetstillväxten är nämligen inte i Rehn-Meidnermodellen exogen bestämd, utan endogen i förhållande till lönebildningsprocessen. Högt lönetryck gentemot företagets vinstmarginaler tenderar att öka rationaliseringsstrycket. Detta är en effekt känd även sedan tidigare, ibland omnämnd som Marx-Hicks-effekten. Mycket tyder även på att produktivitetstillväxten kan vara endogen i förhållande till den förda ekonomiska politiken genom det som brukar benämnas Verdoorn-Kaldoreffekten (Storm och Naastepad 2012, samt kapitel 3 i denna rapport).

Såsom Erixon konstaterar i en artikel i Cambridge Journal of Economics (se Erixon 2008), finns det således en implicit kritik mot modern NAIRU-teori i Rehn och Meidners analys. Detta blev senare en av utgångspunkterna för den kritik mot NAIRU-ansatsen som för ett par år sedan lades fram av Storm och Naastepad (se Storm och Naastepad 2012).

Problemet kan sammanfattas på följande sätt. Inledningsvis noteras att jämviktsarbetslösheten är den disciplinerande mekanism som tillser att reallönetillväxten är i nivå med produktivitetstillväxten (eller såsom det formulerades ovan: den nominella lönetillväxten är i nivå med produktivitetstillväxten plus centralbankens inflationsmål). Ökad pro-

¹² Det ska noteras att som Taalbi påtalar i sitt kapitel i denna rapport (se kapitel 4) finns det liknande resonemang inom den svenska strukturanalytiska skolan. I synnerhet brukar Erik Dahmén's begrepp "omvandlingstryck" lyftas fram i dessa sammanhang.

duktivitetstillväxt sänker jämviktsarbetslösheten genom att företagen kan nå sina vinstmål, även vid högre lönetillväxt (allt annat lika). Endogeniseringen av produktivitetstillväxten (i relation till lönetillväxten) leder till att det vid varje tillfälle i tiden existerar flera möjliga framtida produktivitetstillväxtlinjer (se Lavoie och Hein, kapitel 5 i denna rapport). En av dessa kommer att realiseras, men vilken av dem är beroende av vilken lönetillväxt som blir verklighet. Det får i sin tur som resultat att påståenden om att det existerar *en* långsiktig jämviktsarbetslöshet, vid vilken reallönetillväxten hamnar i nivå med produktivitetstillväxten måste förkastas a priori, på teoretisk grund. Det vill säga: NAIRU-teorin måste, såsom Storm och Naastepad konstaterar (se kapitel 3 i denna rapport), i så fall även betraktas som falsifierad på teoretisk grund.

Lönebildningsprocessen kan således påverka produktivitetstillväxten och därmed den *inflationssäkra arbetslösheten*. Jämviktsarbetslöshet, såsom en långsiktig gravitationspunkt definierad av exogena faktorer kan, som Storm och Naastepad utförligt diskuterar i sitt kapitel i denna rapport (se kapitel 3), om detta resonemang är korrekt inte existera. I anslutning till dessa slutsatser uppstår två viktiga frågor.

1. Hur kraftfull är denna effekt på produktivitetstillväxten, och om vi skulle modellera denna effekt inom ramen för en NAIRU-modell, vilken typ av modell skulle i sådana fall bli resultatet?
2. Är det möjligt att tillämpa en lönebildningsstrategi som syftar till att öka produktivitetstillväxten, genom att ställa mer offensiva lönekrav eller verka för förändringar av relativlönerna i syfte att öka strukturrationaliseringen i ekonomin i stort och mekaniseringstakten i industrin?

Keynesiansk kritik

Den keynesianska kritiken har utvecklats inom ramen för den så kallade post-keynesianska skolan och en av de centrala slutsatserna är att det vid varje ögonblick i tiden kan finnas flera jämviktslägen med olika sysselsättningsnivåer, vid vilka inflationstakten är stabil (Lavoie 2003, 2009). Det är dock centralt att understryka att denna skolbildning skiljer sig från den "keynesianism" som spreds och institutionaliserades i Västvärlden under efterkrigstiden, något som först måste beröras innan vi kan gå vidare till den moderna kritiken. Detta för att undvika enkla missuppfattningar.

Keynes (1973 [1936]) visade att variationer i den aggregerade efterfrågan ger upphov till variationer i sysselsättningen. Han visade vidare, och på basis av detta, att det snarast är att beskriva som ett normaltillstånd att arbetsmarknaden inte är självklarerande. Keynes analys baserades på mycket korta perioder – mindre än ett år – varför det inte är självklart att den kan överföras till analys av längre perioder. Så skedde emellertid, något som gav upphov till vad som ibland beskrivs som "finetuning-keynesiansim". Det teoretiska ramverket brukar benämnas Hicks-Samuelsons neoklassiska syntes (Minsky 2008, ch 2, Davidson 2009). Genom att justera de offentliga utgifterna, antogs att det var möjligt att upprätthålla "full sysselsättning". Finjusteringsparadigmet fick ytterligare eldunderstöd av det statistiskt negativa samband som Phillips (1959) fann mellan inflationstakt och arbetslöshet i Storbritannien (1861–1957). Denna så kallade "Phillipskurva" inorporerades i den neoklassiska syntesen (Lipsey 2008). Kurvan kunde tolkas som att det var möjligt att "välja" arbetslöshetsnivå genom den nivå av inflation som kunde anses acceptabel. Det var som ett "smörgårdsbord", konstaterar Klas Eklund (1992: 307). Många samtida bedömare gjorde gällande att den höga tillväxten och låga arbetslösheten berodde på denna nya "keynesianism".¹³

Emellertid fick den "fulla sysselsättningen" ett abrupt slut i flera länder när strukturkrisen slog till. Samtidigt ökade inflationen i många länder – så kallad stagflation uppstod. Detta togs som intäkt för att Friedman (1968) hade rätt angående den naturliga arbetslösheten – vilken kan konceptualiseras som en vertikal långsiktig Phillipskurva som skär den (kortsiktiga) ursprungliga Phillipskurvan. Liksom den höga tillväxten under 1950–1960-talen hade tillskrivits "keynesianismen", kom nu stagflationen under 1970-talet att tillskrivas samma "keynesianism". Phillips-

13 Genom att man "i praktiken omsatte vad många nationalekonomer hade predikat sedan Keynes General Theory" hade arbetslösheten i stort sett avskaffats (Dillard 1970: 589). Människan hade lärt sig att bemästra konjunkturcyklerna. Arhur Okun ifrågasatte om det ens var meningsfullt att tala om konjunkturcykler, när nu ekonomer och politiker lärt sig omsätta Keynes idéer. Okun (1972: 32–37) utropade att "as of this writing (november 1969), the nation is in its one-hundred-and-fifth month of unparallel, unprecedented, and uninterrupted economic expansion", varefter han konstaterar att "[t]oday few research economists regard the business cycle as a particularly useful organizing framework for the overall analysis of current economic activity" och drar slutsatsen att "[m]ore vigorous and more consistent application of the tools of economic policy contributed to the obsolescence of the business cycle pattern".

kurvan hade emellertid inte accepterats av alla. Flera av Keynes tidigare medarbetare var kritiska. Exempelvis avfärdade hans kanske främsta lärjunge och kollega, Joan Robinson, hela den så kallade "finjusterings-keynesianismen" som varande inget annat än "bastardkeynesianism".

Den moderna keynesianska kritiken av NAIRU såsom den formuleras av ekonomer som brukar föras till den post-keynesianska skolan (se Lavoie 2009 för en översikt av denna och Stockhammer och Hein 2011 för en djupare introduktion), ska därför inte betraktas som ett försök att återuppliva den klassiska Phillipskurvan eller det "keynesianska" finjusteringsparadigmet.

Fokus ligger istället på två andra områden. För det första understryks möjligheten att variationer i den aggregerade efterfrågan kan generera variationer i arbetslöshet som måste betraktas som längre än kortsiktiga, vilket har lett till en forskningslitteratur som fokuserar på samvariationen mellan investeringar¹⁴ och arbetslöshet och med slutsatsen att det är variationerna i investeringstakt som driver NAIRU och som förklarar varför NAIRU förändras. Redan 1977 lade Robert Rowthorn fram ett teoretiskt ramverk i vilken Phillipskurvans placering påverkas av kapitalstockens tillväxttakt. En hög tillväxttakt tenderar att pressa Phillipskurvan mot origo genom att den så kallade "konfliktinflationen" torde minska (Rowthorn 1977). Senare har Rowthorn och andra arbetat fram modeller i vilka investeringarna kan påverka långsiktig NAIRU (Rowthorn 1999, Stockhammer 2004, 2011; se också kapitel 6 för ytterligare resonemang och referenser).

För det andra fokuseras på löner som utgörades såväl en utgift för företagen som källa till efterfrågan på företagets varor och tjänster. När detta kombineras med andra än de i neoklassisk teori gängse antagandena om mikroekonomiska principer uppstår en situation där jämvikt uppstår på flera olika sysselsättningsnivåer. Då konsumtionen ur löner är högre än konsumtionen ur vinster, följer att med högre reallönenivå vid given pro-

14 Investeringarna är den mest volatila delen av den aggregerade efterfrågan, varför Keynes framhöll just dem som centrala för att förklara varför arbetsmarknaden inte är klarerande. Keynes (1937) skriver: "The theory can be summed up by saying that, given the psychology of the public, the level of output and employment as a whole depends on the amount of investments. I put it in this way, not because this is the only factor on which aggregate output depends, but because it is usual in a complex system to regard as a *causa causans* that factor which is most prone to sudden and wide fluctuations"

duktivitetsnivå (högre löneandel av nationalinkomsten) flyttas ”efterfrågebarriären” på varumarknaderna, varvid företagen kommer att operera med högre kapacitetsutnyttjande för att möta den högre efterfrågan och således med fler anställda. Vinstandelen av nationalinkomsten kan då vara lägre än tidigare, samtidigt som avkastningen på kapitalet är oförändrat. Detta utgör en jämvikt som är förenlig med stabil inflationstakt, hög sysselsättning och låg arbetslöshet. Samma avkastning på kapitalet kräver en högre vinstandel om kapacitetsutnyttjandet är lägre, vilket således korresponderar med en lägre reallönenivå och lägre sysselsättningsnivå. Detta är en jämvikt med låg reallönenivå (vid given produktivitet) och låg sysselsättning. Det har förts fram att den senare situationen präglar utvecklingen efter 1970-talets strukturkris, då arbetslösheten trots fallande löneandel av nationalinkomsten har ökat eller förblivit på en hög nivå (se kapitel 5 i denna rapport samt Stockhammer 2004).

Denna kritik har direkt bäring på frågorna om lönebildning. Om denna teori är riktig följer att om löneandelen i Sverige vore högre och reallönerna högre, skulle, allt annat lika, arbetslösheten vara lägre – och inte tvärtom, såsom hävdas av förespråkarna av exogen NAIRU. Frågan är emellertid hur en ekonomi som befinner sig i ett låglöne-högarbetslöshetsjämviktsläge, viket kan antas vara fallet för svenskt vidkommande, kan ta sig till en situation av höglöne-lågarbetslöshetsjämviktsläge. Det är den tredje frågan som ställs i denna rapport.

Rapportens frågeställningar

För att summera har vi därmed ställt tre frågor.

1. Hur stor effekt har ökad nominell löneökningstakt på produktivitetstillväxten och vilka är implikationerna av en sådan endogenisering av produktivitetstillväxten för NAIRU-teorierna?
2. Är det möjligt, givet vad vi vet om Sveriges situation som en liten öppen ekonomi, att använda lönebildningen för att påverka strukturrationalisering och produktivitetstillväxt?
3. Om det inte förhåller sig så att det finns *en* jämviktsarbetslöshet utan ekonomier präglas, såsom post-keynesianerna menar, av multipla jämviktslägen – hur ska i sådana fall ekonomin fås att förflytta sig från lågsysselsättningsjämviktslägen till högsysselsättningsjämviktslägen?

Rapportens disposition

Kring dessa tre frågor ombads sex forskare resonera. De har olika nationalekonomiska områden som specialitet, men med det gemensamt att de är kritiska till det dominerande NAIRU-paradigmet.

De två första frågorna är de primära frågeställningarna för de kapitel som skrivits av Lennart Erixon, Servaas storm och C.W.M. Naastepad samt Josef Taalbi. Marc Lavoie och Eckard Hein diskuterar den tredje frågeställningen i sitt kapitel.

Lennart Erixon analyserar i kapitel 2 Rehn-Meidnermodellen och det sätt på vilket lönebildningen användes för att öka strukturomvandlingstakten och den aggregerade produktivitetstillväxten. Erixon diskuterar i ljuset av den teoretiska och empiriska litteraturen huruvida Rehns och Meidners ansats till produktivitets- och löneteori är tillämpbar idag och vilka konsekvenser en tillämpning skulle få för lönebildningen. Men Erixon urskiljer även andra tänkbara mekanismer bakom ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt i Sverige. Han betonar framförallt två kanaler. För det första skapas incitament för att etablera industri med produktion av arbetsbesparande varor. För det andra underlättas strukturomvandlingen i riktning mot branscher med låg potential för reallönetillväxt, då en jämn inkomstfördelning gör att löntagare lättare accepterar att lämna höglönebranscher. Erixon drar slutsatsen att den solidariska lönepolitiken inte har spelat ut sin roll. Men försvarare av den solidariska lönepolitiken måste betona politikens betydelse för tillväxten och dess samspel med andra institutioner och politikområden inom ramen för ett nationellt innovationssystem.

I kapitel 3 analyserar Storm och Naastepad effekterna av endogenisering av produktivitetstillväxten för jämviktsarbetslöshetsmodellerna. Den teoretiska implikationen blir att det inte kan finnas en långsiktig jämviktsarbetslöshet till vilken den faktiska arbetslösheten graviterar. Implikationerna för lönebildningen är att denna kan användas för att öka produktivitetstillväxten. De redovisar även data för de nordiska länderna rörande estimerade effekter av en höjd löneökningstakt.

I kapitel 4 tar Josef Taalbi sig an den andra frågeställningen utifrån delvis andra utgångspunkter. Istället för att studera aggregerad produktivitetstillväxt, ställs frågan huruvida ett ökat lönekostnadstryck ökar benägenheten att driva fram nya innovationer. Taalbi genomför

en empirisk undersökning av innovationer och kostnadsutveckling i svensk industri 1970–2007. Baserat på en ny svensk innovationsdatabas som Taalbi varit med om att ta fram, visar han att företag har satsat på produktutveckling i perioder när vinsterna pressas av löner och andra kostnader. Löneökningar, som på kort sikt inom ramen för exogena NAIRU-modeller är inflationsdrivande, kan därmed antas ha andra effekter på sikt, i det att de kan leda till ökad innovationsbenägenhet och leda in omvandlingen på nya spår, vilket kan antas gynna långsiktig konkurrenskraft. Detta får honom att avråda från en ackommoderande lönebildningsstrategi och istället förordade en strategi som syftar till att via lönebildningen skapa ökade incitament för strukturomvandling.

Den tredje frågan rörande möjligheten av multipla jämviktslägen och förutsättningarna för att en ekonomi ska ta sig från ett lågsysselsättningsjämviktsläge till ett jämviktsläge med hög sysselsättning, diskuteras av Marc Lavoie och Eckhard Hein i kapitel 5. De finner att en strategi för att öka löneandelen i syfte att förflytta ekonomin till ett högsysselsättningsjämviktsläge ställer omfattande krav på hela det makroekonomiska ramverket. Författarna menar även att en sådan strategi måste åtföljas av lämpliga ramverk på internationell nivå.

Utöver dessa tre frågor begärdes ytterligare statistiskt underlag in rörande institutioners effekter på jämviktsarbetslösheten. Särskilt underströks att dess effekter skulle provas även när efterfrågevariabler inkluderas i modellerna. Detta för att undvika den forskningsdarwinistiska tendens som Blanchard och Wolfers (2000) varnat för. På så sätt blir det möjligt att vikta de efterfrågevariabler som framhålls som viktiga inom det (post-)keynesianska paradigmet gentemot de institutionella variabler som framhålls som viktiga inom det nykeynesianska paradigmet. Denna ansats har prövats tidigare av Stockhammer och Klär (2008) och Johansson och Taalbi (2010), men det finns ett behov av att utsträcka analysen till längre perioder, använda nya bättre institutionella variabler samt täcka fler länder. Denna uppgift gick till Erik Hegelund som presenterar sina resultat som rapportens sjätte kapitel. Resultaten ligger nära de som redovisas av Stockhammer och Klär (2008) och Johansson och Taalbi (2010) i fråga om efterfrågevariablernas negativa effekter (hög aggregerad efterfrågan tenderar att sänka jämviktsarbetslösheten) och rörande de institutionella variablerna bekräftas att dessa inte har några

entydiga effekter, en slutsats som ligger nära de som dras i Baccoro och Rei (2005) och i Howell och Rehm (2009) och Howell (2011), liksom i flera andra välkända studier.

Avslutningsvis

Denna rapport gör inte anspråk på att ge några enhetliga svar på de frågor som ställs. Respektive författare svarar på de ställda frågorna utifrån sina respektive områden, empiri och teoretiska överväganden. I en del fall leder detta till svar som inte är fullt förenliga med varandra.

I så måtto är det en rapport vars syfte det är att visa på alternativa handlingsvägar (i plural), snarare än endast *en* möjlig strategi för lönebildningen. Vi överlämnar därefter till fackföreningsrörelsen och andra intresserade att göra sina egna bedömningar av det som här framkommer.

Lund november 2014

Tony Johansson

Litteraturförteckning

- Baccaro, L., & Rei, D. (2005). *Institutional determinants of unemployment in OECD countries: A time-series cross-section analysis (1960–1998)*. International Institute for Labour Studies Discussion Paper 160/2005. Geneva: International Labour Organization.
- Baker, D., Glyn, A., Howel, D., & Schmitt, J. (2003). *Labor Market Institutions and Unemployment: A Critical Assessment of the Cross-Country Evidence*. Oxford: Department of Economics, Oxford University Discussion Papers.
- Baker, D., Glyn, A., Howel, D., & Schmitt, J. (2004). *Unemployment and Labour Market Institutions: The Failure of the Empirical Case for Deregulation*. Geneva: ILO Working Paper 43.
- Ball, L. (1999). Aggregate Demand and Long-Run Unemployment. *Brooking Papers on Economic Activity* (No. 2), 189–251.
- Bassanini, A., & Duval, R. (2006). *Reassessing the Role of Policies and Institutions, OECD social Employment and: Reassessing the Role of Policies and Institutions*. Paris: OECD Social Employment and Migration Working paper 35.
- Blanchard, O., & Wolfers, J. (March 2000). The role of shocks and institutions in the rise of European unemployment: The aggregate evidence. *The Economic Journal*, 110, C1–C33.
- Calmfors, L., & Driffill, J. (1988). Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance. *Economic Policy*, 3 (April), 13–61.
- Davidson, P. (2009). *The Keynes solution: the path to global economic prosperity*. New York: Palgrave MacMillan.
- Eichengreen, B. (2007). *The European Economy since 1945*. Oxford: Pinetion University Press.
- Eklund, K. (1992). *Vår ekonomi, en introduktion till samhällsekonomi* (3:e uppl.). Stockholm: Tiden.
- Elmeskov, J., P., M. J., & Scarpetta, S. (1998). Key lessons for labour market reforms: evidence from OECD countries experiences,. *Swedish Economic Policy Review*, 205–252.
- Erixon, L. (2008). The Swedish third way: an assessment of the performance and validity of the Rehn-Meidner model. *Cambridge Journal of Economics*, 32(3), s. 367–393.
- Esping-Andersen, G., & Regini, M. (2000). *Why Deregulate Labour Markets?* Oxford University Press.

- Freeman, R. (2000). *Singel Peaked VS. Diversified Capitalism, the relation between economic institutions and outcomes*. Washington DC: NBER wp 7556.
- Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *The American Economic Review*, 58 (Mars), 1–17.
- Hall, P., & Soskice, D. (2001). *Hall, Peter A., David Sockice (2001) Varieties of Capitalism, the institutional foundations of comparative advantage*. Oxford: Oxford University Press.
- Hein, E., & Stockhammer, E. (2011). *A Modern Guide to Keynesian Macroeconomics and Economic Policies*. Cheltenham: Edward Elger Publishing.
- Howell, D. R. (2005). *Fighting unemployment, The limits to Free Market Orthodoxy*. New York: Oxford University press.
- Howell, D. R. (2006). Roundtable Remarks. The New OECD Jobs Report: More Reliable Evidence and More Balanced Assessments, OECD Forum on the New Jobs Strategy,. Toronto.
- Howell, D. R. (2011). Institutions, aggregate demand and cross-country employment performance: alternative theoretical perspectives and the evidence. i E. Hein, & E. Stockhammer, *A Modern Guide to Keynesian Macroeconomics and Economic Policies* (s. 165–190). Cheltenham: Edward Elger Publishing.
- Howell, D. R., & Rehm, M. (2009). Unemployment compensation and high European unemployment: a reassessment with new benefit indicators. *Oxford Review of Economic Policy*, 25(NO 1), 60–93.
- IMF. (2003). Unemployment and Labour Market Institutions. i *World Economic Outlook* (s.). Washington D C: International Monetary Fund.
- Johansson, T., & Taalbi, J. (2010). Full sysselsättning och ekonomisk politik. *Nytt samhälle, nya värderingar* (s. 53–80). Stockholm: Arbetarrörelsens forskarnätverk.
- Keynes, J. M. (Feb 1937). The General Theory of Employment. *Quarterly Journal of Economics*, s. 209–223.
- Keynes, J. M. (1973[1936]). *The General Theory of Employment, Interest and Money, The collected Writings of John Maynard Keynes, vol VII*. Cambridge: Macmillan.
- Landsorganisationens organisationskommitté. (1951). *Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen*. Stockholm: LO.

- Lavoie, M. (2003). Real Wages and Effective and Notional Demand for Labour. *Review of Radical Political Economics*, 35(2), 166–182.
- Lavoie, M. (2009). *Introduction to Post-Keynesian Economics* (1:a uppl.). London: Palgrave Macmillan.
- Layard, R. S. (1994). *The Unemployment Crisis*. London: Oxford University Press.
- Layard, R., & Nickell, S. (1999). Labour Market Institutions and Economic Performance. i O. Achenfelter, & D. Card (Red.), *Handbook of Labor Economics*, vol 3c. Amsterdam: Elsevier Science B.V.
- Layard, R., Nickell, S., & Jackman, R. (1991). *Unemployment, Macroeconomic Performance and the Labour market* (1:a uppl.). New York: Oxford University Press.
- Lipsey, R. G. (2008). Evolutionary Economics, the Phillips Curve and the Incredible disappearing natural rate of unemployment. presented at The session Keynes at 125 Canadian Economic Association Meetings Vancouver BC: June 6–8, 2008.
- Manning, A. (1998). Comment on B. Holmlund, "Unemployment Insurance in Theory and Practice". *Scandinavian Journal of Economics*, 100(1), 143–145.
- Minsky, H. P. (2008). *John Maynard Keynes*. New York: McGraw-Hill.
- Nickell, S. (1997). Unemployment and Labor Market Rigidities: Europe versus North America. *The Journal of Economic Perspectives*, 11(NO 3 Summer), 55–77.
- Nickell, S. (1998). Unemployment: Questions and Some answers. *The Economic Journal*, 108(NO 448), 802–816.
- Nickell, S., Ninziata, L., & Ochel, W. (January 2005). Unemployment in the OECD since the 1960s. What do we know? *The Economic Journal*, s. 1–27.
- OECD. (1994). *Jobs Study*. Paris: OECD.
- OECD. (2006). *Employment Outlook 2006*. Paris: OECD.
- Okun, A. (1972). *The Political Economy of Prosperity* (2nd uppl.). Washington D C: The Brookings Institution.
- Regeringen. (2006). *En arbetslöshetsförsäkring för arbete, prop 2006/07:15*. Stockholm: Regeringen.
- Rowthorn, R. (1977). Conflict, inflation and Money. *Cambridge Journal of Economics*, 1.

- Rowthorn, R. (1999). Unemployment, wage bargaining and capital-labour substitution. *Cambridge Journal of Economics*, 23, 413–425.
- Schumpeter, J. (1939). *Business Cycles. A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process. Två volymer*. New York och London: McGraw-Hill Book Company.
- Stockhammer, E. (2004). *The Rise of Unemployment in Europe*. UK: Edward Elgar.
- Stockhammer, E. (2006). *Is the NAIRU theory a Monetarist, New Keynesian, Post Keynesian or a Marxist theory?* Vienna University of Economics and Business, Vienna.: Department of Economics Working Paper Series, 96. Inst. für Volkswirtschaftstheorie und -politik.
- Stockhammer, E. (2011). The Macroeconomics of Unemployment. i E. Hein, & E. Stockhammer, *A Modern Guide to Keynesian Macroeconomics and Economic Policies* (s. 137–164). Cheltenham : Edward Elger Publishing.
- Stockhammer, E., & Klär, E. (2008). *Capital Accumulation, Labour Market Institutions, and unemployment in the Medium run*. Berlin: Discussion Papers 834, DIW.
- Storm, S., & Naastepad, C. W. (2012). *Macroeconomics Beyond the NAIRU*. Cambridge: Harvard University Press.
- Zettergren, G. (2013). *A-kassan och arbetslösheten*. Stockholm: TCO.

Lennart Erixon¹⁵

2. Den solidariska lönepolitikens betydelse för strukturomvandlingen och tillväxten i dagens Sverige – teorier och belysningar

Introduktion

Begreppet ”den svenska modellen” används ofta i den politiska debatten, massmedia och i den samhällsvetenskapliga litteraturen trots svårigheter att definiera en unik svensk samhällsmodell. Exempelvis har inte bara Sverige utan också andra nordiska länder och flera västeuropeiska länder utanför Norden prioriterat en jämn inkomstfördelning under efterkrigstiden. Men trots motsvarigheter i andra länder är det tämligen okontroversiellt att betrakta solidarisk lönepolitik som en viktig del av den svenska modellen. Solidariska löner blev en ledstjärna för LO under 1960- och 1970-talen och även för tjänstemännens förhandlingskarteller under 1970-talet. Löneförhandlingarna hade blivit samordnade inom LO-området vid mitten av 1950-talet och för tjänstemännen i slutet av 1960-talet. Det är svårt att förklara den långtgående löneutjämningen på tjänstemanna- och arbetarsidan under 1960- och 1970-talen (inklusive mellan män och kvinnor) utan hänvisning till kombinationen av en låg arbetslöshet, en övergång till samordnade centrala förhandlingar och en solidarisk lönepolitik.

En viktig anledning till genombrottet för den solidariska lönepolitiken i början av 1960-talet var att LO kom att se politiken som ett medel att uppnå strukturomvandling och tillväxt. Sambandet mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt hade behandlats i ett betänkande från LOs utredningsavdelning till 1951 års LO-kongress. Betänkandet sammanfattade och systematiserade Gösta Rehn och Rudolf Meidners idéer om att det är fullt möjligt att samtidigt uppnå full sysselsättning, låg inflation, hög tillväxt och rättvisa löner genom en återhållsam finans- och penningpolitik, en aktiv arbetsmarknadspolitik

¹⁵ Lennart Erixon är professor i nationalekonomi vid Stockholms universitet.

och en solidarisk lönepolitik – den så kallade Rehn-Meidnermodellen. LO-ekonomernas betänkande till 1961 års kongress, *Samordnad näringspolitik*, framhävde målen om strukturomvandling och tillväxt, men rapporten lade större tonvikt på arbetsmarknads- och näringspolitiken än på lönepolitiken (Bergström 2007, s. 21–22, 134–135 och 203–208).

LO kom från och med mitten av 1960-talet att prioritera frågor om arbetsmiljö och medbestämmande samt om konsekvenserna för de anställda av organisations- och teknikförändringar i företagen (Bergström 2007, s. 23–24 och 209–211). En löneutjämning var i första hand önskvärd av rättviseskäl, inte för att påskynda näringslivets omvandling. Men LO och dess medlemsförbund var medvetna om och accepterade att den solidariska lönepolitiken kunde ha påskyndat nedläggningen av ineffektiva anläggningar och företag samt avvecklingen av låglönebranscher (framför allt TEKO-industrin) när det internationella konkurrenstrycket hårdnade under 1960-talet. Den breda politiska och fackliga uppslutningen kring subventionerna till vissa ”krisbranscher” under 1970-talets andra hälft och i början av 1980-talet (främst varven och företag inom stålindustrin) utgjorde ett avsteg från principen om att bejaka avvecklingen av stagnerande industrier. Rekonstruktionen av svensk stålindustri under denna period låg dock i linje med Rehn-Meidnermodellens positiva inställning till strukturomvandling.

Upprottet från samordnade centrala löneförhandlingar vid mitten av 1980-talet gjorde det svårare för fackföreningsrörelsen att bedriva solidarisk lönepolitik. Prioriteringen av andra mål för lönepolitiken kom dessutom att marginalisera argumenten för den solidariska lönepolitiken i allmänhet och för politikens betydelse för näringslivets utveckling i synnerhet. Fackföreningsrörelsen fick en nyckelroll vid försöken under 1980-talet att uppnå samhällsekonomisk stabilitet vid fasta växelkurser. Inflationen skulle hållas under kontroll och exporten (och sysselsättningen) stimuleras genom löne moderation. Fackföreningarna i den konkurrensutsatta sektorn hade uppgiften att medverka till att bevara eller rentav öka de svenska företagens marknadsandelar genom att hålla nere Sveriges relativa lönekostnad (per producerad enhet). Men devalveringar och en kreditledd överhettning gjorde det omöjligt för fackföreningsrörelsen att styra lönebildningen och även att förhindra en ökad lönespridning under 1980-talets andra hälft.

Devalveringspolitiken, inte avstegen från den solidariska lönepolitiken, hamnade i centrum för den ekonomisk-politiska diskussionen när intresset ökade igen för tillväxtfrågor kring 1990. Tillväxten hade varit lägre i Sverige än i de flesta andra OECD-länder under 1970- och 1980-talen. En statlig produktivitsdelegation beskyllde devalveringarna i början av 1980-talet för att ha försvagat omvandlingstrycket på den konkurrensutsatta sektorn (Erixon 1991). Både tillväxt- och fördelningsfrågor fick sedan en perifer ställning i den svenska ekonomisk-politiska debatten under den djupa recessionen i början av 1990-talet.

Fortsatt industrivisa förhandlingar (om än med Industriavtalet som en likriktande lönenorm från och med 1998) samt en ökad betydelse för individuella löneförhandlingar och för lokala kollektivavtal med siffrerlösa centrala avtal som en ytterlighet (om än under fredsplikt) försvagade förutsättningarna ytterligare för solidarisk lönepolitik i Sverige under 1990- och 2000-talen. Lönespridningen fortsatte att öka i landet (liksom i de flesta andra OECD-länder) fram till mitten av 2000-talet, framför allt genom att löntagare med de högsta inkomsterna drog ifrån. Tillväxtargumentet för en solidarisk lönepolitik blev allt ovanligare även inom fackföreningsrörelsen under 1990- och 2000-talen. Den ökade lönespridningen visade sig förenlig med ett svenskt produktivitsunder 1992–2006.

En ny upphöjelse av den svenska och nordiska modellen under 2000-talet hade sin grund i Sveriges och de andra nordiska ländernas offentliga budgetkonsolidering och relativt höga BNP-tillväxt sedan mitten av 1990-talet. BNP-tillväxten 1995–2007 var högre i Sverige, Norge och Finland än i EU- och OECD-länderna i genomsnitt. BNP-tillväxten var också högre i Sverige än i andra EU-länder (med undantag av i vissa östeuropeiska medlemsländer) under den internationella finans- och skuldskrisen 2008–2014. De nordiska länderna övervann snabbt sina finans- och fastighetskriser (Danmark och Island) eller har hittills lyckats undvika kollaps av fastighetsmarknaden. Samhällsvetenskaplig forskning lyfte fram de nordiska arbetsmarknadsinstitutionernas förmåga att växla ned löneökningstakten (Dølvik med flera 2012). Enligt vissa nationalekonomers definition av den (framgångsrika) nordiska makroekonomiska modellen bildar starka fackföreningar tillsammans med generösa arbetslöshetsersättningar, arbetsmarknadspolitik och allmänna utbildningsinsat-

ser de kollektiva skyddsnät som mildrar de negativa konsekvenserna av ekonomiernas öppenhet (Gylfason med flera 2010). Men bara ett fåtal samhällsvetare hänvisade till den solidariska lönepolitikens betydelse för strukturomvandlingen och den höga BNP-tillväxten i de nordiska ekonomierna efter 1990-talskrisen (se Pontusson 2006 och Vartianen 2011). Vissa nationalekonomer såg rentav en (måttfull) ökning av löne- och inkomstskillnaderna som en viktig komponent i en ny svensk tillväxtmodell (Freeman med flera 2006). En potentiell konflikt mellan den solidariska lönepolitiken och integrationssträvandena i Europa uppstod genom det så kallade Vaxholmsfallet vintern 2004–2005. Enligt *Lex Laval* (2010) är principen om fri rörlighet av tjänster i EES-avtalet överordnad den om att alla som arbetar i Sverige ska omfattas av de inhemska kollektivavtalen. Europadomstolen hade i december 2007 förbjudit fackliga organisationer att sätta in stridsåtgärder mot företag som erbjuder utstationerade arbetare de centrala branschavtalens minimilöner. *Lex Laval* utgör ett hot mot den solidariska lönepolitiken i Sverige om de utstationerade arbetarna pressar ner lönerna i branscher med en låg täckningsgrad för de centrala avtalen. Lagen utmanar även den solidariska lönepolitiken om den utstationerade arbetskraften bara erhåller minimilönen i en bransch eller vid svårigheter att kontrollera om lönerna enligt de utländska kollektivavtalen verkligen motsvarar de svenska lägstälönerna.

Det stora intresset för Thomas Pikettys bok *Capital in the Twenty-First Century* (2014) är ett bland många tecken på att fördelningsfrågor hamnade i centrum igen i den samhällsvetenskapliga och politiska debatten under 2000-talet. OECD, IMF, världsbanken och andra internationella samarbetsorgan har uttryckt farhågor för att tendensen till ökade inkomstklyftor i många länder har bidragit till ökade sociala spänningar och främlingshat, men också (i linje med Pikettys analys) till lägre ekonomisk tillväxt. Enligt en ny IMF-studie, som omfattar länder både i och utanför OECD, har en jämn inkomstfördelning och en omfördelning av inkomster haft en positiv effekt på ländernas tillväxt i BNP per capita (Ostry med flera 2014). IMF:s rapport fokuserar, precis som många andra studier, på nettoinkomstfördelningen, det vill säga på inkomstfördelningen efter skatter och transfereringar samt med hänsyn till socialförsäkringssystemets finansiering och förmåner. Många nya fördelningsstudier avhandlar, precis som Pikettys bok, den funktionella

inkomstfördelningen, det vill säga inkomstfördelningen mellan kapital och arbete. Men det nyväckta intresset för fördelningsfrågor har sällan utmynnats i studier av lönefördelningens effekter på strukturomvandling och tillväxt.

Detta kapitel behandlar lönefördelningens inverkan på strukturomvandling och ekonomisk tillväxt i en utvecklad ekonomi som den svenska. Kapitlet har ambitionen att med hjälp av den nationalekonomiska litteraturen belysa de mekanismer som kan tänkas ligga bakom ett positivt samband mellan löneutjämning, strukturomvandling och tillväxt. Men kapitlet uppmärksammar också de invändningar som vissa nationalekonomer har rest på antingen teoretiska eller empiriska grunder mot förekomsten av ett sådant samband. Kapitlet ger dessutom en översiktlig bild av den empiriska litteraturen på området. En specialstudie har gjorts av relevansen hos två av hypoteserna om löneutjämnings pådrivande roll i den industriella omvandlingsprocessen.

Den solidariska lönepolitikens effekter på tillväxten står genomgående i centrum i kapitlet. Politiken kan påverka tillväxten genom ”extern” strukturomvandling, det vill säga genom förändringar i olika anläggningars, företags och industriers andelar av produktion och sysselsättning. Solidarisk lönepolitik kan också ha konsekvenser för den ”interna” strukturomvandlingen, det vill säga för företagets benägenhet och förmåga att introducera och utveckla nya produkter, teknologier och organisationsformer samt genomföra utbildningsinsatser. Analysen i detta kapitel omfattar även en diskussion om lönefördelningens inverkan på löntagarnas arbetsinsatser (ansträngningar) och vilja att satsa på utbildning. Uppsatsen ignorerar däremot den litteratur som betonar att en jämn fördelning av arbetsinkomster kan ha en positiv effekt på tillväxten genom att minska behovet av snedvridande skatter och transfereringar (se bland annat Persson och Tabellini 1992). Den bortser också från möjligheten att inkomstfördelningen (före skatter och transfereringar) kan påverka människors *möjligheter* till utbildning (vid imperfektioner på kapitalmarknaden) och även samhällets investeringar genom skillnader i sparbenägenheter mellan olika inkomstgrupper (se van der Weide och Milanovic 2014, s. 4–7 och Cingano 2014, s. 22–27).

Det första avsnittet efter denna inledning presenterar argumenten för ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling

och tillväxt (avsnitt 2). Det efterföljande avsnittet redovisar kritiken av dessa argument. Avsnittet ger det största utrymmet åt svenska national-ekonomers kritik (avsnitt 3). Kapitlet gör sedan en översikt över den empiriska litteraturen om löneutjämnings och den solidariska lönepolitikens effekter på strukturomvandling och tillväxt (avsnitt 4). Relevansen hos två hypoteser om ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik och strukturomvandling granskas i ett separat avsnitt (avsnitt 5). Det avslutande avsnittet sammanfattar kapitlets analys av sambandet mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt. Avsnittet diskuterar också om och på vilket sätt den solidariska lönepolitiken fortfarande kan spela en aktiv roll i omvandlingen av svensk ekonomi (avsnitt 6).

Den solidariska lönepolitikens tillväxtmekanismer

LO tog ställning för en "solidaritetsbetonad" (socialistisk) lönepolitik vid kongressen 1936. Betänkandena och motionerna till LO-kongressen under 1940-talet innehöll ofta hänvisningar till önskvärdheten av en solidarisk lönepolitik. Men begreppet var här tvetydigt, precis som i Arbetarrörelsens efterkrigsprogram (1944); solidarisk lönepolitik utgjorde en av de 27 punkterna i efterkrigsprogrammet. Men ett betänkande till LO-kongressen 1941 (*Fackföreningsrörelsen och näringslivet*) hade gjort en klar distinktion mellan en löneutjämning *inom* industrier och en löneutjämning *mellan* industrier. Betänkandet fastslog att fackföreningsrörelsen bara kunde verka för en löneutjämning inom industrier (Meidner 1974, s. 9; Bergström 2007, s. 125–126). I LO-ekonomernas betänkande till LO-kongressen 1951 fick kraven på en allmän löneutjämning stå tillbaka för en rekommendation om att sätta en identisk lön för lika arbeten och etablera en rationell (rättvis) lönestruktur. Rehn-Meidnermodellen förespråkar en löneutjämning mellan företag och mellan industrier, inte en löneutjämning mellan löntagare med olika arbetsuppgifter och kvalifikationer (LO 1951, s. 150–155). LO-betänkandet 1951 underströk att en bestämning av rimliga löneskillnader måste baseras på en objektiv värdering (av fackföreningsrörelsen) av arbetets innehåll. Men arbetsvärderingen måste vara i samklang med den lönestruktur som marknadskrafterna genererar på lite länge sikt – på en "perfekt" arbetsmarknad kommer till exempel ersättningen för tunga och smutsiga arbeten att vara relativt hög på grund av ett lågt arbetskraftsutbud.

Betänkandet till LO-kongressen 1951 hänvisade till ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik och tillväxt. En identisk lön för likartade arbeten utsätter företag och industrier med en låg lönsamhet för ett (ytterligare) rationaliseringstryck. De drabbade företagen och industrierna måste öka sin produktivitet för att överleva. Kapitlet kommer i fortsättningen att använda begreppet *omvandlingstryck* vid hänvisningar till den solidariska lönepolitikens tvångsmekanism i Rehn-Meidnermodellen. Begreppet "rationaliseringar" inkluderade i LO-betänkandet 1951 inte bara företagens kontinuerliga effektiviseringar av verksamheten (rationaliseringar i gängse mening) utan också deras organisationsförändringar, automatiseringar av produktionen och användningar av kapacitetshöjande nya teknologier (LO 1951, s. 66–68, 89–90 och 152).¹⁶

Företag och industrier som inte orkar bära de solidariska lönerna bidrar ändå till strukturomvandling i Rehn-Meidnermodellen. Deras tillbakagång och eventuella nedläggning frigör resurser för andra företags och industriers expansion (LO 1951, s. 89–90). En nödvändig förutsättning för att solidarisk lönepolitik ska utsätta företag och industrier för ett omvandlingstryck är att vinsterna är låga i allmänhet i ekonomin. Finans- och penningpolitiken måste därför vara återhållsam (på medellång och lång sikt) och arbetsmarknadspolitiken garantera full sysselsättning för att hålla uppe lönerna. Flyttningsstöd, omskolning och andra utbildningsinsatser kan därutöver vara nödvändiga för att en strukturomvandling verkligen ska komma till stånd.

Andra förklaringar av ett samband mellan solidarisk lönepolitik och tillväxt betonar, precis som LO-betänkandet 1951, att en enhetlig lön håller tillbaka löneökningarna i företag och industrier med en hög lönsamhet. Den solidariska lönepolitiken möjliggör rörlighet på arbetsmarknaden genom ett ökat antal arbetssökande och en stegrad sökintensitet vid hot om arbetslöshet mot anställda i de drabbade företagen, men också genom ett ökat antal vakanser i de gynnade företagen (se bland annat Acemoglu 2001). Rehn och Meidner föredrog en *ransoneringsmekanism* (kvantitetsmekanism) på arbetsmarknaden utan att redogöra

16 Argumentet i Rehn-Meidnermodellen om ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik och strukturomvandling genom att politiken utsätter de mindre lönsamma företagen och industrierna för ett omvandlingstryck hade ingen motsvarighet i tidigare LO-betänkanden eller i Arbetarrörelsens efterkrigsprogram.

för den i detalj. Arbetsmarknadsforskare har senare hänvisat till att en ihoppressad lönestruktur resulterar i en omallokering av arbetskraft genom bortfallet av jobb (*job destruction*) och skapandet av nya jobb (*job creation*), se Bertola och Rogerson (1997). Rehn och Meidner såg den solidariska lönepolitikens ransoneringsmekanism som ett alternativ till den nationalekonomiska (Marshallianska) standardmodellen (Erixon 2011a, s. 106–108). I den senare modellen ger (temporära) löneskillnader incitament för en överflyttning av arbetskraft till sektorer med en gynnsam efterfrågeutveckling. Rehn och Meidner ansåg att betydande lönedifferenser ofta är nödvändiga för att åstadkomma en omallokering av arbetskraft. Stora löneskillnader är i regel svåra att uppnå på grund av lönestelheter ”nedåt” (av andra skäl än solidarisk lönepolitik). De är dessutom orättvisa och inflatoriska.

Rehn och Meidner framhävde i andra arbeten än betänkandet till LO-kongressen 1951 att en lönepolitik som utjämnar ersättningen för likartade arbeten kommer att bidra till strukturomvandling genom att förstärka *vinstskillnaderna* mellan företag och mellan industrier (se till exempel Rehn 1950, s. 65). Företag och industrier med höga vinster (till exempel genom en gynnsam efterfråge- och produktivitetsutveckling) har möjligheter att betala högre löner än de solidariska. De erhåller därmed en ”lönesubvention”. De företag som bara kan utvecklas eller överleva vid löner som är lägre än de solidariska drabbas däremot av en ”löneavgift”. Denna diskriminering av företag vid solidarisk lönepolitik är också grundläggande för Rehn-Meidnermodellens ransoneringsmekanism på arbetsmarknaden (se ovan). Men den nationalekonomiska litteratur som betonar vinstskillnadernas betydelse för strukturomvandlingen fokuserar inte på löntagarnas rörlighet utan på överföringen av finans- och realkapital mellan företag och mellan industrier. Överföringen av kapital är av ultimata betydelse för omallokeringen av arbetskraft (Jones & Corden 1976).

Men Rehn och Meidner framhävde inte att den solidariska lönepolitikens förstärkning av vinstdifferenser kommer att skapa ytterligare incitament för överföringen av produktionsfaktorer mellan sektorer. De lade i stället tonvikten dels på den strukturomvandling (såväl externa som interna) som uppkommer genom att den solidariska lönepolitiken utsätter vissa företag och industrier för ett omvandlingstryck (se ovan),

dels på den (ytterligare) expansion och interna strukturomvandling som blir möjlig i andra företag och industrier genom den solidariska lönepolitiken. "Övervinster" genom den solidariska lönepolitiken skapar förutsättningar för produktivitetsökningar i de gynnade företagen och industrierna. En ökad självfinansieringsförmåga kommer även att påskynda företagskoncentrationen (se Meidner 1969, s. 193–194 och Rehn 1977, s. 214).

Rehn fokuserade på arbetsmarknadens utbudssida när han vid mitten av 1980-talet introducerade ett nytt argument för ett samband mellan solidarisk lönepolitik och strukturomvandling. En solidarisk lönepolitik underlättar överföringen av arbetskraft från hög- till låglöneföretag/industrier och inte vice versa som i 1951 års LO-betänkande. Små löneskillnader mellan industrier gör det lättare för löntagare i höglöneindustrier att acceptera anställningar i andra industrier (Erixon 1985, s. 27; Rehn 1987, s. 76–77). Lawrence Summers hade vid samma tid använt ett liknande argument vid en analys av arbetslösheten i USA (Summers 1986, s. 370–380).

Trots omfattande statliga stöd skedde en snabb avveckling av "krisbranscherna" utan hög arbetslöshet i Sverige under 1970- och 1980-talen. Avvecklingen och omstruktureringen av dessa höglönebranscher underlättades förmodligen av att de anställda accepterade jobb i andra branscher på grund av den jämna inkomstfördelningen. Avvecklingen av krisbranscher blev mer traumatisk och utdragen i andra europeiska länder (se till exempel nedläggningen av brittisk gruvindustri under 1980-talet).

1951 års betänkande behandlade inte tillväxtfrågor i första hand. Den centrala frågan var hur full sysselsättning kunde kombineras med prisstabilitet. Det stabiliseringspolitiska dilemmat stod även i centrum vid diskussionen om den solidariska lönepolitiken. Tillämpningen av principen om lika lön för lika arbeten skulle bidra till låg inflation genom att hålla nere löneglidningen. Faktum är att SAF hade anfört ett liknande argument för att motverka löneinflation redan under 1920-talet – en central överenskommelse om lika lön för liknande arbeten skulle förhindra att företagen bjöd över varandra i sina försök att rekrytera eller behålla eftertraktad arbetskraft (Faxén 1989). Denna syn på lönebildningen gjorde att det var SAF, inte LO, som tog initiativet till samordnade cen-

trala löneförhandlingar under 1950-talet. Men Rehn och Meidner såg också den solidariska lönepolitiken, inklusive dess lönedifferentiering, som ett effektivt medel att dämpa löntagarnas (och deras organisationers) krav på kompensation för andras löneökningar på grund av deras intresse för *relativlönen*. Den solidariska lönepolitiken skulle försvaga löne-lönespiraler i ekonomin genom att enskilda löntagare och fackförbund uppfattade politiken som rättvis (se LO 1951, s. 90–92 och 150).

Den solidariska lönepolitiken var genom sina effekter på löne-lönespiralerna en nödvändig förutsättning inte bara för samhällsekonomisk stabilitet utan också för ekonomisk tillväxt i betänkandet till LO-kongressen 1951. Bestämningen av rättvisa löner (som tog hänsyn till arbetsets art) skulle bidra till att lönerna följde produktivitetens utvecklingen på lång sikt. Lönekapplöpningar vid begränsade möjligheter till kostnadsövervältring (eller osäkerhet om dessa möjligheter) utgjorde tillsammans med den fulla sysselsättningens löneökningar ett hot mot företagets internationella konkurrenskraft. De tenderade också att sänka vinstens andel av BNP på lång sikt. En solidarisk lönepolitik skulle göra det möjligt att uppnå en konstant vinstandel på lång sikt (till skillnad från på medellång sikt) och därmed förhindra en (ytterligare) nedgång i de *privata investeringarna* (LO 1951, s. 155).

Rehn och Meidners hypoteser om ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt utgick från principen att lönerna är desamma för identiska arbeten oavsett företagets bärkraft. (Ransoneringsmodellen är dock förenlig med ett antagande om att lönerna är utjämnade även mellan kvalificerade och okvalificerade arbeten.) Arbetsmarknadsekonomer har dock under de senaste decennierna formulerat teorier om att även en löneutjämning mellan *olika* yrkesgrupper kan leda till strukturomvandling och högre tillväxt. En löneutjämning som innebär att löntagare med låg utbildningsnivå eller låg kompetens av andra skäl får högre löner än vad som motsvarar deras produktivitet gör att företag kommer att slås ut eller vidta åtgärder för att höja de anställdas kvalifikationer. Hotet om arbetslöshet skapar också incitament hos lågkvalificerad arbetskraft att utbilda sig (Agell 1999, F152–F153). I vissa versioner av den så kallade effektiva löneteorin kommer arbetsgivarna att acceptera en lönepolitik som minskar löneskillnaden mellan kvalificerat och okvalificerat arbete; de är rädda att

löntagarna kommer att anstränga sig mindre om lönestrukturen avviker från normen om rättvisa löner (Akerlof & Yellen 1990, s. 272–276). I den effektiva löneteorin sätter företagen en lön över marknadslönen för att förmå löntagarna att prestera mer. En viktig förutsättning i denna löneteorin är att det är svårt att kontrollera och mäta löntagarnas arbetsinsatser och därmed att sätta en lön i enlighet med deras produktivitet (som i den nationalekonomiska standardmodellen). Teorin gör anspråk på att vara generell, men den är förmodligen mest relevant för företag och industrier med en hög andel FoU-personal.

Ett annat argument för att en solidarisk lönepolitik är tillväxtfrämjande utgår ifrån att politiken kan stimulera framväxten av *nya* företag och industrier. En löneutjämning mellan olika yrkesgrupper skapar incitament att använda teknologier som ersätter okvalificerad arbetskraft med maskiner. Detta omvandlingstryck kan i sin tur uppmuntra framväxten av industrier som saluför arbetsbesparande produkter. Nya företag och industrier kan också uppstå och utvecklas genom en löneutjämning *mellan* branscher. Den solidariska lönepolitiken är förmodligen *en* viktig förklaring till IKEAs snabba expansion under 1960- och 1970-talen. Lönerna i möbelindustrin närmade sig genomsnittslönerna i tillverkningsindustrin 1955–1965 (se Ohlsson 1980, bilaga 1). Denna lönekonvergens bidrog till framgångarna för ett företag i möbelbranschen vars främsta affärsidé var att övervältra kostnaden för monteringsarbetet på konsumenten.

Ekonom-historiker menar att höga löner var en viktig förklaring till USAs uppsegling till en ledande industrination under 1800-talet och även till den industriella revolutionen hundra år tidigare. Enligt Robert J. Allen var höga löner en av de viktigaste förklaringarna till att den industriella revolutionen inträffade just i Storbritannien. Löneökningar (genom en framgångsrik handel) skapade tillsammans med billig energi inte bara en hög efterfrågan på teknologier som ersatte arbetskraft med kapital och energi. De tvingade också fram uppfinningar av de arbetsbesparande teknologier som lade grunden för den industriella revolutionen (Allen 2009 och 2010). Dessa ekonom-historiska arbeten har inspirerat ledande nationalekonomer att konstruera produktionsfunktioner som (under vissa förutsättningar) avbildar ett positivt samband mellan arbetskraftsbrist och låglönesatsningar å den ena sidan och arbetsbespa-

rande tekniska framsteg å den andra (se Acemoglu 2010). Men denna teoriansats ger ingen övertygande förklaring till att användningen och utvecklingen av ny (arbetsbesparande) teknik stimuleras av arbetskraftsbrist och höga löner. En rimlig förklaring är att marknadsaktörer tvingas att bli mer rationella, alerta och kreativa när de utsätts för ett ökat lönetryck (se Erixon 2014b).

Begreppet "nationella innovationssystem" (se Lundvall 1992) erbjuder en fruktbar infallsvinkel vid en analys av sambandet mellan solidarisk lönepolitik och tillväxt. Begreppet gör det möjligt att precisera de näringsstrukturella och institutionella förutsättningar som måste vara uppfyllda för att en solidarisk lönepolitik verkligen ska bidra till uthållig tillväxt. Utbildningssystemet måste till exempel prioritera ett livslångt lärande. Det måste också finnas en intim koppling mellan den högre utbildningen och näringslivets utveckling (bland annat genom stöd till akademiska entreprenörer). En öppen ekonomi är nödvändig för att tvinga fram innovationer genom ett högt konkurrenstryck, men också för att skapa en stor vinstpotential för de inhemska företagen som försöker vända en konkurrensnackdel (till exempel höga löner för okvalificerad arbetskraft) till en konkurrensfördel. Aktiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder samt effektiva FoU-system och riskkapitalmarknader är andra nödvändiga beståndsdelar i ett innovationssystem för bland annat utvecklingen av arbetsbesparande produkter och tjänster.

Användningen av begreppet "nationella innovationssystem" gör det också möjligt att beskriva de förutsättningar som måste vara uppfyllda för att få till stånd en jämn lönefördelning. Den solidariska lönepolitikens realisering kräver rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitiska insatser (se Rehn-Meidnermodellen), utbildningsprogram för uppgraderingen av okvalificerad arbetskraft och avhjälpan av arbetskraftsbrist samt andra åtgärder (av regering, företag och arbetsmarknadens parter) för att motverka uppkomsten (eller närvaron) av marknadsbetingade löneklyftor (stimulanser av arbetskraftsinvandring med mera).

Definitionen av ett svenskt innovationssystem kring den solidariska lönepolitiken kan även innefatta en beskrivning av tänkbara mekanismer bakom ett positivt samband mellan en jämn inkomstfördelning och en uthållig tillväxt. Kapitlet har redan uppmärksammat möjligheten att de ökade motiven för att ersätta arbetskraft med maskiner ge-

nom en solidarisk lönepolitik kan ge upphov till en ny högteknologisk industri som bland annat föregriper incitamenten för arbetsbesparande teknologier i andra länder. En jämn inkomstfördelning gör det också möjligt (under vissa förutsättningar om den ekonomiska politiken och välfärdspolitiken) att skapa en hög och kvalificerad efterfrågan på avancerade produkter och tjänster bland breda befolkningsgrupper. Den utbredda användningen av kvalificerade nya produkter kan också medföra en uppgradering av arbetskraften. Hänvisningen till ett nationellt innovationssystem gör det förmodligen lättare att argumentera för en solidarisk lönepolitik i det 21:a århundradet.

Detta avsnitt har belyst flera tänkbara mekanismer bakom ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik och tillväxt. En konvergens av löner för liknande arbeten kan påskynda strukturomvandlingen genom att öka omvandlingstrycket på företag och industrier med en relativt låg lönsamhet (1), öka antalet lediga platser i dynamiska sektorer och antalet arbetsökande från stagnerande sektorer genom en ransoneringsmekanism (2), öka vinstskillnaderna mellan industrier och mellan företag (3) samt genom att höja acceptansen hos löntagare i höglöneindustrier att ta jobb i andra industrier (4). Etableringen av en "rättvis" lönestruktur kan dessutom motverka löne-löne-spiraler och därmed risken för en nedgång i de privata investeringarna (5).

Vidare kan en konvergens av lönerna för olika yrkesgrupper bidra till en uppgradering av näringslivet genom att tvinga företag med en hög andel utbildad arbetskraft och löntagare med en låg kompetens att investera i utbildning (6). (Även teorin om en rationaliseringsmekanism på arbetsmarknaden är förenlig med denna aspekt på den solidariska lönepolitiken.) Slutligen kan en konvergens av lönerna för olika yrkesgrupper, företag och industrier skapa incitament för att införa arbetsbesparande teknologier vilket också kan resultera i framväxten av nya industrier och företag (7). Avsnittet hänvisade slutligen till ett bredare teoretiskt angreppssätt som inlemmar den solidariska lönepolitiken i ett nationellt innovationssystem.

Kritiken mot den solidariska lönepolitiken

Nationalekonomer har hävdats att en solidarisk lönepolitik inte är nödvändig för att åstadkomma ett omvandlingstryck på lågpresterande fö-

retag (Schager 2003). Marknadskonkurrensen är tillräcklig för att ställa företag med låg produktivitet eller låg lönsamhet av andra orsaker inför tvånget att rationalisera, förnya eller avveckla. Joseph Schumpeter poängterade i *Capitalism, Socialism and Democracy* (1976 [1943]) att innovationer av vissa företag och industrier (nya eller etablerade) leder till avveckling och utslagning av statiska företag (se begreppet "kreativ förstörelse"). I den så kallade årgångsteorin, som har stora likheter med Rehn-Meidnermodellens tillväxtteori, kommer företag som investerar i den allra senaste tekniken att utöva ett konkurrenstryck på andra företag genom sin priskonkurrens eller sin efterfrågan på arbetskraft som driver upp lönerna. Företag (eller snarare anläggningar) med äldre teknologier (lägre produktivitet) kommer att slås ut om verksamheten inte längre ger något bidrag till täckningen av de fasta kostnaderna. Lönen för lika arbeten blir densamma i alla företag på grund av de innovativa företagens löneledarskap (Schumpeter) eller den "fria" arbetsmarknadens tendens till uniforma löner (årgångsteorin). Lågpresterande företag har därför inga möjligheter att överleva genom att erbjuda löner som motsvarar deras bärkraft. En solidarisk lönepolitik är alltså inte nödvändig för att etablera ett omvandlingstryck på företagen eller ens för att åstadkomma en löneutjämning för likvärdig arbetskraft. Omvandlingstrycket på svenska företag har dessutom ökat genom de senaste decenniernas globalisering, avregleringar och EU-integration.

Ett möjligt försvar av den centrala tillväxthypotesen i Rehn-Meidnermodellen är att den solidariska lönepolitiken utsätter vissa företag (och anläggningar) för ett *omedelbart* omvandlingstryck. Trögheter i lönebildningen kan göra att tendensen till uniforma löner genom löneledarskap och marknadskrafternas inverkan är en utdragen process som även kan störas av nya yttre omständigheter. En solidarisk lönepolitik kan också vara nödvändig för att utsätta vissa branscher och företag för ett omvandlingstryck vid en ökad utländsk konkurrens (och en begränsad arbetskraftsrörlighet över gränserna).

Idén i Rehn-Meidnermodellen om att en enhetlig lönesättning för liknande arbeten utsätter företag för ett omvandlingstryck var inte ny inom nationalekonomin. Gustav Cassel och hans elev Gösta Bagge lyfte i början av 1900-talet fram att fackföreningarnas krav på löneutjämning påskyndade inte bara rationaliseringen av ineffektiva företag utan också

deras introduktion och utveckling av ny teknik. De framhöll också att fackföreningsrörelsens jämlikhetssträvanden resulterar i företagsutslagning och företagskoncentration det vill säga i extern strukturomvandling (Cassel 1902, s. 61–105; Bagge 1917, s. 388–412 och 1931, s. 121–122). Men Cassel och Bagge förutsatte, till skillnad från Rehn och Meidner, att en likriktande lönenorm (ingen av dem använde begreppet solidarisk lönepolitik) lägger ett lönegolv i ekonomin snarare än grunden till en löneutjämning och konvergens mot medianlönen för samma arbetsuppgifter. Dynamiska företag är inte förhindrade att erbjuda löner till högproduktiv arbetskraft som överstiger den kollektiva lönenormen.

Stockholmsskoleekonomen Bent Hansen delade Cassel och Bagges uppfattning att solidarisk lönepolitik sätter ett lönegolv i ekonomin. Vid sin tolkning av Rehn-Meidnermodellen underströk Hansen (precis som Erik Lundberg i sina tidiga utvärderingar av modellen) att solidarisk lönepolitik inte leder till ökade vinstskillnader. Han hänvisade till den centrala hypotesen i Rehn-Meidnermodellen att höga vinster kommer att utlösa löneökningar i dynamiska industrier. Rehn-Meidnermodellens politiska program bygger på en teori om solidariska (utjämnade) vinster, inte på en teori om solidariska löner (Hansen 1970 [1955], s. 369)

Cassel, Bagge och Hansen gav alltså inget stöd för teorier om ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik och tillväxt som förutsätter att lönerna är stela ”uppåt” (se hypoteserna i föregående avsnitt om den solidariska lönepolitikens ransoneringsmekanism och tendens att förstärka vinstskillnader). Rehn och Meidner var medvetna om att den solidariska lönepolitiken lämnade kvar ett utrymme för löneökningar i dynamiska industrier och företag. En generell nedpressning av vinstmarginalerna är nödvändig för att förhindra omfattande löneglidning i dessa företag och industrier. En rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik är också nödvändig för att motverka löneglidning. Genom olika arbetsmarknadspolitiska program kan expansiva företag och industrier rekrytera arbetskraft utan att behöva erbjuda högre löner. Därmed blir det lättare att upprätthålla den solidariska lönepolitikens vinstskillnader och lika lön för liknande arbeten. Rehn och Meidner betonade att en ensidig praktisering av den solidariska lönepolitiken är vare sig möjlig eller önskvärd.

Dessa försvar av Rehn-Meidnermodellen ska dock inte undanskymma att det finns en motsättning mellan argumentet om att solidarisk

lönepolitik bidrar till strukturomvandling genom att skapa ett uttaget löneutrymme i de mest lönsamma företagen och modellens betoning av ett positivt samband mellan faktiska vinster och löneglidning, ett samband som i sig utgör ett hot mot den solidariska lönepolitiken.

En vanlig kritik mot Rehn-Meidnermodellen är att den solidariska lönepolitiken upphäver incitamenten till rörlighet på arbetsmarknaden genom att inte tillåta löneskillnader på kort sikt. Här bör kanske erinras att modern arbetsmarknadsteori i hög grad ger utrymme för den solidariska lönepolitikens ransoneringsmekanism. Vidare hävdade Rehn och Meidner sällan att strukturomvandlingen är *snabbare* vid solidarisk lönepolitik än vid stora löneskillnader. De antog att de löneskillnader som uppstår genom vissa industriers och företags expansion måste vara stora för att en strukturomvandling verkligen ska komma till stånd. Stora löneskillnader är oacceptabla ur rättvisesynpunkt (även på kort sikt) och skadliga ur stabiliseringspolitisk synvinkel (genom att ge upphov till en omfattande löneglidning).

Solidarisk lönepolitik leder till ökning av genomsnittslönen i ekonomin enligt Cassel, Bagge och Hansen. Den solidariska lönepolitiken höjer även genomsnittslönen i den så kallade EFO-modellen (den skandinaviska löne modellen). Politiken är här *ett* sätt att överföra löneökningarna i den konkurrensutsatta sektorn till den skyddade sektorn. En eventuell tendens till ökade genomsnittslöner genom den solidariska lönepolitiken kan ha negativa effekter på de privata investeringarna och därmed på tillväxten, speciellt i en öppen ekonomi som den svenska.¹⁷

I vissa löne modeller kan en omfördelande lönepolitik utlösa löneglidning, särskilt för löntagargrupper som har marknadskrafterna i ryggen. Rehn-Meidnermodellens rättvisebegrepp kan komma i konflikt med vissa löntagargrupper villkor för att de ska vara villiga att stödja den solidariska lönepolitiken och stanna kvar i facket – de måste få behålla ett löneförsprång till andra löntagargrupper (Martin 1981; Uddén-Jondal 1993). Centrala låglönesatsningar kan rentav ge upphov till eller förstärka löne-lönespiraler, det vill säga inte mildra dem som i Rehn-Meidnermodellen (Uddén-Jondal 1993, kapitel 5). Teorin är bara delvis en implicit

17 I EFO-modellen existerar dock inget negativt samband mellan solidarisk lönepolitik och investeringar. Den konkurrensutsatta sektorn är löneledande och den skyddade sektorn kan kompensera sig för löneökningar genom påläggsprissättning (Edgren med flera 1973).

kritik av Rehn-Meidnermodellen. Argumentet om att den solidariska lönepolitiken framprovocerar löneglidning utgick i hög grad från den solidariska lönepolitikens praktik. Rehn-Meidnermodellen förespråkade inte en allmän löneutjämning utan "bara" en uniform lön för lika arbeten.

Kritiken har varit mer utbredd inom nationalekonomin mot utjämningen av löner i allmänhet i Sverige under 1960- och 1970-talen än mot principen om lika lön för lika jobb (till exempel för män och kvinnor). Kritiker menar att den radikala varianten av solidarisk lönepolitik bryter mot marknadsprincipen om att betala löntagare i enlighet med deras (marginal-)produktivitet. Små löneskillnader mellan kvalificerade och okvalificerade arbeten kan ha bidraget till utflyttningen av låglönejobb till andra länder och till minskade investeringar i Sverige, speciellt vid komplementariteter i produktionen. Vidare menar kritikerna att den ihoppressade lönestrukturen i Sverige har resulterat inte bara i onödig arbetslöshet för okvalificerad och oerfaren arbetskraft (se Björklund 1982, s. 24–25) utan också i försvagade incitament för utbildning. Den solidariska lönepolitiken kan vara en viktig förklaring till den låga avkastningen på investeringar i humankapital under 1960- och 1970-talen (Henrekson med flera 1996, s. 265–277; Lindbeck 1997, s. 1295 och 1311). LO-ekonomerna hade faktiskt hänvisat i 1951 års betänkande till incitamenten för utbildning när de argumenterade för att löneskillnader bland annat skulle spegla skillnader i jobbets kompetenskrav.

Enligt vissa varianter av den effektiva löneteorin kommer löntagarna att anstränga sig mer om löneskillnaderna inom företagen ökar för samma yrkeskategorier (Lundborg 2005). I den så kallade turneringsteorin (tournament theory) kommer arbetsinsatserna i företagen (och incitamenten att utbilda sig) att öka med en ökad lönespridning om löntagarna belönas efter sin relativa produktivitet det vill säga löntagarna är här antingen vinnare eller förlorare (Lazear & Rosen 1981; Heyman 2002). Försvare av komparativa belöningsstrukturer anser att skapandet av individuella karriärvägar och bonussystem, som ökar lönedifferenserna på företagsnivå, leder till en ökad arbetsproduktivitet och även till ett ökat inflöde av arbetskraft till företaget/sektorn. Detta synsätt ligger bakom utformningen av fackliga strategier sedan 1980-talet, framför allt på tjänstemannasidan, för att försöka förbättra medlemmarnas löneutveckling. Synsättet ligger också bakom politiska förslag om att

försöka höja kvalitén hos och/eller tillgången på vissa yrkesgrupper, till exempel inom utbildnings- och sjukvårdssektorn.

En invändning i den nationalekonomiska litteraturen mot teorierna ovan är att en ökad lönespridning kan kollidera med de anställdas rättvisepuffattning vilket inte bara kan leda till löneinflation (se Rehn-Meidnermodellen) utan också till lägre produktivitetstillväxt. En rimlig hypotes är att löntagare i de lägre inkomstpercentilerna kommer att minska sin arbetsinsats vid en ökad inkomstspridning. En annan rimlig hypotes är att ökade inkomstklyftor på en arbetsplats kan ge upphov till negativa externa effekter i form av en försämrad arbetsmiljö och en minskad samarbetsvilja (se de empiriska studierna på området i nästa avsnitt).

Argumentet om att den solidariska lönepolitiken påskyndar framväxten av nya företag och industrier – se mekanism (7) i avsnitt 2 – är kontroversiellt. Vissa kritiker menar att den solidariska lönepolitiken har försenat strukturomvandlingen i Sverige inte bara genom att ha försvagat incitamenten till rörlighet på arbetsmarknaden utan också genom att ha konserverat industristrukturen. Nya företag slogs ut genom att de var tvungna att betala solidariska löner innan de hade nått sin fulla vinstpotential. Och små företag har inte möjligheter att höja produktiviteten genom att utnyttja stordriftsfördelar. Det är de etablerade storföretagen som har vunnit på den solidariska lönepolitikens lönedifferentiering (Davis och Henrekson 1997, s. 354 och 376–37; Bergh 2014, s. 32). Argumentet om att den solidariska lönepolitiken har hämmat förnyelsen av svenskt näringsliv är dock inte helt självklart i ljuset av de senare årens nationalekonomiska forskning (se föregående avsnitt).

Svenska nationalekonomer har även framhållit att utslagningen av företag och industrier genom den solidariska lönepolitiken inte har frigjort resurser för expansionen av dynamiska industrier och företag i den privata sektorn utan för expansionen av den offentliga sektorn (Henrekson med flera 1996; Lindbeck 1997, s. 1292). En tänkbar invändning mot argumentet är att den offentliga sektorns expansion i första hand speglade kvinnornas inträde på arbetsmarknaden.¹⁸ En kritik av den solidariska lönepolitiken för att ha resulterat i en expansion av den offentliga sektorn måste dessutom problematisera valet av huvudmannaskap vid tillhandahållandet av kol-

¹⁸ Henrekson med flera (1996) ser den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor som ett exempel på övriga faktorer bakom den offentliga sektorns expansion i Sverige.

lektiva tjänster i Sverige. Övergången från industri- till tjänstesamhälle under 1960-talet var ju gemensam för många OECD-länder.

Argumenten mot den solidariska lönepolitiken har under senare decennier i hög grad kretsat kring dess förmodade negativa tillväxteffekter vid EU-integration och i en värld med ökad globalisering i allmänhet. Vi har redan beaktat möjligheten att höga löner för utbildad arbetskraft i ett land kan medföra utländska direktinvesteringar i stället för inhemska investeringar. Traditionell handelsteori ger ytterligare argument för att hinder mot lönekonkurrens har en negativ effekt på ett lands tillväxt (och även på den globala tillväxten). Handelsteorin gör ingen skillnad mellan lönekonkurrens genom handel med varor och lönekonkurrens genom handel med tjänster där gästarbetare är villiga att acceptera löner som är lägre än de avtalsenliga lönerna (Calmfors med flera 2013, s. 83). Ett land som bedriver solidarisk lönepolitik kommer bland annat att få en lägre BNP per capita oavsett effekten på produktionen – högre löner innebär högre priser vilket reducerar det "solidariska" landets BNP uttryckt i köpkraftspariteter.

De handelsteoretiska argumenten ovan för lönekonkurrens kan bara riktas mot den solidariska lönepolitiken om politiken höjer den allmänna lönenivån (se Cassel-Bagge-Hansen-teorin ovan). Solidariska löner påverkar "bara" lönestrukturen i Rehn-Meidnermodellen, det vill säga lönetryck och lönemoderation är här två sidor av samma mynt. Det bör också påminnas om att lönerna i byggnadsindustrin ligger över genomsnittslönen för arbetare. En låglönekonkurrens från utstationerade arbetare skulle kunna vara förenlig med principen om solidarisk lönepolitik. Vi bortser här ifrån att en allmän tillämpning av den solidariska lönepolitiken förmodligen skulle innebära relativt höga löner för byggnadsarbetare på grund av den höga olycksfallsrisken med mera. Men argumenten mot låglönekonkurrens vid utförandet av tjänster blir starkare om det finns skäl att tro att den hämmar landets tillväxt. Solidarisk lönepolitik kan till exempel utgöra en viktig komponent i ett nationellt innovationssystem som stimulerar användningen och utvecklingen av arbetsbesparande teknologier.

Ett argument om att den solidariska lönepolitiken är föråldrad i en globaliserad värld brukar ofta kompletteras med eller ställas emot ett argument om att politiken har blivit obsolet genom den tekniska utvecklingen – en ökad differentiering av arbetsuppgifter och ökade krav

på flexibilitet har gjort det allt svårare och allt mindre effektivt att tillämpa standardiserade lönesystem. Argumentet är riktat mot centrala löneförhandlingar i allmänhet och mot den solidariska lönepolitiken i synnerhet. En viktig anledning till EU-kommissionens intresse för den danska flexicuritymodellen under 2000-talet är att den förespråkar "decentralized coordination" snarare än Rehn-Meidnermodellens standardiserade (omfördelande) lönepolitik (Madsen 2003; Wilthagen & Tros 2004). Skillnaden mellan dagens förhandlingssystem i Sverige och Danmark ska dock inte överdrivas. Utvecklingen mot lokala och individuella avtal under de senaste decennierna har varit gemensam för de nordiska länderna. Bara en liten minoritet av löntagarna i Danmark och Sverige omfattas i dag av centrala löneöverenskommelser som stipulerar en viss löneökning för alla (Vartianen 2011, s. 348–351).

Vi ska sammanfatta kritiken av den solidariska lönepolitiken i detta avsnitt. Kritikerna menar att solidarisk lönepolitik inte är en nödvändig förutsättning för att utsätta företag för ett omvandlingstryck (speciellt inte i en globaliserad ekonomi) och vidare att politiken inte ökar vinstskillnaderna utan snarare den genomsnittliga lönenivån i ekonomin. Nationalekonomer har också anklagat den solidariska lönepolitiken för att ha försvagat incitamenten för utbildning och rörlighet mellan delarbetsmarknader. Politiken har enligt vissa nationalekonomer konserverat den svenska näringsstrukturen och påskyndat överföringen av samhällets resurser till den (skyddade) offentliga sektorn. Kritiker av den solidariska lönepolitiken har i allmänhet varit mer skeptiska mot en löneutjämning för olika jobb än mot Rehn-Meidnermodellens princip om lika lön för lika jobb.

Den mesta kritiken av hypoteserna om ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt är rimlig och bör därför tas på stort allvar av politikens anhängare. Men hittills har vare sig anhängare eller kritiker av den solidariska lönepolitiken ägnat något större intresse åt andra tänkbara mekanismer än de som gäller behovet av löneökningar för att upprätthålla rörligheten på arbetsmarknaden (se den nationalekonomiska standardmodellen) eller omvandlingstrycket på marginella företag. Exempelvis har nationalekonomer med några få undantag bortsett från möjligheten att en jämn lönefördelning kan underlätta övergången av arbetskraft till industrier med relativt låga löner. Argumentet kan vara relevant med tanke på tjänstesektorns ökade andel

av sysselsättningen och BNP i de utvecklade industriländerna. Vidare har svenska nationalekonomer bara ägnat ett perifert intresse åt möjligheten att den solidariska lönepolitikens höga löner för okvalificerad arbetskraft kan uppmuntra användningen av arbetsbesparande teknologier och utvecklingen av industrier som tillhandahåller sådana teknologier. Framtida analyser av den solidariska lönepolitikens tillväxteffekter måste förmodligen ägna mer uppmärksamhet åt dessa "bortglömda" mekanismer. Nästa avsnitt redovisar resultaten från de empiriska studier som trots allt har gjorts av den solidariska lönepolitikens tillväxteffekter och även resultaten från andra relevanta studier.

Undersökningar av den solidariska lönepolitikens effekter på tillväxten

De flesta empiriska studier tyder på att ojämlikhet är skadlig för den ekonomiska tillväxten, se litteraturöversikter i Charles-Coll (2010) och i van der Weide och Milanovic (2014). Vid de flesta studier står nettoinkomstfördelningen, inte fördelningen av arbetsinkomster, i centrum. I regel ägnar de också större intresse åt skatter och offentliga utgifter (och kapitalinkomster) än åt de faktorer som bestämmer fördelningen av arbetsinkomster.

Flera nya studier har nyanserat bilden av relationen mellan nettoinkomsternas fördelning och tillväxten – ojämlikhet har en negativ effekt på ett lands tillväxt om det är fattigt och om de fattigaste invånarnas inkomster släpar efter. Det negativa sambandet mellan ojämlikhet och tillväxt är svagare eller rentav frånvarande när de internationella studierna omfattar (fler) länder med hög BNP per capita (se dock Cingano 2014). Barro (2008) observerade ett negativt samband mellan inkomstojämlikhet (enligt beräkningar av gini-koefficienten) och tillväxt för fattiga länder, men ett positivt samband mellan dessa variabler för rika länder. Charles-Coll (2010) iakttog ett "omvänt U" vid analysen av sambandet mellan ojämlikhet (gini-koefficienter) och tillväxt i 138 länder – en minskad ojämlikhet medför en ökad tillväxt upp till en viss nivå, men tillväxten kommer sedan att falla vid en fortsatt minskning av ojämlikheten. Enligt en analys av 25 utvecklade länder (i den första och andra världen) under perioden 1975–2000 hade ojämlikhet i inkomstpercentilerna 50/10 en negativ effekt på tillväxten i BNP per

capita medan ojämlikhet i inkomstpercentilerna 90/75 hade en positiv tillväxteffekt (Voitchovsky 2005).

En undersökning av sambandet mellan ojämlikhet och inkomstutvecklingen i USA för olika inkomstgrupper 1960–2010 stärker bilden av att ojämlikhet är negativt för de fattiga men positivt för de rika – en hög ojämlikhet (hög gini-koefficient) stimulerade de rikas men hämmade de fattigas inkomstutveckling. De fattigas inkomstutveckling påverkades negativt av stora inkomstskillnader inte bara i de lägsta inkomstpercentilerna utan också mellan grupper med de högsta inkomsterna (van der Weide, R. och Milanovic 2014). De allra fattigaste individerna tycks alltså (av något skäl) bli ekonomiskt lidande av att de allra rikaste drar ifrån alla andra i inkomstligan.

Få studier försöker utreda vilka mekanismer och institutioner som ligger bakom ett konstaterat samband mellan fördelning och tillväxt. Ett regressionstekniskt problem vid många studier är att de kontrollvariabler som används för att beakta inflytandet på tillväxten från andra faktorer än inkomstfördelningen är tänkbara kanaler för ett samband mellan inkomstfördelning och tillväxt (till exempel investeringar i real- och humankapital samt politisk instabilitet). Det är också fullt möjligt att kausaliteten mellan ojämlikhet och tillväxt går i den andra riktningen, det vill säga inkomstspridningen är en funktion av tillväxttakten.

Studierna på området försöker korrigera för möjligheten av omvänd kausalitet genom användningen av instrumentvariabler och antaganden om tidsfördröjda samband. Men det finns en stor risk att studierna av inkomstfördelningens tillväxteffekter i själva verket fångar upp att fördelningen är en funktion av BNP-tillväxten (är endogen) eller med andra ord, att tillväxten bestäms av utelämnade faktorer. Det är till exempel rimligt att tro att den ökade lönespridningen till förmån för löntagare i de övriga percentilerna i såväl Sverige som många andra OECD-länder under framför allt 1990-talets andra hälft var en följd av IKT-boomen. Telekommunikationssektorns tekniska landvinningar och ökade vikt i ekonomin var den viktigaste förklaringen till den höga produktivitetstillväxten i Sverige under denna period (Erixon 2014a).¹⁹

19 Telekommunikationssektorn stod för 30 procent av arbetsproduktivetstillväxten i svenskt näringsliv 1993–2005 (Lundgren med flera, 2007, s. 26–30) medan teleproduktindustrin svarade för 2/3 av arbetsproduktivetstillväxten i tillverkningsindustrin 1991–2001 (Lind 2003, s. 45–47).

Avsnittet ska fortsättningsvis fokusera på de undersökningar som direkt behandlar den solidariska lönepolitikens effekter på den externa strukturuomvandlingen, företagens investeringar i real- och humankapital samt löntagarnas utbildning och prestationer. Vi ignorerar därmed studier av strukturuomvandling, tillväxt och vinster som är av intresse vid behandlingen av dessa frågeställningar men som ändå inte hade syftet att besvara dem.²⁰

Lönerna konvergerade kraftigt i Sverige både mellan och inom olika industrier, företag och anläggningar under 1960-talet och 1970-talets första hälft. Lönespridningen minskade mellan olika avtals- och yrkesområden och mellan individer i olika inkomstskikt (Hibbs 1990; Holmlund & Zetterberg 1991; Zweimuller & Barth 1994; Arai 1999; Hibbs & Locking 2000). Löneutjämningen inom anläggningar, företag och industrier (för både tjänstemän och arbetare) upphörde inte vid mitten av 1970-talet utan fortsatte ända fram till början av 1980-talet.

Det råder stor enighet bland nationalekonomer om att den omfattande lönekompressionen i Sverige, även i ett internationellt perspektiv, under 1960-talet och 1970-talet var en följd av tillämpningen av den solidariska lönepolitiken vid samordnade centrala löneförhandlingar. Det faktum att den solidariska lönepolitiken och samordnade avtalsrörelser inte omfattade både arbetare och tjänstemän är en viktig förklaring till att löneklyftan mellan de lägst betalda tjänstemännen och de högst betalda arbetarna i den privata sektorn var i stort sett oförändrad under 1970-talet och 1980-talets första hälft (Hibbs 1990, s. 186–188).

Studierna under 1990-talet av den solidariska lönepolitikens inverkan på strukturuomvandlingen och produktiviteten genomfördes utan tillgång till dagens avancerade statistiska metoder för att beskriva inflytandet från efterfråge- och produktivtetschocker på löneutvecklingen på kort och lång sikt. Genomförandet av den solidariska lönepolitiken under 1960-talet underlättades otvivelaktigt av stabila makroekonomiska förhållanden och av arbetskraftsinvandring. Det är också sannolikt att den jämna fördelningen av utbildning bidrog till Sveriges sammanpressade lönestruktur (Layard & Nickell 1999). Men löneutjämnings styrka och inriktning (den påverkade inte bara lönerelationen mellan industrier och mellan arbetsplatser) gör det svårt att ge makroekonomin och

²⁰ Erixon (2000) ger en fullständig översikt över relevanta studier fram till 2000-talet.

marknadskrafterna (inklusive utbudet av arbetskraft) en huvudroll vid förklaringar av lönekonvergensen i Sverige under 1960- och 1970-talet.²¹

Lönespridningen ökade i Sverige från och med mitten av 1980-talet till och med mitten av 2000-talet. Löneskillnaderna under 1980- och 1990-talen ökade mer mellan än inom arbetsplatser (Nordström Skans med flera 2006, tabell 1 och figur 3). Tendensen till ökade löneskillnader under dessa decennier tycks alltså främst ha inneburit ett brott mot Rehn-Meidnermodellen. Skillnaderna i arbetsförtjänster mellan individer i olika inkomstpercentiler ökade i Sverige, framför allt mellan löntagare i den högsta inkomstpercentilen (till exempel P90) och andra löntagare under 1990-talets andra och 2000-talets första hälft (Erixon 2008, appendix 2). Tendensen till en ökad lönespridning mellan individer i Sverige mattades förmodligen av under 2000-talet för att rentav upphöra vid mitten av decenniet. Det finns till och med tecken på att lönestrukturen har blivit jämnare i Sverige sedan dess (OECD 2014a, tabell N; LO 2014, kapitel 4).

Globaliseringen av handel och finansiella marknader, EU-integrationen och den nya tekniken försvårade onekligen tillämpningen av den solidariska lönepolitiken i Sverige (Gustafsson 2007; Erixon 2010). Tendensen till en ökad lönespridning i Sverige speglade också en ökad benägenhet hos företagen för outsourcing (med ökade löneskillnader mellan anläggningar som följd), en mer decentraliserad lönebildning och (främst under 1980-talet) en makroekonomisk överhettning (se Gustafsson 2008). Kollektivavtalens minskade räckvidd, bland annat genom en sjunkande facklig organisationsgrad, är en annan trolig förklaring till den ökade löneojämlikheten i Sverige liksom i andra OECD-länder (se Vernon 2010). Vidare gjorde en ökad arbetslöshet (som i sig är en viktig orsak till en försvagad fackföreningsrörelse) att det blev svårare för låglönegrupper att hålla jämna steg i lönekapplöpningen med medel- och höginkomsttagare, speciellt under 1990-talets första hälft.

Tendensen till ökade löneklyftor sedan mitten av 1980-talet är inte unik för Sverige. En liknande utveckling ägde till exempel rum i andra nordiska länder (om än inte i Finland förrän under 1990-talets andra

21 Sambandet mellan nominallöner och (värde-)produktivitet (eller vinster) var inte svagare i Sverige än i andra nordiska länder fram till mitten av 1980-talet (Holmlund & Zetterberg 1991, s. 1023–1025). Men det var troligtvis svagare i Sverige än i andra nordiska länder under 1960-talet och 1970-talets första hälft.

hälft). Och Sverige behöll sin ställning under det 21:a århundradet som landet med en av de minsta löneskillnaderna i OECD-området (se beräkningar av relationen mellan förtjänster av heltidsarbete i olika inkomstskikt i OECD 2014a, tabell N). Utvecklingen mot ökade inkomstklyftor har varit mer dramatisk i Sverige efter hänsyn till skatter, transferringar och socialförsäkringar (se bland annat SCB 2014). Ojämligheten i disponibla inkomster mellan hushåll (gini-koefficienter) ökade mer i Sverige än i andra OECD-länder från mitten av 1980-talet till slutet av 2000-talet (OECD 2011, figur 1). Sverige hade fortfarande den jämnaste nettotjänstfördelningen för hushåll år 2004. Sju år senare (2011) hade Sverige fallit ned till åttonde plats vid en rangordning av OECD-ländernas jämlikhet i disponibla inkomster (OECD 2014b, tabellbilaga).

Svenska studier stödjer hypotesen om att utjämningen av löner mellan olika anläggningar, företag och industrier under 1960- och 1970-talen hade en positiv effekt på strukturomvandlingen. En studie som även omfattade den offentliga sektorn visade att sysselsättningen i Sverige 1963–1985 ökade mer i branscher med höga initiala löner och med lägre löneökningar. Dessa korrelationer var frånvarande respektive svagare i USA (Edin och Topel 1997). En samtida studie konstaterade utifrån en produktionsfunktionsansats att den solidariska lönepolitiken ökade den totala outputen och arbetsproduktiviteten i svenskt näringsliv mellan 1964 och 1993. Politiken påskyndade överföringen av resurser mellan anläggningar och mellan industrier (Hibbs och Locking 2000).

De svenska studierna ovan av strukturomvandlingen och tillväxten i Sverige hade inte ambitionen ställa den solidariska lönepolitiken mot andra tänkbara förklaringar, till exempel ett ökat internationellt konkurrenstryck (eventuellt i interaktion med en solidarisk lönepolitik). Studierna saknade också ett internationellt perspektiv om vi bortser från jämförelsen med USA i en av dem. Jämförelser av de nordiska länderna har faktiskt tonat ner den solidariska lönepolitikens betydelse för strukturomvandlingen av svenskt näringsliv under efterkrigstiden (Holmlund och Zetterberg 1992, s. 1023–1025). Studierna ovan av sambandet mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt hade heller inte ambitionen att frilägga de bakomliggande mekanismerna.

Effektiviseringar och utslagningar av lågpresterande företag och anläggningar samt företagsfusioner genom ett högt omvandlingstryck spelade en

viktig roll för den höga produktivitetstillväxten i svensk tillverkningsindustri under den solidariska lönepolitikens guldålder. Men den solidariska lönepolitiken var ingen viktig orsak till produktivitetstökningarna i den kapital- och energiintensiva basindustrin när det internationella konkurrensstrycket tilltog under 1960-talet (Erixon 1997, s. 50–53). Elimineringen av anläggningar och påtvingade rationaliseringar var förmodligen också den viktigaste orsaken till den höga produktivitetstillväxten i svensk tillverkningsindustri under 1990-talets första hälft (Långtidsutredningen 2008, s. 26–27). Den djupa 1990-talsrecessionen resulterade i en kraftig nedväxling av löneökningstakten men bara i undantagsfall i absoluta lönesänkningar. Den solidariska lönepolitikens lönestelhet ”nedåt” kan ha resulterat i en ökad strukturarbetslöshet och produktivitetstillväxt under 90-talskrisen. Men avsaknaden av en fullständig löneflexibilitet i svensk ekonomi (absoluta lönesänkningar skedde bara i undantagsfall) var inte nödvändigtvis en konsekvens av den solidariska lönepolitiken (se Agell & Lundborg 1999).

En panelstudie av lönekompensationens betydelse för strukturomvandlingen i Sverige under 1990-talet utgick från den solidariska lönepolitikens ransoneringsmekanism (Heyman 2008). Omallokeringen av arbetskraft i en viss industri beräknades genom att summera antalet tillkommande jobb (job creation) och antalet försvunna jobb (job destruction). Graden av inkomstjämlighet i en industri bestämdes genom beräkningar av variationskoefficienten (alternativt genom beräkningar av relationen mellan inkomstpercentilerna 90/10). Studien beaktade industrispecifika faktorer (till exempel konkurrensförhållanden) genom en dummyvariabel. Den gav stöd för den solidariska lönepolitiken genom att påvisa ett negativt samband mellan lönespridning och omsättning av arbetskraft i näringslivet (14 industrier). Men sambandet gällde bara för tillverkningsindustrin och för *bortfallet* av arbeten (*job destruction*). Studien tyder på att lönerna i svenskt näringsliv inte är stela ”uppåt”. Den ifrågasatte därmed hypotesen att den solidariska lönepolitiken lämnar ett outtaget löneutrymme i dynamiska företag och industrier.²²

22 Det faktum att utfödet från beståndet sysselsatta (the job separation rate) inte varit högre i Sverige än i andra OECD-länder under efterkrigstiden försvagar argumenten ytterligare för ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik och strukturomvandling (Blanchflower med flera 1995). Detta utflöde bestäms emellertid inte bara av avskedanden utan också av frivilliga avgångar.

Det finns förmodligen inga studier av i vilken utsträckning som den solidariska lönepolitiken har höjt den genomsnittliga lönenivån, det vill säga inte bara påverkat lönestrukturen, i Sverige. Undersökningar av den solidariska lönepolitikens (eller de centrala löneöverenskommelsernas) effekter på löneglidningen under 1970- och 1980-talen tyder på att politiken har förstärkt snarare än mildrat löne-lönespiraler (Hibbs & Locking 1991, tabell 1b och 1994; Nilsson 1994).²³ Det är dock oklart om det positiva sambandet mellan solidarisk lönepolitik och löneglidning under dessa decennier hade någon betydande effekt på den allmänna löne- och vinstutvecklingen i svenskt näringsliv.

Tecknen på att lönerna har varit flexibla ”uppåt” på svensk arbetsmarknad aktualiserar en hypotes om att rörligheten på svensk arbetsmarknad trots allt har stimulerats av lönedifferenser snarare än av solidarisk lönepolitik. Det finns studier som framhäver betydelsen av lönedifferenser för strukturomvandlingen i Sverige. Löneincitamentet tycks ha varit viktigt för arbetskraftens rörlighet enligt en panelundersökning med data för 1980-talet (Björklund och Holmlund 1989). Men studien påvisade egentligen inget orsakssamband utan en korrelation mellan byte av arbetsplats och lön. Det bör även påminnas om att solidarisk lönepolitik är en tillräcklig, inte en nödvändig, förutsättning för strukturomvandling i Rehn-Meidnermodellen. Modellen föredrar solidarisk lönepolitik framför (stora) löneskillnader av fördelnings- och stabiliseringspolitiska skäl.

Det finns kanske anledning att i dag fokusera på andra samband mellan solidarisk lönepolitik och tillväxt än de som rör den externa strukturomvandlingen och då speciellt nedläggningen av lågproduktiva företag (se Andersson & Kainelainen 2004). Studier av rörligheten på svensk arbetsmarknad har inte betonat betydelsen av (hotet om) arbetslöshet det vill säga de har ifrågasatt giltigheten hos en viktig del av den solidariska lönepolitikens ransoneringsmekanism. Arbetslösa (och deltagare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder) stod för en liten del av den geografiska rörligheten i Sverige från och med mitten av 1980-talet till och med början av 2000-talet. Sambandet mellan arbetslöshet och

²³ Det positiva sambandet mellan löneutjämning och löneglidning var svagt och rentav insignifikant enligt andra studier (Tson Söderström och Uddén-Jondal 1985, s. 565; Flanagan 1990, s. 408–411).

benägenhet att flytta till andra lokala arbetsmarknader var dessutom svagt (och otydligt). Även de sysselsattas flyttningsbenägenhet verkar ha varit svagt relaterad till den regionala arbetslöshetssituationen. Slutligen hade en hög arbetslöshet på regional nivå bara en svag positiv effekt på benägenheten att *byta arbetsgivare* från och med början av 1970-talet (Israelsson med flera 2003). Sammantaget tycks inte arbetslöshet ha bidragit nämnvärt till rörligheten på svensk arbetsmarknad under det sena 1900-talet.

Det finns också skäl att tona ned betydelsen av den externa strukturomvandlingen i sig för Sveriges produktivitets- och BNP-tillväxt, åtminstone i en statisk bemärkelse. Analyser av tillväxtens komponenter visar, såväl för Sverige som för andra OECD-länder, att produktivetsökningar i enskilda industrier, företag och anläggningar i regel är viktigare för ett lands produktivitetstillväxt (arbetsproduktivitet och total faktorproduktivitet) än de produktivetsökningar som uppkommer genom avgångar och nyetableringar av företag samt branschförskjutningar (se Lind 2003, tabell 2 och 3, Brown och Earle 2008 och Giannangeli & Gómez-Salvador 2008).²⁴ Vi ska därför ägna resten av detta avsnitt åt de studier som har gjorts av lönepolitikens effekter på incitamenten till utbildning och företagets produktivitetstillväxt.

Den låga avkastningen på investeringar i högre utbildning under 1960- och 1970-talen i Sverige var förmodligen främst en följd av det ökade utbudet av högutbildade och inte av den solidariska lönepolitiken (Edin & Holmlund 1995, se också Lindbeck, 1997, s. 1281). Men studier av sambandet mellan löneutjämningen mellan olika yrkeskategorier och tillväxten i Sverige ger i allmänhet en mer negativ bild av den solidariska lönepolitikens verkningar än studier av Rehn-Meidnermodellens löneutjämning mellan företag och mellan industrier. Hibbs och Locking (2000) konstaterade att den minskade löneklyftan inom anläggningar och industrier 1964–1993 hade en negativ effekt på arbetsproduktiviteten i svenskt näringsliv. De svenska studierna av den solidariska lönepolitikens tillväxteffekter under politikens glansperiod har förstärkt försvaret av den marknadskonforma versionen, men ökat skepsisen mot

24 Viktiga undantag är de produktivetsökningar som uppkom i svensk tillverkningsindustri genom 90-talskrisen och genom teleproduktindustrins ökade andel av sysselsättningen under 1990-talets andra och 2000-talets första hälft.

den radikala varianten (en allmän löneutjämning), inom nationalekonomi.

Faktum är att nationalekonomiska studier har gett en positiv bild av den ökade lönespridningen inom de svenska företagen under 1990- och 2000-talen. Heyman (2002) fastslog med hjälp av företags- och individdata att lönespridningen bland tjänstemän hade en positiv effekt på företagets vinster i Sverige under 1990-talet – studien tolkades som ett stöd för turneringsteorin. Lundborg (2005) konstaterade utifrån den effektiva löneteorin att den ökade lönespridningen i Sverige vid slutet av 1990-talet och början av 2000-talet, speciellt genom de högst betalda tjänstemännens positiva löneutveckling, var gynnsam för produktivitetens utvecklingen i svensk ekonomi. Gynnade inkomstgrupper ansträngde sig mer på grund av att de förväntade sig högre löner i allmänhet, men också genom att de erhöll större löneökningar än vad som motsvarade deras utbildningsnivå, ålder, kön och sektorstillhörighet.

Studien betonade att utrymmet för lönehöjningar för tjänstemän hade ökat under 1990-talets andra och 2000-talets första hälft genom den ökade betydelsen för individuella och lokala avtal. Faktum är att löneglidningen (enligt Medlingsinstitutets statistik) svarade för hälften av tjänstemännens löneökningar i tillverkningsindustrin 1998–2004 (Erixon 2008, s. 374).²⁵

En plausibel invändning mot Heyman (2002) och Lundborg (2005) är att kausaliteten mellan inkomstjämlighet å den ena sidan och produktivitet och vinster å den andra sidan kan ha varit den omvända – ökade löneklyftor var resultatet av snarare än orsaken till hög produktivitetstillväxt och höga vinster. Bristen på kvalificerad arbetskraft i framför allt IKT-sektorn gynnade löntagare i de högsta inkomstpercentilerna. (Grova mått på utbildningsnivå gör det svårt att fånga in betydelsen av specialkompetens inom IT- och FoU-verksamhet.) En inflytelserik förklaring inom nationalekonomi till de ökade inkomstklyftorna (från och med slutet av 1970-talet i USA) är att de tekniska framstegen gyn-

²⁵ De ökade löneskillnaderna mellan tjänstemän och arbetare ibland annat tillverkningsindustrin kan inte förklaras av strukturella faktorer, det vill säga av att tjänstemännen bytte till mer välbetalda jobb i större utsträckning än arbetare. Det är tvärtom troligt att denna struktureffekt gynnade arbetarna (se Lundborg 2005, s. 5).

nade kvalificerad arbetskraft, så kallade skill-biased technical change (se Autor med flera 1998).²⁶

Telekommunikationssektorns innovationer och ökade andel av näringslivets produktion är förmodligen, tillsammans med användningen av IKT-sektorns innovationer i andra sektorer, den viktigaste förklaringen till den höga produktivitetstillväxten *och* de ökade lönedivergenserna i Sverige under 1990-talets andra hälft. Ett uppenbart problem vid studier av inkomstfördelningens effekter på tillväxten är att hitta instrumentvariabler som korrigerar för omvänd kausalitet.

Det finns nationalekonomer som ifrågasätter de relativa belönings-systemens produktivitetshöjande förmåga. Experiment har visat att bonusar och andra belöningsystem som bara tillfaller vissa anställda har en negativ effekt på altruism och samarbetsvilja (Chen 2012; Buser & Dreber 2014). Vid experimenten jämfördes beteendet hos deltagare i komparativa belöningsystem med beteendet hos deltagare som erhöll ersättning efter prestation. Vid ett av experimenten konstaterades att deltagarna inte ville samarbeta vare sig utfallen vid de komparativa belöningsystemen var kända eller inte. Vinnarna var för övrigt lika lite intresserade av samarbete av psykologiska skäl som förlorarna. Samarbetsviljan var dock lägst hos förlorarna, ett nedslående resultat med tanke på att majoriteten av de anställda inte erhåller någon belöning (Buser & Dreber 2014, s. 6–8). Att annat intressant resultat från studien är att inte ens vinnarna presterade mer när utfallen av de komparativa ersättningsystemen blev kända.

Experimenten är än så länge alltför få för att vi ska kunna dra entydiga slutsatser om effektiviteten hos de komparativa belöningsystemen. Det empiriska underlaget är bland annat alltför bräckligt för att vi ska kunna uttala oss tvärsäkert om den solidariska lönepolitikens effekter på företagens arbetsproduktivitet i jämförelse med de ersättningsystem som är tänkta att antingen stimulera eller spegla en ökad

26 Enligt en teori för USA speglade dessa tekniska framsteg en *ökad* tillgång på kvalificerad arbetskraft (Acemoglu 1998; Hanlon 2014). Denna teori är förmodligen mindre revant i fallet Sverige. En studie av Matthew Lindquist pekar på att den ökade lönespridningen i svensk gruv-, tillverknings- och byggnadsindustri under 1980- och 1990-talen var ett resultat av högre investeringar i effektivare kapitalutrustning i kombination med en minskad tillväxt i utbudet av utbildad arbetskraft (Lindquist 2005). Studien byggde på ett antagande om att högutbildade är komplement till kapital i produktionen (se Krusell med flera 2000).

arbetsproduktivitet. Men dagens experimentella och spelteoretiska litteratur erbjuder onekligen en uppmuntrande läsning för anhängare av solidarisk lönepolitik.

För att sammanfatta – den internationella litteraturen om sambandet mellan ojämlikhet och tillväxt kan inte ge oss entydiga svar på frågan om den solidariska lönepolitikens effekter på tillväxten. De flesta nya studier behandlar nettoinkomstfördelningens effekter. Vidare betonar de betydelsen av ojämlikhetens karaktär. En konvergens av de lägsta inkomsterna till medianvärdet tycks vara tillväxtfrämjande medan en nedtryckning av de högsta inkomsterna mot medianvärdet verkar ha en negativ effekt på tillväxten. En rimlig, om än inte självklar, slutsats är att den konstanta löneskillnaden mellan låg- och medianinkomsttagare och den samtidiga ökningen av löneklyftorna mellan median- och höginkomsttagare i Sverige från och med mitten av 1990-talet till och med mitten av 2000-talet var en lyckosam kombination ur produktivitetssynpunkt.

Enligt studier som är baserade på den effektiva löneteori är den ökade betydelsen av relativa prestationssystem (främst för tjänstemännen) genom lokala och individuella löneförhandlingar en väsentlig förklaring till det svenska produktivitetssundret under 1990-talets andra hälft och vid början av 2000-talet. Ett uppenbart problem vid nästan alla studier av inkomstfördelningens effekter på tillväxten är att korrigera för ett tänkbart omvänt samband. En inte alltför djärv gissning är att de flesta studier av sambandet mellan fördelning och tillväxt över-skattar inkomstfördelningens effekter på den ekonomiska utvecklingen. Experimentell forskning har dessutom ifrågasatt de relativa prestations-systemens produktivitetshöjande roll.

Svenska studier av den solidariska lönepolitikens tillväxteffekter betonar, precis som senare internationella studier av sambandet mellan fördelning och tillväxt, betydelsen av inkomstutjämnings karaktär. Rehn-Meidnermodellens löneutjämning mellan företag och mellan industrier förefaller ha varit en mer positiv drivkraft för tillväxt än löneutjämningen mellan olika yrkes- och kompetensområden. Å andra sidan är förmodligen förändringsprocesser inom företagen (såväl etablerade som nya) och inom industriella nätverk av större betydelse för Sveriges tillväxt i dag än nedläggningar av företag samt överflyttningen av resurser mellan industrier och mellan företag.

Det är anmärkningsvärt att den empiriska forskningen bara har ägnat ett marginellt intresse eller inget intresse alls åt flera möjliga mekanismer bakom ett samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt. Det finns antagligen inga studier av om den solidariska lönepolitiken har påskyndat strukturomvandlingen genom att ha förstärkt vinstskillnader mellan företag och mellan industrier. Vidare har inte påståendet om att den solidariska lönepolitiken har underlättat löntagarnas beslut att lämna höglönebranscher blivit föremål för någon systematisk prövning.²⁷ Slutligen har hypotesen om att den solidariska lönepolitiken kan ha vridit industristrukturen i riktning mot produktion av arbetsbesparande produkter och tjänster ännu inte blivit testad empiriskt. Drygt femtio år efter genombrottet har vi i dag bara en rudimentär bild av den solidariska lönepolitikens betydelse för Sveriges ekonomiska utveckling.

Är de "bortglömda" hypoteserna om ett samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt relevanta?

Avsikten med detta avsnitt är att kasta ljus över de två "bortglömda" hypoteserna i den ekonomiska litteraturen om ett samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt – den solidariska lönepolitiken har uppmuntrat framväxten av industrier som producerar arbetsbesparande teknologier, men den har samtidigt underlättat omställningen till ett näringsliv med en mindre potential för produktivitetsoökningar. Fokuseringen på dessa hypoteser uttrycker inte bara att de har varit förbisedda utan också en misstanke om att de är relevanta vid en analys av dagens Sverige. Hypoteserna har inte legat till grund för en omfattande empirisk studie. Föreliggande avsnitt har bara ambitionen att ge vissa indikationer på deras giltighet.

Sveriges specialisering på arbetsbesparande produkter

Genom den solidariska lönepolitikens utformning kom löneskillnaderna

²⁷ Slutsatsen i Edin och Topel (1997) att den positiva korrelationen mellan sysselsättning och initialt löneläge var svagare 1975–1985 än 1963–1975 i Sverige ger en antydning om att de små löneskillnaderna mellan företag och mellan industrier i landet underlättade avvecklingen av "krisbranscherna" under den förstnämnda perioden.

Tabell 2.1 Länders specialisering på arbetsbesparande produkter enligt ett exportspecialiseringsindex för åtta industrier i nio OECD-länder och de arbetsbesparande produkternas andel av ländernas totala varuexport, 2000 och 2013. Exporten är uppdelad på industrier enligt SITC, revision 3.

SITC (rev. 3)	695	72	73	744	745	749	75	811	Andel av total varuexport (%)
Sverige									
2000	3,31	1,36	1,38	3,11	2,31	0,48	0,14	6,77	8,8
2013	3,02	1,51	1,48	3,21	2,74	0,82	0,49	4,21	9,2
Finland									
2000	0,31	1,99	0,69	3,25	1,01	0,32	0,16	8,76	8,6
2013	0,80	3,03	1,09	3,16	1,05	0,79	0,22	7,05	10,4
Belgien									
2000	1,06	0,81	0,64	0,86	0,83	0,67	0,39	2,31	6,1
2013	1,01	0,90	0,74	0,73	0,78	0,55	0,33	1,27	4,6
Nederländerna									
2000	1,08	0,67	0,24	1,12	0,78	0,47	1,80	1,76	13,9
2013	1,36	1,48	0,54	1,22	0,93	0,56	2,03	2,29	11,4
Österrike									
2000	2,50	1,90	1,43	3,19	1,24	2,17	0,27	2,55	10,5
2013	2,07	2,43	2,35	2,77	1,67	2,49	0,34	1,89	10,6
Tyskland									
2000	1,60	1,95	1,79	1,82	2,76	2,23	0,49	0,56	11,9
2013	1,88	1,86	2,52	1,91	2,56	1,66	0,53	0,94	9,5
Storbritannien									
2000	1,05	1,05	0,79	1,36	1,03	1,09	1,30	1,24	12,5
2013	0,70	1,00	0,62	1,08	0,80	0,99	0,44	0,70	5,1
USA									
2000	1,07	1,64	1,31	1,31	1,49	1,03	1,23	1,19	14,1
2013	1,12	1,54	0,94	1,19	1,13	0,97	1,00	1,92	8,5
Japan									
2000	1,40	2,12	2,97	1,44	0,95	2,39	1,22	0,13	16,5
2013	1,84	2,61	3,95	1,37	1,24	2,56	0,75	0,03	12,0

Kommentar 1: Indexet för ländernas exportspecialisering är definierat som $(x_{ijt}/X_{it})/(im_{ijt}/IM_{it})$ där x_{ijt} är exporten av produkt j (värde) från land i vid tidpunkt t (år) och X_{it} är den totala exporten av produkter från land i vid samma tidpunkt t . im_{ijt} står för den totala världsimpporten av vara j vid tidpunkt t och IM_{it} för den totala världsimpporten av alla varor vid tidpunkt t . Landet är specialiserat på export av produkt j om indexet för denna produkt är högre än 1,00.

Kommentar 2: Följande industrier (SITC rev. 3) ingår i gruppen exportörer av arbetsbesparande produkter: 695: handverktyg och maskinverktyg. 72: maskiner för särskilda industrier. 73: metallbearbetningsmaskiner. 744: maskiner för mekanisk hantering av material. 745: andra icke elektriska maskiner och apparater. 749: icke elektriska delar och tillbehör till maskiner. 75: kontorsmaskiner och adb-maskiner. 811: monterade eller monteringsfärdiga byggnader.

Källa: FNs databas över världshandeln (Comtrade).

mellan kvalificerade och okvalificerade arbeten att minska betydligt i Sverige under 1960- och 1970-talen. "Priset" på okvalificerad arbetskraft är fortfarande relativt högt i Sverige i ett internationellt perspektiv. Incitamenten för att ersätta arbetskraft med maskiner och utnyttja arbetsbesparande tekniska framsteg kan ha medfört en svensk specialisering på produktion av arbetsbesparande teknologier. Exemplet på ett sådant samband av en närmast anekdotisk karaktär i tidigare avsnitt måste kompletteras med en komparativ analys av länders industri- och exportstruktur. Frågan är om Sverige verkligen är specialiserat på produktion och export av varor som tillfredsställer den inhemska och utländska efterfrågan på arbetsbesparande teknologier.

Tabell 2.1 visar Sveriges specialisering på export av arbetsbesparande produkter åren 2000 och 2013. Tabellen bygger på antagandet att exporten av arbetsbesparande produkter sker från åtta industrier (enligt SITC, revision 3) – se tabellkommentar. Tabellen beskriver även åtta andra OECD-länders specialisering på industrier som producerar arbetsbesparande teknologier. Länder har valts ut som befinner sig på ungefär samma utvecklingsnivå som Sverige och som även har en utvecklad verkstadsindustri; det hade inte varit meningsfullt att till exempel jämföra Sverige med Norge och Danmark, det vill säga med länder som trots alla likheter har en annan industristruktur än Sverige.

Sverige var verkligen specialiserat på export av arbetsbesparande produkter åren 2000 och 2013. Landets exportspecialiseringsindex är nämligen högre än 1 för sex av de åtta arbetsbesparande varugrupperna. Sverige har en specialisering på arbetsbesparande produkter liknande den i ledande industrinationer som Tyskland, USA och Japan. Vidare är Belgien och Nederländerna, det vill säga länder med en större lönespridning än Sverige (se OECD 2014a, tabell N), svagt representerade i flera av de industrier som producerar arbetsbesparande teknologier. Men jämförelser mellan Sveriges och andra utvecklade länders exportspecialisering ger inga starka stöd för hypotesen att den solidariska lönepolitiken har satt sin prägel på den svenska industristrukturen. Specialiseringen på arbetsbesparande produkter är minst lika tydlig för Österrike, det vill säga för en liten öppen ekonomi där en hög grad av samordnade löneförhandlingar under efterkrigstiden inte resulterade i en omfattande löneutjämning. Vidare är Finland ungefär lika inriktad på världsmark-

naden för arbetsbesparande produkter som Sverige. Finland har en jämn lönestruktur i ett OECD- och EU-perspektiv men inte vid en jämförelse med Sverige. Slutligen är de arbetsbesparande varuområdenas andel av den totala varuexporten inte uppseendeväckande hög för Sverige (se den sista kolumnen i tabell 2.1).

En särskild studie har gjorts av ländernas representation i exportindustrier som producerar industrirobotar – se *tabell 2.2*. Denna specialstudie är av ett särskilt intresse mot bakgrund av det troliga sambandet mellan (relativ-)priset på arbetskraft och användningen av industrirobotar.

Analysen av robotindustrins betydelse för den svenska exporten bekräftar slutsatserna vid analysen av en större grupp arbetsbesparande produktområden ovan – Sverige har en stark ställning på världsmarknaden för produktion av arbetsbesparande teknologier, men det är svårt att relatera Sveriges framskjutna position till den solidariska lönepolitiken. Det sammanvägda specialiseringsindexet för export av industrirobotar är högre för Finland och Österrike det vill säga för två små öppna ekonomier med större löneskillnader än Sverige (se den sista kolumnen i tabell 2.2).

Resultaten ovan utesluter inte att Sverige verkligen blev mer specialiserat på arbetsbesparande produkter under den solidariska lönepolitikens guldålder det vill säga under 1960- och 1970-talen. De utesluter heller inte att den solidariska lönepolitikens incitament till mekanisering och utnyttjande av arbetsbesparande produkter kan ha påverkat den svenska industristrukturen. De svenska företagen kan helt enkelt ha utlokaliserat sin produktion av dessa produkter till andra länder under de senaste decennierna. Vi kan bara konstatera att vår jämförelse av utvecklade länders exportspecialisering under 2000-talet inte har förmått att lyfta fram den solidariska lönepolitikens betydelse. En undersökning som även omfattar exporten av tjänster skulle eventuellt kunna utmytna i en mer positiv slutsats om den solidariska lönepolitikens effekter på Sveriges export- och näringsstruktur.

Har låglöneindustrier blivit allt viktigare även i Sverige?

Vi ska nu ägna uppmärksamhet åt hypotesen att löntagarna accepterar jobb i låglöneindustrier i större utsträckning om lönefördelningen mellan industrier och sektorer är jämn. En nödvändig förutsättning för att hypotesen ska vara relevant är att industrier/sektorer med en begränsad

Tabell 2.2 Nio OECD-länders specialisering på export av industrirobotar 2000 och 2013 enligt ett exportspecialiseringsindex för de fem robotproducerande industrierna (SITC, revision 3).

SITC (rev. 3)	737	723	727	728	744	Sammanvägt index
Sverige						
2000	3,46	1,96	0,97	1,07	3,11	1,82
2013	2,68	2,28	0,94	1,12	3,21	1,96
Finland						
2000	0,83	2,18	0,33	1,43	3,25	1,86
2013	2,04	3,41	0,73	2,57	3,16	2,82
Belgien						
2000	0,46	1,99	0,86	0,29	0,86	0,78
2013	0,59	1,43	0,97	0,45	0,73	0,79
Nederländerna						
2000	0,49	0,72	2,58	0,60	1,12	0,75
2013	0,70	1,21	4,03	1,80	1,22	1,53
Österrike						
2000	2,45	2,11	3,11	1,87	3,19	2,27
2013	3,16	1,96	2,97	2,71	2,77	2,56
Tyskland						
2000	1,61	1,30	2,22	1,64	1,82	1,61
2013	2,16	1,07	2,42	1,88	1,91	1,71
Storbritannien						
2000	0,83	1,69	0,89	0,65	1,36	1,02
2013	0,68	1,45	0,80	0,74	1,08	1,00
USA						
2000	1,31	2,49	1,00	1,84	1,31	1,80
2013	1,09	2,20	0,86	1,41	1,19	1,53
Japan						
2000	2,01	1,81	0,36	2,29	1,44	2,24
2013	2,66	2,64	0,56	3,60	1,37	2,70

Kommentar: Följande industrier (SITC rev. 3) är producenter av industrirobotar, 723: maskiner för anläggningsarbete m.m. 727: maskiner för vissa livsmedelsindustrier. 728: andra maskiner för särskilda industrier. 737: andra metallbearbetningsmaskiner. 744: maskiner för mekanisk hantering av material.

Källa: FNs databas över världshandeln (Comtrade).

potential för produktivitetsökningar tenderar att bli viktigare. Tesen om att Sveriges jämna lönefördelning underlättar omställningen till låglönebranscher kräver specifikt att låglöneindustrierna har ökat sina andelar av den totala sysselsättningen även i ett land med en långtgående solidarisk lönepolitik.

Vi har ställt sysselsättningsförändringen i absolut bemärkelse 1995–2013 i 44 svenska industrier/sektorer mot deras löner för arbetare och tjänstemän. Industriernas/sektorernas genomsnittslöner för arbetare och tjänstemän har relaterats till genomsnittslönen för bägge grupperna i hela ekonomin år 2008 – se tabell 2.4 i appendix.²⁸ Det relativa lönemåttet ger en bild av hur ”solidariska” lönerna är för arbetare och tjänstemän i olika industrier och sektorer. Industriernas och sektorernas relativlöner för tjänstemän och arbetare är starkt korrelerade, men det finns vissa intressanta avvikelser.²⁹

Det var inte möjligt att relatera industriernas och sektorernas sysselsättningsförändring 1995–2013 till deras lönesolidaritet i början av perioden på grund av omklassificeringar av lönestatistiken. Valet av just 2008 som tidpunkt för beskrivningen av industriernas löneläge speglar vårt särskilda intresse för sysselsättningsutvecklingen under ”krisperioden” 2008–2013.

Tabell 2.3 anger korrelationen mellan absoluta sysselsättningsförändringar och löner på industri- och sektornivå. Resultaten från studien redovisas separat för perioderna 1995–2008 och 2008–2013.

Korrelationen mellan absoluta sysselsättningsförändringar och löner är negativ under bägge tidsperioderna. Sysselsättningen tycks alltså ha ökat mest sedan mitten av 1990-talet i industrier/sektorer med relativt låga löner. Den negativa korrelationen mellan relativlöner och sysselsättningsförändring är genomgående starkare för tjänstemän än för arbetare. Korrelationskoefficienten är dock inte signifikant för vare sig tjänstemän eller arbetare under perioden 1995–2008. Den är däremot

28 Tabellen bygger på bearbetningar av SCBs lönestatistik. Industri- och sektorsfördelningen är baserad på SNI 2007. Sysselsättningsdata för samma industrier och sektorer är hämtade från nationalräkenskaperna.

29 Genomsnittslönen i landstingen (totalt och inom hälso- och sjukvården) är högre än genomsnittslönen i ekonomin för tjänstemän men inte för arbetare. Vidare är lönerna högre än genomsnittslönen i ekonomin för arbetare men inte för tjänstemän i trä- och trävaruindustrin, den grafiska industrin, vatten- och reningsverken samt transport- och magasineringsindustrin.

Tabell 2.3 Korrelationen i svensk ekonomi mellan löner och sysselsättningsförändringar (absolut förändring) på industri- och sektorsnivå (44 industrier/sektorer), 1995–2008 och 2008–2013

	korrelations- koefficient	t-värde	sanno- likhet	signifikans
1995–2008				
Alla industrier/sektorer				
Arbetare	– 0,15	– 0,97	0,336	ej signifikans
Tjänstemän	– 0,24	– 1,58	0,122	ej signifikans
Exkl. jordbruk, skogsbruk och fiske				
Arbetare	– 0,22	– 1,42	0,165	ej signifikans
Tjänstemän	– 0,30	– 1,98	0,055	signifikans (10 %-nivån)
2008–2013				
Alla industrier/sektorer				
Arbetare	– 0,32	– 2,14	0,039	signifikans (5 %-nivån)
Tjänstemän	– 0,41	– 2,95	0,005	signifikans (1 %-nivån)

Kommentar: Studien bygger på data för landstingen och primärkommunerna i sin helhet men också för enbart hälso- och sjukvården i landstingen samt för enbart utbildningen respektive vården och omsorgen i primärkommunerna (se tabell 2.4 i appendix).

Källa: SCBs lönestatistik och nationalräkenskaper.

signifikant (med 90 procents säkerhet) för tjänstemännen 1995–2008 om vi exkluderar jordbruk–skogsbruk–fiske, en låglöneindustri med omfattande sysselsättningsminskningar under den aktuella perioden.

Den negativa relationen mellan sysselsättningsförändringar och löner på industri- och sektorsnivå hade varit starkare om studien bara hade omfattat 2000-talet. Sysselsättningsminskningarna i den offentliga sektorn – en låglönesektor – och sysselsättningsökningarna i IKT-sektorn – en höglönesektor – var exceptionella under 1990-talet (se budgetsaneringspolitiken och IKT-boomen). Det finns en klar negativ korrelation mellan sysselsättningsförändringar och relativlöner på industri- och sektorsnivå under perioden 2008–2013. Korrelationskoefficienterna är signifikanta för både tjänstemän och arbetare, för tjänstemännen rentav

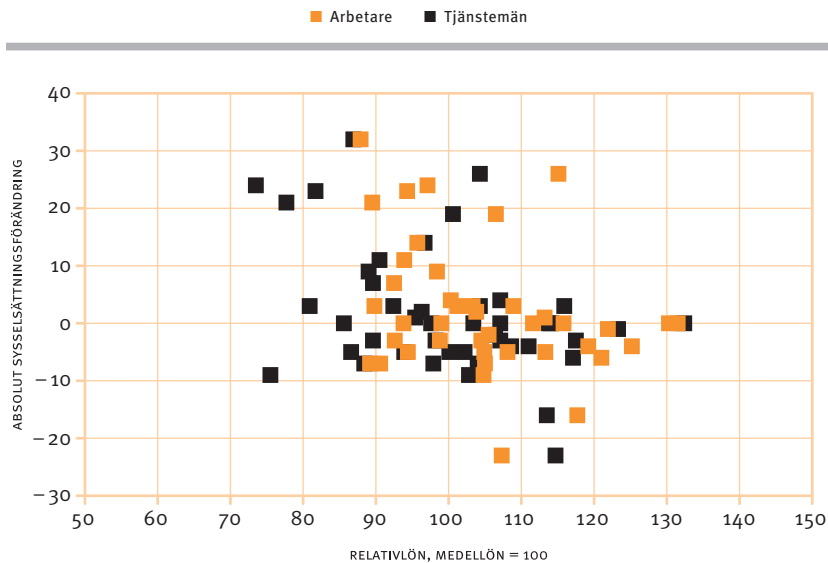
på 1-procentsnivån (den negativa korrelationen gäller med 99 procents säkerhet).

Industrier/sektorer med låga arbetarlöner svarade faktiskt för två tredjedelar av sysselsättningsökningen i svensk ekonomi 2008–2013. Och industrier/sektorer med låga tjänstemannalöner svarade för hela 73 procent av den totala sysselsättningsökningen i Sverige under denna period. (Motsvarande andelar var 50 procent och 53 procent under perioden 1995–2008). Sysselsättningen ökade framför allt i detaljhandel, hotellrestaurangverksamhet, rese- och bevakningsindustri, privat utbildnings-, hälso- och sjukvårds- och omsorgsverksamhet samt i den statliga sektorn. Vidare stod industrier/sektorer med höga tjänstemannalöner för 70 procent och industrier/sektorer med höga arbetarlöner för 78 procent av sysselsättningsminskningarna under denna period. (Motsvarande andelar var 40 respektive 46 procent under perioden 1995–2008.) Jobb försvann i bland annat läkemedelsindustrin, data-, elektronik- och optikindustrin, transportmedelsindustrin samt inom landstingssektorn (där tjänstemännen har relativt höga genomsnittslöner). Den klara negativa relationen mellan sysselsättningsförändringar och relativlöner för arbetare och tjänstemän under perioden 2008–2013 framgår av diagram 2.1.

Expansionen av låglöneindustrier under finanskrisen är inget unikt svenskt fenomen. Vid en liknande studie av USAs sysselsättningsutveckling 2008–2014 gjordes en distinktion mellan industrier med höga löner, medellöner och låga löner. Låglöneindustrier stod för den största sysselsättningsökningen (44 procent av den totala sysselsättningsökningen) och för den minsta sysselsättningsnedgången (22 procent av den totala sysselsättningsminskningen) 2008–2014. Precis som i Sverige ökade sysselsättningen kraftigt i USA inom handel, hotell och restauranger samt i den privata utbildnings- och hälsosektorn. De flesta jobben i USA försvann inom höglönesektorn. (National Employment Law Project 2014). Den relativt svaga sysselsättningsutvecklingen inom höglöneindustrier 2008–2013 i såväl Sverige som USA var förmodligen inte resultatet av den djupa recessionen i början av perioden utan av utflyttningen av högkvalificerade jobb inom tillverkningsindustrin till andra länder (se till exempel läkemedelsindustrin i fallet Sverige) och ICT-sektorns försvagade expansionstakt under hela 2000-talet.

Distinktionen mellan höga löner, medellöner och låga löner är van-

Diagram 2.1 Relationen mellan den absoluta förändringen i sysselsättning 2008–2013 (i 1 000-tal) och relativlönen 2008 för 44 svenska industrier och sektorer (genomsnittlig nominallön i ekonomin 2008 = 100)

lig vid internationella studier av löner och sysselsättning över en längre tidsperiod. I USA och även i Sverige och andra europeiska länder ökade sysselsättningen kraftigt för låg- och höginkomstgrupper medan den ökade blygsamt eller rentav minskade för medelinkomsttagare under 1990-talet och under 2000-talet fram till finanskrisen (Auter 2010; Åberg 2013). Tesen om en jobbpolarisering i västvärlden är rimlig även om den "Baumolska" aspekten på denna sysselsättningsutveckling (sektorer med relativt begränsade möjligheter att öka produktiviteten har blivit allt viktigare) verkar ha dominerat i bland annat USA och Sverige sedan slutet av 2000-talet.

Vår svenska studie stödjer slutsatsen i arbetsmarknadslitteraturen att den externa strukturomvandlingen under de senaste decennierna har "gynnat" låglöneindustrier och låglönejobb. Korrelationskoefficienten för

relationen mellan sysselsättningsförändring och löner på industrinivå var även negativ (om än inte signifikant i de flesta fall) när vi exkluderade perioden 2008–2013. Vi har inte haft ambitionen och resurserna att pröva hypotesen om att små löneklyftor mellan industrier underlättar avvecklingen av höglöneindustrier och övergången till industrier med låga löner. Men fallet Sverige ger vissa stöd för det nödvändiga villkoret att de nya jobben i dag verkligen skapas inom industrier och sektorer med låga löner. Detta faktum talar också för att den solidariska lönepolitiken för närvarande har marknadskrafterna i ryggen – brist på personal torde vara ett fördelaktigt utgångsläge för grupper inom sjukvård, omsorg och vård med låga relativlöner (vare sig verksamheten är privat eller offentligt organiserad).

Finns det fortfarande behov av solidarisk lönepolitik? En sammanfattning och avslutande diskussion

Den samhällsvetenskapliga litteraturen om solidarisk lönepolitik fokuserar på löneutjämningen antingen mellan likartade arbeten (se Rehn-Meidnermodellen), mellan olika yrkesområden eller mellan olika individer. De krympande lönedifferenserna i Sverige under 1960- och 1970-talen speglade en löneutjämning i alla avseenden. Lönespridningen ökade sedan från och med mitten av 1980-talet till och med mitten av 2000-talet i alla bemärkelser. Fördelningen av arbetsförtjänster mellan individer i olika inkomstskikt är dock fortfarande jämn i Sverige vid en jämförelse med andra OECD-länder.

Det faktum att telekommunikationssektorn (främst teleproduktindustrin) inte längre kunde fungera som en svensk tillväxtmotor är en viktig orsak till att tendensen till ökade löneklyftor stannade av i Sverige vid mitten av 2000-talet. Tendensen till marknadsbetingade löneökningar kan också ha försvagats genom spridningen av IKT-kunskap, rekryteringen av utländsk kvalificerad arbetskraft och utflyttningen av FoU-verksamheter till andra länder. Vidare motverkades en fortsatt ökning av löneklyftorna av Industriavtalets tydligare fördelningsprofil men även av vissa låglönebranschens avvikelser från industrinormen (se framför allt de centrala löneavtalen för handel samt hotell och restauranger 2007).

Det finns flera tänkbara förklaringar till att solidarisk lönepolitik

kan stimulera den ekonomiska tillväxten. Mångfalden av förklaringar är bara delvis ett uttryck för att den solidariska lönepolitiken kan definieras på olika sätt. Kapitlet har beskrivit sju mekanismer som skulle kunna förklara ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt. Den "klassiska" hypotesen i den samhällsvetenskapliga litteraturen är den ursprungliga Rehn-Meidnermodellens – den solidariska lönepolitiken utsätter lågpresterande företag och industrier för ett omvandlingstryck. Produktivitetstillväxten i ekonomin kommer att öka vare sig företagen slås ut eller överlever tack vare påtvingade produktivitetshöjningar.

Teorierna om att solidarisk lönepolitik genererar tillväxt är inte okontroversiella. Svenska nationalekonomer har bland annat framhållit, ofta med empiriska referenser, att löneskillnader (antingen mellan företag eller mellan yrkesområden och individer) stimulerar företagets produktivitet utveckling och arbetskraftens rörlighet. De har också uttryckt farhågor för att solidarisk lönepolitik missgynnar nya företag och industrier.

Den empiriska litteraturen ger inte oväntat en mångfacetterad bild av den solidariska lönepolitikens effekter på strukturomvandling och tillväxt. Stöden är starkare för Rehn-Meidnermodellens solidariska lönepolitik – lika lön för liknande arbeten – än för en allmän löneutjämning. Betydelsen av fördelningspolitikens inriktning betonas också i den omfattande internationella litteraturen om ett samband mellan ojämlikhet och tillväxt. Enligt de senare årens forsknings tycks en utjämning av inkomster vara tillväxtfrämjande i vissa inkomstskikt men inte i andra. De flesta studier behandlar dock inte lönefördelningen utan inkomstfördelningen efter skatter, transfereringar, ersättningar i socialförsäkringssystemet samt efter hänsyn till kapitalvinster.

Forskningen om sambandet mellan fördelning och tillväxt, inklusive den som behandlar den solidariska lönepolitikens tillväxteffekter, saknar fortfarande ingående redogörelser för de bakomliggande mekanismerna samt övertygande korrigeringar för möjligheten av en omvänd kausalitet – ekonomisk tillväxt kan lika väl vara en orsak till som en konsekvens av en viss inkomstfördelning. En rimlig hypotes är att den ökade lönespridningen under 1990-talet och vid 2000-talets början i Sverige var ett resultat av landets höga (IKT-ledda) produktivitetstillväxt.

Det finns i dag skäl att fokusera på två "bortglömda" hypoteser om ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt. Båda mekanismerna erbjuder (trots sina olikheter) ett solidariskt alternativ till en samhällsmodell där sysselsättningsökningar i främst tjänstesektorn kommer till stånd genom löneskillnader. *För det första* kan en löneutjämning mellan utbildad och outbildad arbetskraft innebära en press på företagen, vare sig de är nya eller etablerade, framgångsrika eller nedläggningshotade, att införa arbetsbesparande teknologier vilket i sin tur kan uppmuntra framväxten av industrier som är specialiserade på att tillfredsställa efterfrågan på arbetsbesparande produkter och tjänster. Efterfrågan på och utvecklingen av dessa produkter och tjänster kan utgöra strategiska komponenter i ett nationellt innovationssystem. Få svenska nationalekonomer har lyft fram möjligheten att incitamenten till automatisering och utnyttjandet av arbetsbesparande tekniska framsteg i ett land med en allmän löneutjämning kan skapa en industristruktur som ger landet en konkurrensfördel på världsmarknaden.

För det andra kan en löneutjämning mellan industrier och mellan sektorer underlätta omställningen till en Baumolsk ekonomi, det vill säga till en ekonomi med en ökad betydelse för tjänstenärings med icke-rutinmässiga jobb som begränsar möjligheterna för öknings av arbetsproduktiviteten. LO-ekonomer har tidigare hänvisat till att höga lägstalöner ökar intresset för utbildning till servicejobb med låga lönenivåer (Andersson & Kainelainen 2004, s. 30). Den del av tjänstesektorn som är utsatt för internationell konkurrens, en sektor med en hög proportion utbildad arbetskraft, har visserligen stadigt ökat sina andelar av den totala sysselsättningen i Sverige (Eliasson & Hansson 2013, s. 5–6). Men den "skyddade" tjänstesektorns andel (nästan 60 procent 2010) är fortfarande (bland annat genom en kraftig uppgång sedan mitten av 1990-talet) betydligt högre än den "öppna" tjänstesektorns (ungefär 35 procentenheter högre). Anställda i den skyddade sektorn löper mindre risk att bli avskedade och har samtidigt en större chans (än anställda i tillverkningsindustrin) att få ett nytt jobb. De drabbas dessutom av ett blygsammare fall i arbetsförtjänster vid ett avskedande än anställda i andra sektorer (Eliasson & Hansson 2013, kapitel 3). En inte helt orimlig gissning är att den solidariska lönepolitiken kan ha medverkat till

att inkomstförlusterna vid ett avskedande från den skyddande sektorn är relativt små. Den jämna inkomstfördelningen i Sverige kan i sin tur ha bidragit till att upprätthålla rörligheten på en arbetsmarknad som är dominerad av en sektor med en förhållandevis liten risk för avskedanden.

Bristen på en belysning av mekanismerna bakom ett samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturuomvandling och tillväxt i den empiriska litteraturen är särskilt tydlig i fallen med de "bortglömda" hypoteserna. Detta kapitel har försökt att ge en antydning om hypotesernas relevans. En nödvändig förutsättning för giltigheten hos hypotesen om att en solidarisk lönepolitik underlättar omställningen till en låglöneekonomi är att jobben verkligen har skapats (eller kommer att skapas) i industrier med relativt låga löner. Utvecklingen mot en låglöneekonomi tycks vara ett faktum även i Sverige. Sysselsättningen har ökat mest sedan mitten av 1990-talet i industrier och sektorer med lägre löner än genomsnittet i ekonomin trots en tilltagande datorisering och robotisering av bland annat partihandeln, vården och omsorgen. Denna sysselsättningsutveckling motiverar framtida studier av i vilken utsträckning som anpassningen till en låglöneekonomi har underlättats av en jämn inkomstfördelning. Den minskade betydelsen för höglönejobb och höglönesektorer ska dock inte betraktas som en naturlag. Den kan och bör motverkas av en aktiv näringspolitik som stimulerar framväxten av högteknologiska industrier om än i kombination med utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska insatser för att motverka en därmed förknippad tendens till ökad inkomstspridning.

Relevansen hos den andra "bortglömda" hypotesen – den solidariska lönepolitiken ger incitament till utvecklingen av arbetsbesparande teknologier – har indikerats genom en analys av Sveriges och andra OECD-länders exportspecialisering. Sverige är verkligen specialiserat på export av arbetsbesparande produkter. Men hypotesen om den solidariska lönepolitikens betydelse för Sveriges industristruktur försvagas av att även Finland och Österrike är minst lika specialiserade på produktion av arbetsbesparande produkter.

Trots Rehn-Meidnermodellen har Sverige i hög grad varit importör under det 21:a århundradet av idéer om ett positivt samband mellan jämlikhet och tillväxt. Den lönepolitiska diskussionen i de nordiska länderna har kretsat kring möjligheterna att skapa fungerande inkomstpolitiska

modeller. Huvudsyftet har varit att bidra till den makroekonomiska stabiliteten och då främst att hålla uppe sysselsättningen i en ekonomi med explicita inflationsmål för en oberoende riksbank. Samtliga nordiska länder har under 2000-talet praktiserat en inkomstpolitik där en ledande industrisektor sätter normen för löneutvecklingen i resten av ekonomin. Men kraven på en solidarisk lönepolitik står inte nödvändigtvis i ett motsatsförhållande till dagens nordiska inkomstpolitik. Löneutjämnningen mellan industrier är rentav en viktig beståndsdel i de korporativa nordiska förhandlingssystemen.

Hänsynen till den internationella konkurrenskraften eller till riksbankens inflationsmål kan i vissa situationer kräva löneökningar i den löneledande sektorn som inte speglar sektorns produktivtetsutveckling. Löneökningarna kan samtidigt vara tillräckligt stora för att utsetta vissa branscher och företag för ett omvandlingstryck. Lönernas svaga anpassning till produktivtetsökningarna i svensk och finländsk tillverkningsindustri under tillväxtperioden 1998–2007 var unik i ett EU-perspektiv (Hüfner 2007, s. 11–12). Det svaga sambandet mellan företagets produktivtets- och löneutveckling i den löneledande sektorn och den samtidiga lönepressen på vissa företag och branscher genom den gemensamma lönenormen låg i linje med Rehn-Meidnermodellen. Andra sektorers imitation av löneökningarna i den ledande industrisektorn är också förenlig med solidaritetsprincipen i modellen. Inkomstpolitiken i de nordiska länderna har heller inte uteslutit särskilda låglönesatsningar, oftast på initiativ av fackförbundens huvudorganisationer.

Den skepsis mot inkomstpolitik som låg bakom utformningen av Rehn-Meidnermodellen speglade upphovsmännens övertygelse att löneåterhållsamhet i den ledande sektorn kräver låga vinster och avsaknaden av flaskhalsar på arbetsmarknaden. Framgångarna för den nordiska inkomstpolitiken tycks utmana den Rehn-Meidnerska synen på lönebildningen. Den nominella löneeftersläpningen i Finland och Sverige under den export- och vinstledda tillväxtperioden 1995–2007 var förenlig inte bara med en bibehållen konkurrenskraft utan också med betydande reallöneökningar. Men det är troligt att löneåterhållsamheten i Sverige och Finland var ett resultat av hög arbetslöshet, avsaknaden av kraftiga efterfrågechocker och en marknadsbetingad press nedåt på lönerna genom teleprodukternas negativa effekter på Sveriges bytes-

förhållande. Försämringen av Sveriges bytesförhållande förklarar i hög grad (tillsammans med en förstärkt krona från och med 2001) varför vinsterna och lönsamheten inte ökade i tillverkningsindustrin vid slutet av 1990-talet och under 2000-talet fram till finanskrisen, det vill säga i en tid med en övervägande god konjunktur (se Erixon 2011b, s. 309–312). Den höga produktivitetstillväxten i Sverige och Finland (som möjliggjorde stora reallöneökningar) var heller inte ett resultat av lönemoderation utan av tekniska landvinningar i kombination med ett högt omvandlingstryck (intensiv priskonkurrens och nya produkter) i telekommunikationssektorn. Industriavtalet i Sverige kunde heller inte förhindra stora löneökningar för (de högst betalda) tjänstemännen genom individuella och lokala avtalsuppgörelser. Det inkomstpolitiska dilemmat att en kollektiv löneåterhållsamhet inte kan förhindra utan rentav förbättra möjligheterna för lokala och individuella löneökningar, vilket bland annat försvårar tillämpningen av den solidariska lönepolitiken, var inte en ny företeelse i de nordiska ekonomierna under 1990- och 2000-talen. Men uppbrottet från samordnade förhandlingar samt de centrala löneavtalens sjunkande täckningsgrad och ökade utrymme för lokala överenskommelser har otvivelaktigt försämrat förutsättningarna för en framgångsrik inkomstpolitik och även för en solidarisk lönepolitik. Mot den bakgrunden är det kanske förvånande att samhällsforskare under 2000-talet kom att betrakta de nordiska förhandlingsmodellerna som en framgångssaga.

Därmed inte sagt att deltagandet i inkomstpolitiska uppgörelser är en oviktig uppgift för fackföreningsrörelsen vare sig löneförhandlingarna är samordnade eller industrivisa som i Sverige i dag. Men inkomstpolitikens framgångar i termer av solidarisk lönepolitik (och även i stabiliseringspolitiska termer) är avhängiga möjligheterna och viljan att stimulera utbudet av knapp arbetskraft. En ökad arbetskraftsinvandring, främst från Finland, gjorde det möjligt att hålla tillbaka löneglidningen i Sverige under 1960- och 1970-talen. På motsvarande sätt kan de svenska storföretagens anlitan av IKT-specialister, programmerare etc. från andra länder ha bidragit till avsaknaden av vidgade löneklyftor sedan mitten av 2000-talet. Det är även viktigt ur både fördelnings- och tillväxtpunkt att inkomstpolitiken samspelar med samhällets institutioner för kompetensutveckling och industriell förnyelse samt med den ekonomiska

politiken. I Sverige har den kollektiva löneåterhållsamheten inte varit kombinerad med effektiva fördelningspolitiska insatser. Spridningen av nettoinkomster har ökat betydligt under 2000-talet inte minst genom att förändringarna av socialförsäkringssystemet drabbade personer med låga inkomster och även försvårade möjligheterna att föra en solidarisk lönepolitik. Vidare har de nya inkomstpolitiska arrangemangen inte kunnat förhindra en konservering av den svenska industristrukturen under 2000-talet (se framför allt framgångarna för svensk basindustri på grund av det sydostasiatiska tillväxtundret). Trots IKT-revolutionen stod exporten av etablerade produkter till etablerade marknader för en större andel av den totala exporttillväxten (i värdetermer) för Sverige än för 38 andra länder med undantag av Kina, Brasilien och Spanien under perioden 1995–2007 (Beltramello med flera 2012, figur 7).

En samordning av de centrala löneförhandlingarna är sannolikt nödvändig för att genomdriva en solidarisk lönepolitik. Det norska LO är fortfarande en huvudaktör i "den norska modellen" trots landets låga organisationsgrad i ett nordiskt perspektiv och omfattande lönekonkurrens genom arbetskraftsinvandring i ett europeiskt perspektiv. *Solidaritetsalternativet* från 1992 visar att fackföreningsrörelsen, inklusive dess huvudorganisationer, kan behålla sitt inflytande över samhällsutvecklingen (bland annat över lönebildningen) i de nordiska länderna genom att delta i inkomstpolitiska uppgörelser. (Den låga arbetslösheten är dock en viktig förklaring till LOs fortsatt centrala roll i norskt samhällsliv.)

Det nordiska solidaritetsalternativet uppstod genom en överenskommelse mellan den socialdemokratiska regeringen och arbetsmarknadens parter. Uppgörelsen kombinerade kraven på en kollektiv lönemoderation för att uppnå internationell konkurrenskraft och låg inflation med en prioritering av löneutjämning, utbildningssatsningar, expansiv finanspolitik och arbetsmarknadspolitik. Det förefaller som om det solidaritetsalternativet har varit lyckosamt, framför allt utifrån ambitionen att hålla tillbaka löneökningar i oljesektorn utan en direkt statlig intervention. Solidaritetsalternativet var förenligt med utvecklingen av en förhandlingsmodell där tillverkningsindustrin är löneledande. LO godkänner dock tillsammans med NHO (den centrala arbetsgivarorganisationen) löneuppgörelserna för exportindustrin. Dessa organisationer har också ett direkt inflytande över omförhandlingarna i den privata sektorn när

ett år har gått av den tvååriga avtalsperioden (Andersen med flera 2014, s. 9). Allmängiltigförklaringen av kollektivavtalen i Norge i samband med EES-avtalet har dessutom (precis som i Finland) motverkat tendensen till lönedumpning vid utstationering av utländsk arbetskraft.

Löneklyftorna har visserligen ökat kraftigt i Norge under 1990- och 2000-talet (Erixon 2008, appendix 2; OECD 2014a, tabell N). Men de ökade löneskillnaderna speglar i första hand förändringar inom företag och offentliga verksamheter för personer med samma utbildningsnivå. Tendensen till ökade inkomstklyftor har dessutom motverkats genom ekonomisk politik och välfärdsreformer (som bland annat ledde fram till ett generösare pensionssystem). Fördelningen av hushållens inkomster efter skatter, transfereringar och socialförsäkringar (gini-koefficienten) har varit tämligen konstant i Norge 1993–2012. Exempelvis ökade inte inkomstklyftorna under 2000-talet (Statistisk Sentralbyrås databas). Den ”norska modellen” har dock varit mindre framgångsrik i försöken att minska näringslivets beroende av oljesektorn. Vidare speglar solidaritetsalternativets stabiliseringspolitiska framgångar i stor utsträckning förekomsten av gynnsamma externa betingelser (Mjøset & Cappelen 2011).

Utbildnings-, skatte-, välfärds- och näringspolitik är nödvändiga förutsättningar för en solidarisk lönepolitik. På motsvarande sätt kan en solidarisk lönepolitik bara ha positiva effekter på den ekonomiska tillväxten om politiken kompletteras och interagerar med utbildningsinsatser (främst för att avlägsna flaskhalsar på arbetsmarknaden) samt med skatte- och näringspolitiken. Rehn och Meidner betonade redan vid tidpunkten för formuleringen av sitt ekonomisk- och lönepolitiska program att solidarisk lönepolitik inte leder till strukturomvandling (och full sysselsättning) om den inte kompletteras med arbetsmarknadspolitiska åtgärder. En solidarisk lönepolitik utan stöttande utbildningsinsatser och stimulanser av nya industrier kan mycket väl ha negativa konsekvenser för Sveriges konkurrenskraft och sysselsättning. De flesta analyser av den solidariska lönepolitikens (liksom av inkomstpolitikens) effekter har hittills varit alltför partiella, kortsiktiga och statiska. Sambandet mellan solidarisk lönepolitik och tillväxt låter sig bäst analyseras inom ramen för en teori om nationella innovationssystem.

Teorier om att den solidariska lönepolitiken kan ingå i ett nationellt innovationssystem gör det också lättare att rättfärdiga en svensk

tillämpning av politiken. Nationalekonomer och psykologer har utan att direkt ifrågasätta den bakomliggande rättvisesynten pekat på en inkonsekvens i försvaret av den solidariska lönepolitiken. Det kan tyckas ologiskt (irrationellt) av svenska fackförbund och dess medlemmar att finna sig i låglönekonkurrens genom handel men samtidigt motarbeta en EU-integration som gör det möjligt för bygg- och tjänsteföretag att etablera sig i Sverige genom att betala lägre löner till utländsk arbetskraft än de i de centrala svenska avtalen (se *Lex Laval*). Psykologiska experiment ger stöd för hypotesen att befolkningen i ett land reagerar starkare mot utmaningar av den solidariska lönepolitiken om de är inhemska (Calmfors med flera 2013).

Försvare av den solidariska lönepolitiken har haft svårt att värja sig mot argumentet om att motståndet mot lönekonkurrens genom handel med tjänster är psykologiskt snarare än ekonomiskt. En tänkbar rationell förklaring till att fackföreningsrörelsen (liksom deltagarna i ett psykologiskt experiment) accepterar utländsk lönedumpning i större utsträckning än inhemsk är att den förstnämnda lönekonkurrensen ligger utanför de inhemska aktörernas kontroll. En acceptans av de begränsade möjligheterna att styra lönebildningen i våra konkurrentländer förhindrar inte att svensk fackföreningsrörelse kan bedriva solidarisk lönepolitik och samtidigt försöka påverka lönepolitiken i andra länder genom sitt (och den egna regeringens) deltagande i internationella samarbetsorgan (till exempel EU). På motsvarande sätt kan Sverige gå före (vara ett föredöme) i miljöpolitiken och samtidigt verka för miljöförbättringar i andra länder genom sina internationella kontakter. Enligt Calmfors med flera (2013) var deltagarna i ett psykologiskt experiment trots allt motståndare till lönekonkurrens från nya EU-länder vare sig den skedde genom handel med varor eller handel med tjänster. Deltagarnas mer positiva syn på lönekonkurrens genom varuhandel och deras beskrivning av skälen kan mycket väl ha speglat att de (omedvetet) tog hänsyn till begränsade kontrollmöjligheterna i detta fall. Men stöden för en långtgående löneutjämningspolitik på nationell nivå skulle, precis som stöden för en radikal nationell miljöpolitik, kunna öka om det går att formulera övertygande argument för att politiken verkligen bidrar till att höja landets konkurrenskraft och tillväxt. Rehn-Meidnermodellens integration av fördelnings- och tillväxtfrågor är lika aktuell i dag som

under den tidiga efterkrigstiden. Modellens förklaring av ett positivt samband mellan solidarisk lönepolitik, strukturomvandling och tillväxt har heller inte spelat ut sin roll. Men i dag finns det förmodligen anledning att lägga tyngdpunkten på andra mekanismer än de som betonades i en rapport till LO-kongressen 1951.

Litteraturlista

- Acemoglu, D. (1998), "Why do new technologies complement skills? Directed technical change and wage inequality", *Quarterly Journal of Economics*, 113(4), 1055–1089.
- Acemoglu, D. (2001), "Good jobs versus bad jobs", *Journal of Labor Economics*, 19(1), 1–21.
- Acemoglu, D. (2010), "When does labor scarcity encourage innovation?", *Journal of Political Economy*, 118(6), 1037–1078.
- Agell, J. (1999), "On the benefits from rigid labour markets: norms, market failures, and social insurance", *The Economic Journal*, 109(453), F143–F164.
- Agell, J. och Lundborg, P. (1999), "Suvey evidence on wage rigidity: Sweden in the 1990s", *FIEF Working Paper Series no. 154*, Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning, Stockholm.
- Akerlof, G.A. och Yellen, J.L. (1990), "The fair wage-effort hypothesis and unemployment", *Quarterly Journal of Economics*, 105(2), 255–283.
- Allen, R.C. (2009), *The British Industrial Revolution in Global Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Allen, R.C. (2010), "Why the industrial revolution was British in commerce, induced innovation, and the scientific revolution", *The Economic History Review*, 64(2), 357–384.
- Andersen, S.K., Ibsen, C.L. och Dølvik, J.E. (2014), "The complexities of stability – how and why Nordic employers stay put", *Paper for NWLC*, June 2014, Fafo, Oslo.
- Andersson, D. och Kainelainen, A. (2004), "Högre lägstlöner för högre tillväxt", LO, Stockholm.
- Arai, M. (1994), "An empirical analysis of wage dispersion and efficiency wages", *Scandinavian Journal of Economics*, 96(1), 31–50.

- Arai, M. (1999), "Wages, profits and capital intensity: evidence from matched worker-firm data", *Research Papers in Economics* 1999:3, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet.
- Autor, D. (2010), "The polarization of job opportunities in the US labour market. Implications for employment and earnings", Center for American Progress and the Hamilton Project.
- Autor, D., Katz, L.F. och Kreuger, A. (1998), "Computer inequality: have computers changed the labor market?", *The Quarterly Journal of Economics*, 113(4), 1169–1213.
- Bagge, G. (1917), *Arbetslönens regleringar genom sammanslutningar*, AB Nordiska Bokhandeln, Stockholm.
- Bagge, G. (1931), "Orsaker till arbetslöshet", bilaga 1 till Arbetslöshetskommittén, SOU 1931:21, Norstedts, Stockholm.
- Beltramello, A., de Backer, K. och Mouslegt, L. (2012), "The export performance of countries within global value chains (GVCs)", OECD Science, Technology and Industry, *Working Papers No. 2012/02*, OECD, Paris.
- Bergh, A. (2014), *Sweden and the Revival of the Capitalist Welfare State*, Edward Elgar, Cheltenham (UK).
- Bergström, V. (2007), *Rättvisa, solidaritet och anpassning. Landsorganisationens ekonomiska politik under fem årtionden*, Atlas, Stockholm.
- Bertola, G. och R. Rogerson (1997), "Institutions and Labour Reallocation", *European Economic Review*, 41(6), 214–244.
- Björklund, A. (1982), Rehn/Meidners program och den faktiska politiken", *Särtryck från IUI nr. 170*, Industriens utredningsinstitut, Stockholm.
- Björklund, A. och Holmlund, B. (1989), "Job mobility and subsequent wages in Sweden", i V. Dijk m.fl. (red.), *Migration and Labour Market Adjustment*, Kluwer Academic Publishers, Amsterdam.
- Blanchflower, D.G., Jackman, R. och Saint-Paul, G. (1995), "Some reflections on Swedish labour market policy", SOU 1995:39E, Fritzes, Stockholm.
- Brown, D.J. och Earle, J.S. (2008), "Understanding the contribution of reallocation to productivity growth: lessons from a comparative firm-level analysis", *IZA Discussion Paper No. 3683*, The Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
- Buser, T. & Dreber, A. (2014), "The flipside of comparative payment sche-

- mes”, University of Amsterdam och Tinbergen Institute respektive Department of Economics, Stockholm School of Economics.
- Calmfors, L., Dimdins, G., Gustafsson Sendén, M., Montgomery, H. och Stavlöt, U. (2013), ”Why do people dislike low-wage trade competition with posted workers in the service sector?”, *Journal of Behavioral and Experimental Economics* (f.d. *The Journal of Socio-Economics*), 47(C), 82–93.
- Cassel, G. (1902), *Socialpolitik*, Hugo Gebers Förlag, Stockholm.
- Charles-Coll (2010), ”The optimal rate of inequality: a framework for the relationship between income inequality and economic growth”, *MPRA Paper No. 28921*, Munich Personal RePEc Archive, München.
- Chen, D.L. (2012), ”Markets and morality: how does competition affect moral judgment”, Working Paper, Duke University School of Law.
- Cingano, F. (2014), ”Trends in income inequality and its impact on economic growth”, OECD Social, Employment and Migration, *Working Papers No. 163*, OECD, Paris.
- Davis, J.S. och Henrekson, M. (1997), ”Industrial policy, employer size, and economic performance”, i R.B. Freeman, R. Topel och B. Swenborg (red.), *The Welfare State in Transition – Reforming the Swedish Model*, The University of Chicago Press, Chicago och London.
- Dølvik, J.E., Goul Andersen J. och Vartiainen, J. (2012), ”Nordic models in turbulent times. Developments in social and labour market governance since the crisis in the 1990s”, bidrag till konferensen *Welfare States Facing Global Turbulence, Ageing and Migration: Rising to the Occasion, Coping or Adjusting Downwards?*, 23–24 augusti 2012, Oslo.
- Edgren, G., Faxén, K-O och Odhner, C-E (1973), *Lönebildning och samhällsekonomi*, SAF, LO och TCO, Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Edin, P-A och Holmlund, B. (1995), ”The Swedish wage structure: the rise and fall of solidarity wage policy?”, i R.B. Freeman och L. Katz (red.), *Differences and Changes in Wage Structures*, University of Chicago Press, Chicago.
- Edin, P-A och Topel, R. (1997), ”Wage policy and restructuring: the Swedish labor market since 1960”, i R.B. Feeman, T. Topel och B. Swenborg (red.), *The Welfare State in Transition – Reforming the Swedish Model*, The University of Chicago Press, Chicago och London.
- Eliasson, K. och Hansson, P. (2013), ”Are workers more vulnerable in

- tradable industries?", Handelshögskolan i Örebro, *Working Paper No. 11/2013*, Örebro universitet.
- Erixon, L. (1985), "What's wrong with the Swedish model? An analysis of its effects and changed conditions", *Rapport 12/1985*, Institutet för social forskning, Stockholm.
- Erixon, L. (1991), "Omvandlingstryck och produktivitet", i *Konkurrens, regleringar och produktivitet*, Expertrapport nr 7 till Produktivitetsdelegationen, Allmänna Förlaget, Stockholm.
- Erixon, L. (1997), "The Golden Age of the Swedish model. The coherence between capital accumulation and economic policy in Sweden in the early postwar period", *Report 97:9*, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Erixon, L. (2000), *The "Third Way" Revisited. A Revaluation of the Swedish Model in the Light of Modern Economics*, Fackföreningsrörelsens institutet för ekonomisk forskning (FIEF), Stockholm.
- Erixon, L. (2008), "The Swedish third way: an assessment of the performance and validity of the Rehn-Meidner model", *Cambridge Journal of Economics*, 32(3), 367–393.
- Erixon (2010), "The Rehn-Meidner model in Sweden: its rise, challenges and survival", *Journal of Economic Issues*, 44(3), 677–717.
- Erixon, L. (2011a), "A social innovation or a product of its time? The Rehn-Meidner model's relation to contemporary economics and the Stockholm school", *The European Journal of the History of Economic Thought*, 18(1), 85–123.
- Erixon, L. (2011b), "Under the influence of traumatic events, new ideas, economic experts and the ICT revolution – the economic policy and macroeconomic performance of Sweden in the 1990s and 2000s", i L. Mjøset (red.), *The Nordic Varieties of Capitalism, Comparative Social Research*, 28(1), 265–330.
- Erixon, L. (2014a), "Can fiscal austerity be expansionary in present Europe? The lessons from Sweden", *Review of Keynesian Economics* (kommande).
- Erixon, L. (2014b), "Is firm renewal stimulated by negative shocks? The status of negative driving forces in Schumpeterian and Darwinian economics", *Cambridge Journal of Economics*, doi:10.1093/cje/beu068, 1–29.
- Faxén, K-O (1989), "Några kommentarer till SAFs lönepolitiska uttalan-

- den under 1920-talet”, i E. Wadensjö, Å. Dahlberg och B. Holmlund (red.), *Vingarnas trygghet – arbetsmarknad, ekonomi och politik*, Dialogos, Lund, 69–75.
- Flanagan, R.J. (1990), ”Centralized and decentralized pay determination in Nordic countries”, i L. Calmford (redactor) *Wage Formation and Macroeconomic Policy in the Nordic Countries*, SNS Förlag och Oxford University Press, Stockholm och Oxford.
- Freeman, R.B., Swedenborg, B. och Topel, R. (2006), ”Återhämtning och återstående problem i den svenska välfärdsstaten – inledning, sammanfattning och slutsatser”, i R.B. Freeman, B. Swedenborg och R. Topel (red.), *NBER-rapporten II, Att reformera välfärdsstaten – amerikanskt perspektiv på den svenska modellen*, SNS, Stockholm, 9–32.
- Giannangeli, S. och Gómex-Salvador, R. (2008), ”Evolution and sources of manufacturing productivity growth: evidence from a panel of European countries”, *Working Paper Series No. 914*, European Central Bank, Frankfurt am Main.
- Gustavsson, M. (2007), ”The 1990s rise in Swedish earnings inequality – persistent or transitory?”, *Applied Economics*, 39(1), 25–30.
- Gustavsson, M. (2008), ”A new picture of Swedish earnings inequality: persistent and transitory components”, *The Review of Income and Wealth*, 54(3), 324–349.
- Gylfason, T., Holmström, B., Korkman, S., Tson Söderström, H. och Vihriälä, V. (2010), ”Introduction and summary – putting the crisis into perspective”, i *Nordics in Global Crisis – Vulnerability and Resilience*, Näringslivets forskningsinstitut (ETLA), Helsingfors, 11–32. http://notendur.hi.is/gylfason/nordics_in_global_crisis.pdf
- Hanlon, W.W. (2014), ”Necessity is the mother of invention: input supplies and directed technical change”, UCLA och National Bureau of Economic Research (NBER).
- Hansen, B. (1970 [1955]), ”Finanspolitikens ekonomiska teori”, *SOU 1955:25*, Studentlitteratur, Lund.
- Henrekson, M., Jonung, L. och Stymne, J. (1996), ”Economic growth and the Swedish model”, i N. Crafts och G. Toniolo (red.), *Economic Growth in Europe since 1945*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Heyman, F. (2002), ”Pay inequality and firm performance: evidence from matched employer-employee data”, *FIEF Worker Paper Series*

- 2002, Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning (FIEF), Stockholm.
- Heyman, F. (2008), "How wage compression affects job turnover", *IFN Working Paper No. 729*, Institutet för näringslivsforskning (IFN), Stockholm.
- Hibbs, D.A. Jr. (1990), "Wage dispersion and trade union action in Sweden", i I. Persson-Tanimura (red.), *Generating Equality in the Welfare State: the Swedish Experience*, Norwegian University Press, Oslo.
- Hibbs, D.A. Jr. och Locking, H. (1991), "Wage compression, wage drift, and wage inflation in Sweden", *FIEF Working Paper No. 128*, Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning (FIEF), Stockholm.
- Hibbs, D.A. Jr. och Locking, H. (2000), "Wage dispersion and productive efficiency: evidence for Sweden", *Journal of Labor Economics*, 18(4), 755–782.
- Holmlund, B. och Zetterberg, J. (1991), "Insider effects in wage determination – evidence from five countries", *European Economic Review*, 35(5), 1009–1034.
- Hüfner, F. 2007 (2007), "Why has Swedish inflation been persistently low?", OECD Economics Department, *Working Papers No. 560*, OECD, Paris.
- Israelsson, T., Strannefors, T. och Tydén, H. (2003), "Rörligheten på den svenska arbetsmarknaden", *Ura 2003:1*, Arbetsmarknadsstyrelsen, Stockholm.
- Jones, R.W. och Corden, W.M. (1976), "Devaluation, non-flexible prices, and the trade balance for a small country", *Canadian Journal of Economics*, 9(1), 150–161.
- Krusell, P., Ohanian, L.E., Ríos-Rull, J.V. och Violante, G.L. (2000), "Capital skill complementarity and inequality": a macroeconomic analysis", *Econometrica*, 68(5), 1029–1053.
- Layard, R. och Nickell, S. (1999), "Labor market institutions and economic performance", i O. Ashenfelter och D. Card (red.), *Handbook of Labor Economics volym 3C*, Elsevier, Amsterdam, kapitel 46.
- Lazear, E. och Rosen, S. (1981), "Rank-order tournaments as optimum labor contracts", *Journal of Political Economy*, 89(5), 841–864.
- Lind, D. (2003), "Svensk industriproduktivitet i ett internationellt perspektiv under fyra decennier – vad kan vi lära av 1990-talet? *Ekonomisk Debatt*, 31(5), 39–48.

- Lindbeck, Assar (1997), "The Swedish Experiment", *Journal of Economic Literature*, 35(3), 1273–1319.
- Lindquist, M. (2005), "Capital-skill complementarity and inequality in Sweden", *Working Paper 2/2005*, Institutet för Social Forskning, Stockholms universitet.
- LO (1951), *Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen*, rapport till LO-kongressen 1951, LO, Stockholm.
- LO (2014), *Lönerapport 2014. Löner och löneutveckling år 1913–2013 efter klass och kön*. Författare: Mats Larsson, Arbetslivsenheten, LO, Stockholm.
- Lundborg, P. (2005), "Individual wage setting, efficiency wages and productivity in Sweden", *FIEF Working Paper Series No. 205*, Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning (FIEF), Stockholm.
- Lundgren, S., Edquist, H. och Wallgren, A. (2007), *Tillväxt i otakt*, SNS, Stockholm.
- Lundvall, B-Å (1992), *National Systems of Innovation*, Pinter Publishers, London.
- Långtidsutredningen (2008), "Timmor, kapital och teknologi – vad betyder mest?", *SOU 2008:14*, Stockholm.
- Madsen, P.K. (2003), "'Flexicurity' through labour market policies and institutions in Denmark", i P. Auer och S. Cazes (red.), *Employment Stability in an Age of Flexibility*, Genève, ILO, 59–105.
- Martin, A. (1981), "Economic stagnation and social stalemate in Sweden", i *Monetary Policy, Selective Credit Policy, and Industrial Policy in France, Britain, West Germany and Sweden*, Joint Economic Committee Congress of the United States, Washington.
- Meidner, R. (1969), "The goals of labour market policy", i *On Incomes Policy. Paper and Proceedings from a Conference in Honour of Erik Lundberg*, SNS Förlag, Stockholm, 189–198.
- Meidner, R. (1974), *Samordning och solidarisk lönepolitik*, Bokförlaget Prisma och LO, Stockholm.
- Mjøset, L. och Cappelen, Å. (2011), "The integration of the Norwegian oil economy into the world market", i L. Mjøset (red.), *The Nordic Varieties of Capitalism, Comparative Social Research*, 28(1), 167–263.
- National Employment Law Project (2014), "The low-wage recovery: industry employment and wages four years into the recovery", New York, NY.

- Nilsson, C. (1994), "Negotiated wages and wage drift: a study of the Swedish pulp and paper industry", i B. Holmlund (red.), *Pay, Productivity, and Policy*, Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning (FIEF), Stockholm.
- Nordström Skans, O., Edin, P.A. and Holmlund, B. (2006). "Wage dispersion between and within plants: Sweden 1985–2000", *Workings Papers No. 2006:9*, Institute for Labour Market Policy Evaluation (IFAU), Uppsala.
- OECD (2011), "Growing inequality in OECD countries: what drives it and how can policy tackle it? *OECD Forum on Tackling Inequality*, OECD, Paris.
- OECD (2014a), *Employment Outlook*, årlig publikation, OECD, Paris.
- OECD (2014b), "Income inequality update. Rising inequality: youth and poor fall further behind", OECD Directorate for Employment Labour and Social Affairs, Statistics Directorate, OECD, Paris.
- Ohlsson, I. (1980), "Den solidariska lönepolitikens resultat", i *Lönepolitik och solidaritet – debattinlägg vid Meidnerseminariet den 21–22 februari 1980*, LO, Stockholm.
- Ostry, D., Berg, A. och C. Tsangarides (2014), "Redistribution, inequality, and growth", *IMF Staff Discussion Note 14/02*, Internationella Valutafonden (IMF), Washington D.C.
- Persson, T. och Tabellini, (1992), "Growth distribution and politics", *European Economic Review*, 36(2–3), 593–602.
- Piketty, T. (2014), *Capital in the Twenty-First Century*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Pontusson, J. (2006), "Whither Social Europe?", *Challenge*, 49(6), 35–54.
- Rehn, G. (1950), "Lönepolitiken och fullsysselsättningen. Replik till professor Lundberg", *Ekonomisk Tidskrift*, 52(1), 62–67.
- Rehn, G. (1977), "Finansministrarna, LO-ekonomerna och arbetsmarknadspolitiken", i *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik – Nationalekonomiska föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm, 201–227.
- Rehn, G. (1987), "State, economic policy and industrial relations in the 1980s: problems and trends", *Economic and Industrial Democracy*, 18(1), 61–79.
- SCB (2014), Disponibel inkomst inklusive och exklusive kapitalvinster, Hushållens ekonomi (HEK), SCBs hemsida.
- Schager, N.H. (2003), "Kommentar", i L. Erixon (red.), *Den svenska mo-*

- dellens ekonomiska politik. Rehn-Meidnermodellens tillämpning och relevans i det 21:a århundradet, Atlas Akademi, 96–98.
- Schumpeter, J. (1976 [1943], *Capitalism, Socialism and Democracy*, George Allen & Unwin Ltd., London.
- Summers, L.H. "Why is the unemployment rate so very high near full employment?", *Brookings Paper on Economic Activity*, no. 2, 339–383.
- Tson-Söderström, H. och Uddén-Jondal, E. (1985), "Har den solidariska lönepolitiken varit kostnadsdrivande?", *Ekonomisk Debatt*, 13(8), 559–567.
- Uddén-Jondal, E. (1993), *Wage Formation in a Unionized Economy*, Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm.
- van der Weide, R. och Milanovic, B. (2014), "Inequality is bad for growth of the poor (but not for that of the rich)", World Bank Group, *Policy Research Working Paper No. 6963*, Världsbanken, Washington D.C.
- Vartianen, J. (2011), "Nordic collective agreements – a continuous institution in a changing economic environment", i L. Mjøset (red.), *The Nordic Varieties of Capitalism, Comparative Social Research*, 28(1), 331–363.
- Vernon, G. (2010), "Still accounting for difference? Cross-national comparative joint regulation and pay inequality", *Economic and Industrial Democracy*, 32(1), 29–46.
- Voitchovsky, S. (2005), "Does the profile of income inequality matter for economic growth", *Journal of Economic Growth*, 10(3), 273–296.
- Wilthagen, T. och Tros, F. (2004), "The concept of 'flexicurity': a new approach to regulating employment and labour markets", *Transfer*, no. 2, 166–186.
- Zweimüller, J. och Barth, E. (1994), "Bargaining structure, wage determination, and wage dispersion in 6 OECD countries", *Kyklos*, vol. 47, 81–93.
- Åberg, R. (2013), "Tjugohundratalets arbetsmarknad – fortsatt uppkvalificering eller jobbpolarisering?", *Ekonomisk Debatt*, 41(2), 6–15.

Appendix

Tabell 2.4 Genomsnittslönen på industri- och sektorsnivå i förhållande till genomsnittslönen i hela ekonomin (= 100) för arbetare respektive tjänstemän i Sverige 2008 (SNI 2007)

	Arbetare	Tjänstemän
Privat sektor	104,5	103,4
Jordbruk, skogsbruk och fiske	93,9	90,5
Gruvindustri	130,3	113,8
Livsmedelsindustri	104,5	117,5
TEKO	98,8	89,6
Trä- och trävaruindustri ej möbler	105,0	97,9
Pappers- och pappersvaruindustri	125,2	108,6
Grafisk industri	113,3	93,9
Stenkolsvaruindustri och oljeraffinaderier	131,5	114,1
Kemikalieindustri utom läkemedel	121,0	117,1
Läkemedelsindustri	121,9	123,3
Gummi- och plastvaruindustri	105,5	106,4
Övrig icke-metallisk mineralindustri	111,6	107,1
Stål- och metallframställningsindustri	119,2	111,0
Metallvaror utom maskiner och apparater	104,8	102,8
Datorer, elektronikvaror och optik	107,3	114,7
Transportmedelsindustri	117,7	113,5
Övrig tillverkningsindustri (inkl. möbler)	92,6	98,2
Reparation och installation, maskiner	108,1	102,2
El-, gas- och värmeverk	115,8	103,4
Vatten- och reningsverk	113,2	95,4
Avfallshantering	103,8	96,3
Byggindustri	115,1	104,3
Försäljning och reparation av motorfordon	101,2	92,4
Parti- och provisionshandel, ej motorfordon	103,3	104,3
Detaljhandel, ej motorfordon	98,4	89,0
Transport och magasinering	104,9	86,6
Hotell och restaurang	87,9	86,9
Förlag, film, video och TV		107,1
Information och kommunikation	108,9	115,9
Finans- och försäkringsverksamhet		132,4
Fastighetsverksamhet	100,3	107,1
Företag inom juridik, ekonomi, teknik etc.	106,5	100,6
Uthyrningsverksamhet	93,8	85,6

Resetjänster och bevakning	94,3	81,7
Utbildning	89,5	77,5
Hälso- och sjukvård	99,0	97,6
Vård, omsorg och sociala tjänster	97,1	73,5
Kultur, nöje och fritid	92,5	89,6
Staten	95,7	96,7
Landstingen	90,6	104,0
Hälso- och sjukvård	94,4	100,1
Primärkommunerna	89,2	88,4
Utbildning		75,5
Vård, omsorg och sociala tjänster	89,8	80,9

Kommentarer:

SCBs uppgifter om löner för arbetare och tjänstemän i den privata sektorn är inte fullständigt jämförbara. Lönen för arbetare i varje industri är den genomsnittliga totallönen per arbetstimme. Motsvarande lön för tjänstemännen är den genomsnittliga totallönen per månad. För att minska arbetstidens betydelse för tjänstemännens löner bygger tabellen ovan bara på månadslönen för heltidsarbetande tjänstemän.

SCB redovisar inte uppgifter om genomsnittslöner för anställda i stat, landsting och kommuner med en uppdelning på arbetare och tjänstemän. Genomsnittslöner för arbetare respektive tjänstemän i stat, landsting och kommuner (och deras olika verksamhetsområden) har uppskattats genom att varje yrkesgrupps genomsnittslöner har viktats med deras andel av den totala sysselsättningen för arbetare respektive tjänstemän i respektive sektor (delsektor). Definitionen av arbetare och tjänstemän ansluter till yrkesklassificeringen i SCBs lönestatistik.

SCB redovisar löner för offentliganställda (både tjänstemän och arbetare) per månad. För att få jämförbarhet med lönen per arbetstimme för arbetare i den privata sektorn har den genomsnittliga månadslönen för arbetare i stat, landsting och kommuner, se 2) ovan, dividerats med antalet arbetstimmar per månad enligt en schablon (176 timmar).

Genomsnittslöner i ekonomin har beräknats genom att genomsnittslöner i den privata sektorn, staten, landstingen och kommunerna 2008 har vägts samman med hjälp av uppgifter om sektorernas andelar av den totala sysselsättningen samma år (nationalräkenskaperna).

Källa: SCBs databas (lönestatistik).

Servaas Storm och C.W.M. Naastepad³⁰

3. Full sysselsättning är inte omöjligt

SVERIGES MAKROEKONOMISKA POLITIK var länge särskiljande – kanske rentav unik – i det att den lyckades att samtidigt kombinera låg arbetslöshet med en under åtminstone vissa perioder låg inflationstakt, en tämligen jämlik inkomstfördelning och ekonomisk tillväxt. Denna grundades i Rehn-Meidnermodellen.³¹ Denna modell, eller program, som utformades av de båda fackföreningsekonomerna Gösta Rehn och Rudolf Meidner, skilde sig från traditionell keynesianism i det att den förespråkade återhållsam penning- och finanspolitik, ”solidarisk lönepolitik” och aktiv arbetsmarknadspolitik samt betonade utbudssidans betydelse – i synnerhet framhölls vikten av att upprätthålla en adekvat (arbets-) produktivitetstillväxt. Modellen tillämpades visserligen inte konsekvent, inte ens under dess glansdagar (Erixon 2008), men den påverkade Sveriges ekonomiska politik, i synnerhet under 1960- och 1970-talen.³² När omvärlden växlade över till nyliberal makropolitik under det tidiga 1980-talet, följde emellertid den svenska ekonomiska politiken successivt efter och övergav den keynesianska strategin som fokuserade på att skapa ”full sysselsättning” till förmån för en monetaristisk strategi som fokuserade på att upprätthålla ”prisstabilitet” (Meidner 1993). Endast fragment av den ursprungliga Rehn-Meidnermodellen finns kvar idag. Viktigast av dessa är den aktiva arbetsmarknadspolitiken – vilket möjligen är tillräckligt mycket för att en utländsk betraktare ska tro att det fortfarande finns en särskiljande svensk ekonomisk modell. Visserligen har också

30 Servaas Storm och C.W.M. Naastepad är båda doktorer i nationalekonomi och verksamma vid Delft University of Technology, Nederländerna.

31 För den ursprungliga formuleringen, se Meidner och Rehn (1953). Rudolf Meidner (1993: 217–18) sammanfattade modellen på följande sätt: ”Den högsta prioriteringen är full sysselsättning och jämlikhet. Båda dessa värden hamnar i konflikt med andra målsättningar, särskilt prisstabilitet och effektivitet. Konflikten mellan full sysselsättning och prisstabilitet kan lösas genom en politik som kombinerar återhållsamhet på efterfrågesidan och [aktiv] arbetsmarknadspolitik. När jämlikhet eftersträvas genom generell välfärd, stor offentlig sektor och solidarisk lönepolitik, måste detta vara förenligt med andra målsättningarna som effektivitet och ekonomisk tillväxt.”

32 Bra granskningar av Sveriges markoekonomiska utveckling under Rehn-Meidner modellens tid är Freeman, Topel och Swedenborg (1997), Meidner (1999), Ploughmann och Madsen (2005) och framför allt Erixon (2008).

den nya modellen explicita regler för finans- och penningpolitiken, men medan finans- och penningpolitiken i Rehn-Meidnermodellen skulle vara förenlig med full sysselsättning, syftar begränsningarna i den nya modellen enkom till att upprätthålla stabil inflationstakt.

Skillnaden är fundamental. Nuförtiden är inte längre full sysselsättning den ekonomiska politikens mål. Detta till skillnad från 1950-talet då Tinbergen (1952) lade fram sin teori för den ekonomiska politiken och under ”kapitalismens gyllene tid” på 1960-talet och det tidiga 1970-talet (se Marglin och Schor 1990). Så förhåller det sig inte endast i Sverige, utan närapå i alla länder. Orsaken går att finna i den dominerande ställning som den monetaristiska makroekonomin erhållit. De flesta ekonomer har kommit att bli övertygade om NAIRU-modellen, och via dem har de flesta politiker blivit övertygade. Enligt detta synsätt kan den faktiska arbetslösheten inte (varaktigt) avvika från NAIRU (eller jämviktsarbetslösheten). Detta innebär att varken penningpolitiken eller finanspolitiken kan skapa ens något som är i närheten av full sysselsättning, utan att därmed i slutändan ge upphov till ökad inflation (Storm och Naastepad 2012). Den ekonomiska politiken ska därför inriktas endast på prisstabilitet, medan lägre arbetslöshet på lång sikt bara kan åstadkommas genom att (ytterligare) avreglera arbetsmarknaden. Utifrån denna NAIRU-modell kan man endast dra slutsatsen att Rehn-Meidnermodellen – med dess integrerade utbuds–efterfråge- och mikro–makropolitiska ansats för att skapa full sysselsättning – har blivit förlegad och måste förpassas till historieböckerna.

Men innan vi låter det ske, måste frågan ställas om denna NAIRU-modell är hållbar?

NAIRU-modellen³³

Huvudinsikten i *NAIRU-economics* är att om arbetslösheten blir för låg, kommer löneökningarna att stiga och därför blir inflationen högre. Denna insikt härleds från en makroekonomisk modell med lönedriven inflation, som tar sin utgångspunkt i en löneförhandlingsprocess i vilken fackligt organiserade löntagare förhandlar om nominella löner syftande till att säkerställa en viss levnadsstandard, medan (organiserade) företag

³³ Detta stycke baseras på Storm och Naastepad (2012, kapitel 1). NAIRU-modellen formulerades ursprungligen av Friedman (1968) och Phelps (1968). Se också Phelps (1994).

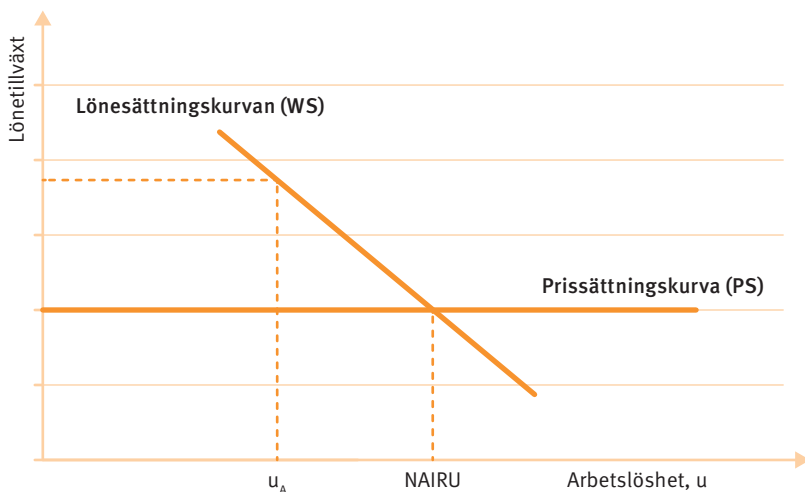
sätter priserna som ett påslag över förväntade variabla kostnader, vilka inkluderar arbetskraftskostnaderna (see Layard et al. 1991; Rowthorn 1999; Carlin and Soskice 2006; Mankiw and Taylor 2010). Löneförhandlingen betraktas som ett nollsummespel i vilket fackligt organiserade löntagare pressar på för högre löner (vilket därmed reducerar företagets vinster), medan företagen försöker skydda sina vinstmarginaler genom att växla över dessa löneökningar i högre priser (vilket i reala termer påverkar lönerna negativt). Om företagen inte kan skydda sina vinster, kommer de högre löneanspråken att innebära lägre avkastning, vilket i sin tur sänker investeringarna, liksom tillväxten och sysselsättningen. Högre löner skapar, i detta scenario, högre arbetslöshet. Om företagen däremot lyckas att upprätthålla sina vinstmarginaler (vilket de på lång sikt bör lyckas med, eftersom vinsterna är källan till investeringar, forskning och utveckling och företagstillväxt), måste högre löner innebära högre inflation. I detta scenario finns det en verklig risk för accelererande (ohållbar) inflation, eftersom löntagarna som ett svar på dessa prisökningar, som reducerar lönernas reala värde, kommer att kräva ännu högre löneökningar. Varken det första scenariot (med ökande arbetslöshet) eller det andra scenariot (med accelererande inflation) kan vara särskilt länge. Det är skälet till att det måste finnas en mekanism genom vilken de ”konkurrerande inkomstanspråken” mellan arbetare och kapitalister, blir förenliga med varandra och varigenom både arbetslösheten och inflationstakten stabiliseras. Denna mekanism verkar genom jämviktsarbetslösheten: NAIRU.

Låt oss, för att förstå hur detta fungerar, studera hur NAIRU-teorin modellerar lönesättning (WS) och prissättning (PS). Betrakta först lönesättningsprocessen. Löntagarnas löneökninganspråk antas bero på följande variabler:³⁴

- **Förväntad inflation:** löntagarna kommer att begära högre löneökningar om de förväntar sig högre inflation (detta för att kunna bibehålla den förväntade reallönen).
- **Tillväxten i arbetsproduktiviteten:** löntagarna kommer att kräva en ”andel” av den exogent skapade produktivitetstillväxten (detta som en rättmätig kompensation för deras bidrag till den teknologiska förändringsprocessen; se Forslund, Gottfries and Westermarck 2008);

³⁴ Vi baserar detta på Holden och Nymoen (2002); Nymoen och Rødseth (2003), Forslund, Gottfries och Westermarck (2008), samt Holmlund (2009).

Diagram 3.1 Lönesättning, prissättning och "the non-accelerating inflation rate of unemployment" (NAIRU)

Källa: Storm och Naastepad (2012), Figure 1.1.

- "Lönedrivande" faktorer: dessa faktorer (exempelvis anställningsskyddslagstiftning, socialförsäkringar, arbetslöshetsförsäkring och skatter på arbete) ökar reservationslönerna och därigenom stärks löntagarnas förhandlingsposition;
- Andelen arbetslösa: lägre arbetslöshet stärker fackföreningarnas förhandlingsstyrka, varvid löntagarnas löneanspråk kommer att bli högre.

Relationen mellan arbetslöshet och löneökningensanspråk framgår i diagram 3.1. Den vertikala axeln visar löneökningensanspråken; den horisontella axeln visar arbetslösheten. Lönesättningsrelationen representeras av den negativt lutande WS-kurvan: ju högre arbetslöshet, desto lägre blir lönetillväxten och vice versa (vilket följer av ovan punkt (4)). Förändringar i de övriga variablerna (omnämnda i punkt 1–3) kommer att skifta WS-kurvan. Exempelvis kommer starkare anställningsskyddslagstiftning

(se punkt 3), att öka löneanspråken (vid en given arbetslöshet) genom att löntagarnas förhandlingsposition stärks. I diagram 3.1 blir effekten av starkare anställningsskyddslagstiftning att WS-kurvan skiftar uppåt mot höger. På samma sätt ger högre produktivitetstillväxt löntagarna skäl att öka sina löneanspråk – vilket därmed leder till att WS-kurvan skiftar uppåt. Det måste understrykas att lönesättningsprocessen har en inneboende tendens till accelererande löneökningar: varje försök att höja lönerna kommer, om den högre lönenivån leder till högre inflation, att leda till en självförstärkande (och kumulativ) process. Om detta inträffar kommer den förväntade inflationstakten att öka, vilket i sin tur kommer ge löntagarna skäl att ytterligare höja sina löneökningsanspråk.

Prissättningsprocessen, å andra sidan, bestämmer den löneökningstakt som företagen *erbjuder* löntagarna. Under antagande om oligopolistisk konkurrens på produktmarknaderna, sätter företagen sina priser som ett vinstpåslag över enhetsarbetskraftskostnaden. Enhetsarbetskraftskostnaden ökar när lönerna stiger och faller när arbetsproduktiviteten ökar. Om lönerna ökar mer än produktiviteten, stiger enhetsarbetskraftskostnaden, varvid priserna måste öka som en följd av att företagen skyddar sina vinstmarginaler. Antag nu att den utsträckning i vilken företagen kan höja priserna begränsas vid exempelvis 2 procent (som en konsekvens av att centralbanken på ett " trovärdigt sätt " kan styra inflationstakten genom räntepolitiken). Låt oss vidare anta att arbetsproduktivitetstillväxten är given på exempelvis 1,5 procent. Om företagen önskar upprätthålla sina vinstmarginaler, kommer den högsta löneökning som de kan erbjuda löntagarna att vara 3,5 procent – detta då differensen mellan (maximal) lönetillväxt och produktivitetstillväxten uppgår till 2 procent vilket är lika med det givna inflationsmålet. Den löneökningstakt som företagen erbjuder löntagarna representeras av den horisontella PS-kurvan i diagram 3.1. Notera att lönetillväxten som följer av företagets prissättning är oberoende av andelen arbetslösa.

Jämvikt i denna modell definieras i termer av oförändrad – konstant – inflationstakt. För att inflationstakten ska förbli oförändrad, måste den av löntagarna begärda reallöneökningen vara lika med den reallöneökning som företagets prissättning möjliggör. I annat fall kommer den lönedrivna inflationen att accelerera (eller decelerera). Jämviktsläget, som åskådliggörs i diagram 1 och som bestämmer NAIRU, finns vid den

punkt vid vilken WS-kurvan och PS-kurvan korsar varandra: det är den unika jämviktsarbetslöshet vid vilken inflationstakten är stabil (i detta exempel 2 procent). Detta då löntagarnas anspråk på löneökningar och de löneökningar som företagen erbjuder är desamma. Pondera nu (oavsett orsak till att det är så) att den faktiska arbetslösheten UA är lägre än NAIRU. I detta fall kommer löntagarnas löneökninganspråk att vara högre än den (konstanta) löneökningstakt som företagen erbjuder; om löntagarna får dessa löneökningar, kommer företagen att tvingas öka priserna och inflationen kommer att överstiga centralbankens inflationsmål. Inflationstakten kommer sannolikt att accelerera, eftersom löntagarna förväntar ökad inflationstakt, vilket i sin tur ökar löneökninganspråken ytterligare och därefter följer ännu högre priser (WS-kurvan skiftar uppåt). Det enda sättet att stoppa denna process är, enligt NAIRU-logiken, att centralbanken höjer räntan. Den högre räntan kommer att reducera investeringarna (och lånefinansierade konsumtionsutgifter), sänka tillväxten och således höja den faktiska arbetslösheten. Högre arbetslöshet leder i sin tur till att fackföreningarna tvingas sänka sina löneökninganspråk. Räntan kommer att höjas intill dess att inflationstakten stabiliseras på målet om 2 procent, vilket inträffar när den faktiska arbetslösheten tangerar NAIRU. Således är arbetslösheten, för att använda Shapiros och Stiglitz (1984) uttryck, ett makroekonomiskt disciplinerande verktyg för att tygla löntagarnas löneökninganspråk. Därigenom kan anspråken pressas ned till en nivå som motsvarar den exogent givna arbetsproduktivitetsstillväxten och företagets vinster kan upprätthållas. När vi nu vet hur modellen fungerar, kan vi gå vidare och studera dess ekonomisk-politiska implikationer.

”NAIRU-Economics”

Teorin om NAIRU ger upphov till två centrala slutsatser för den ekonomiska politiken. Den första är att finanspolitiken är dömd att misslyckas, medan penningpolitikens enda (makroekonomiska) mål är att hålla inflationstakten konstant (i vårt exempel utgörs detta av ett inflationsmål om 2 procent). Finanspolitiska stimulanser sänker inledningsvis den faktiska arbetslösheten till en nivå under NAIRU, vilket är något som endast är möjligt under korta perioder och accelererande lönedriven inflation blir dess pris. Om inget görs för att stoppa den ökande inflatio-

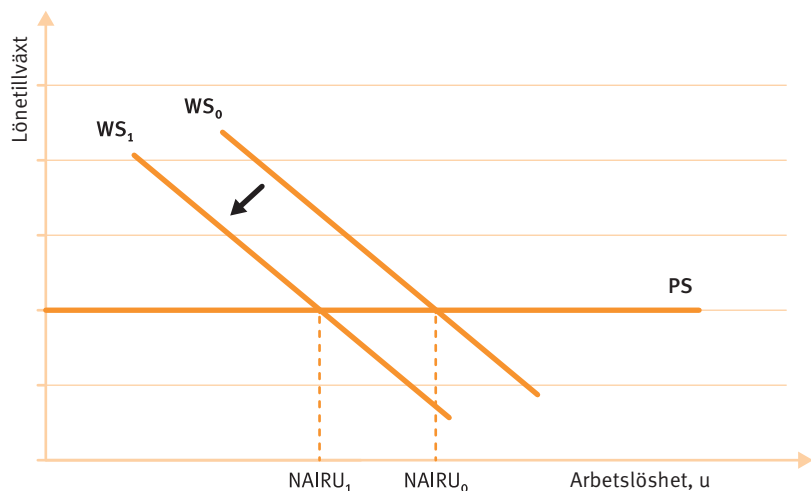
nen kommer den att bli okontrollerbar, och därmed ödelägga ekonomin, vilket kommer att återföra arbetslösheten till NAIRU-nivån, men först efter en socialt plågsam anpassningsprocess. Det är därför rationellt för centralbanken att använda penningpolitiken (det vill säga förändra räntenivåerna) för att hålla inflationen nära inflationsmålet och stoppa inflationstendenserna redan när de är i sin linda.

Om finanspolitiken inte permanent kan sänka arbetslösheten, är det fullt rimligt att införa drakoniska regleringar av densamma och på så sätt förhindra att "oansvariga politiker spenderar för mycket". Ett exempel är den finanspolitiska norm som nu införs av EU i medlemsstaterna och som innebär att den offentliga budgeten på medellång sikt ska vara i balans. Av samma skäl ska penningpolitiken inriktas på att upprätthålla en inflationstakt som ligger nära inflationsmålet, snarare än att inriktas på att försöka sänka arbetslösheten. Ur denna synvinkel uppnås detta bäst genom att ha en oberoende centralbank som uppfattas som "tuff mot inflationen"³⁵. Finanspolitiken och penningpolitiken bör med andra ord överlämnas till teknokrater. På så sätt avdemokratiseras den ekonomiska politiken – utan att den för den skull avpolitiseras (se Streeck 2014).

Därmed kommer vi till den andra slutsatsen för den ekonomiska politiken som följer av "NAIRU-economics". Enligt NAIRU-teorin finns det endast ett sätt att permanent sänka den faktiska arbetslösheten och det är att avreglera arbetsmarknaden – det vill säga genom att försvaga förhandlingspositionen för löntagarna och deras organisationer och därmed minska de lönedrivande faktorernas inverkan. I praktiken innebär arbetsmarknadsavregleringar att anställningsskyddslagstiftning, skatt på arbete och ersättningarna i arbetslöshetsförsäkringen måste reduceras, att löneförhandlingarna måste centraliseras och att välfärdsstaten måste

35 Som Mankiw och Taylor (2010, s. 765 och 767) skriver: "De flesta ekonomer – åtminstone en majoritet av oss som tror att det finns en långsiktig vertikal Phillipskurva – skulle hellre överlämna makten över penningpolitiken till centralbankstjänstemän, speciellt om dessa tjänstemän har rykte om sig att vara tuffa mot inflationen..." samt "[a]tt detta [NAIRU]-argument har övertygat så många regeringar runt om i världen att göra centralbankerna oberoende, vittnar om denna makroteoris styrka. Den Europeiska Centralbanken, exempelvis, gjordes från det att den grundades 1998 oberoende. Bank of England gjordes oberoende 1997 [...]. Amerikanska US Federal Reserve är också oberoende såväl på det sätt som den är uppbyggd och i utövandet av penningpolitiken [...]. En långsiktig vertikal Phillipskurva är ett övertygande argument för att överföra kontrollen över penningpolitiken från politiker till en 'konservativ centralbankstjänsteman'."

Diagram 3.2 Avreglering av arbetsmarknaden i NAIRU-modellen

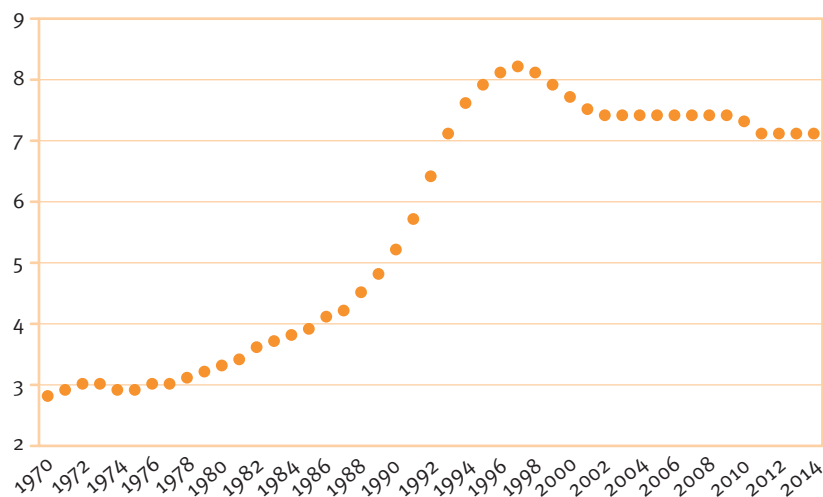

dra sig tillbaka. I diagram 3.2 illustreras detta. Försvagad förhandlingsposition för de fackliga organisationerna leder till att WS-kurvan skiftar nedåt mot origo (WS_0 till WS_1). Fackföreningarna har försvagats, varvid löntagarna kan "disciplineras" vid en lägre NAIRU. Såsom framgår av diagram 3.2, kommer nu löneökningens anspråk att pressas ned till den oförändrade löneökningstakt som företagen erbjuder (vilken illustreras av den oförändrade PS-kurvan) och systemet är i jämvikt vid $NAIRU_1$, vilken är lägre än den ursprungliga NAIRU.³⁶

Den grundläggande lärdom som följer av denna teori är att, om vi accepterar NAIRU-ansatsen för sysselsättning och tillväxt, kan inte lä-

³⁶ Åtgärder på utbudssidan, exempelvis bättre utbildning och avreglering av produktmarknader, kan reducera NAIRU, under förutsättning att dessa åtgärder leder till ökad arbetsproduktivitetstillväxt. Det finns emellertid inga garantier för att detta kommer att ske. De produktivitetsökande effekterna som följer av en bättre utbildad arbetskraft, kan komma att överväldigas av negativa skaleffekter på produktivitetstillväxten, som en följd av att den aggregerad efterfrågan och investeringarna är för låga. Effekterna på NAIRU av aktiv arbetsmarknadspolitik är omdebatterad. En del studier för Sverige tyder på att dessa effekter kan vara mycket begränsade (se Ny-moen and Rodseth 2003).

Diagram 3.3 Sveriges NAIRU 1970–2014

Källa: OECD, *Economic Outlook No 94 – November 2013*.
OECD Annual Projections, Online Database, accessed 06 March 2014.

get på arbetsmarknaden förbättras genom reglering eller socialpolitiskt motiverade ingrepp. Därför ska dessa frågor ”överlämnas till marknaden”, det vill säga till marknadsaktörernas egenintressen. För att detta ska bli möjligt måste ländernas arbetsmarknader organiseras på ett sådant sätt att de inte avviker ”för mycket” från det ideal som en avreglerad arbetsmarknad med perfekt konkurrens innebär.

NAIRU-ansatsen är numera en del av en nationalekonomisk kanon av läroböcker, den har kommit att monopolisera den akademiska debatten och är i det närmaste helt styrande för den makroekonomiska politiken i OECD-området. Parisbaserade *Organisation for Economic Cooperation and Development* (OECD), i vilken Sverige är medlem, har spelat en central roll i spridandet av NAIRU-ansatsen. 1994 års *Jobs Study* kan ses som startpunkten. Den fick stort inflytande i frågor som rör arbetsmarknadsavreglering, exempelvis för mer flexibla arbetstider,

större flexibilitet i lönekostnaderna genom färre regleringar, mindre omfattande anställningsskydd och mindre generös arbetslöshetsförsäkring. Detta mantra om att för omfattande regleringar av arbetsmarknaderna är huvudorsaken till arbetslöshet i de avancerade länderna har återupprepats i OECDs årligen utgivna *Employment Outlook* och i studier utförda av OECD-ekonomer (Elmeskov et al. 1998; Nicoletti och Scarpetta 2003; Bassanini och Duval 2006). Tron på NAIRU-modellen är så grundmurad att OECD till och med publicerar tidsseriedata för NAIRU, en variabel som – det ska understrykas – inte kan observeras, utan endast indirekt kan ”estimeras” – och då under förutsättning att NAIRU-modellen är riktig.

De officiella OECD-estimaterna för Sveriges NAIRU illustreras i diagram 3.3. NAIRU fluktuerade kring 3 procent under 1970-talet innan den obönhörligen rörde sig uppåt till 5,1 procent 1990 och vidare till 8,1 procent 1997. Under 1980- och 1990-talen blev de svenska arbetsmarknadsinstitutionerna mindre löntagarvänliga, vilket gör det svårt att förklara denna successiva ökning i NAIRU. NAIRU kan, såsom vi förklarat tidigare, endast stiga om arbetsmarknaden blir mer löntagarvänlig eller ”rigid”. Blanchard och Wolfers (2000) betraktar detta som ett allvarligt empiriskt problem för standardansatsen inom NAIRU-teorierna. De noterar vidare på ett insiktsfullt sätt att alla NAIRU-estimat har konstruerats *ex-post facto* och av forskare som redan kände till hur den faktiska arbetslösheten utvecklats över tid. Detta har lett till såväl ”confirmation bias” som ”cherry-picking”: för att få fram ”bra” NAIRU-estimat väljer forskarna de variabler som är bra på att förklara (faktisk) arbetslöshet, och exkluderar de variabler som misslyckas med detta. Av den anledningen är det inte förvånande att (estimerad) NAIRU överlag följer den faktiska arbetslöshetens utveckling (Gordon 1997). Sveriges NAIRU antas ha fallit till 7 procent 2011–2014. Dessa OECD-estimat är nära Konjunkturinstitutets kvartalsestimat för Sveriges ”jämviktsarbetslöshet” (eller NAIRU).³⁷ Innebörden är att för Sveriges vidkommande är den lägsta möjliga arbetslösheten, som är förenlig med konstant inflationstakt, sju procent – och den har så varit även under den tid som präglats av ekonomisk kris. Om den faktiska arbetslösheten faller under

37 http://www.konj.se/download/18.2cabf50a141002857ee1066/Wage_Formation_in_Sweden_2013.pdf.

sju procent, lär det komma krav på penningpolitisk åtstramning (högre räntor) – för att förhindra inflation. Full sysselsättning är uppenbarligen en icke-fråga, eftersom detta antas vara oförenligt med stabil (och låg) inflation. Men hur övertygande är egentligen de empiriska beläggen för NAIRU? Och hur starka är beläggen för att avreglering av arbetsmarknaderna faktiskt reducerar den strukturella arbetslösheten?

Svaga belägg

Av utrymmesskäl kan vi inte göra en detaljerad översikt av det empiriska stödet för NAIRU-ansatsen. Istället hänvisar vi till Storm och Naastepad (2012, kapitel 2) för en sådan översikt. Men en sammanfattning är nödvändigt, eftersom det inte är allmänt känt att det empiriska stödet för NAIRU-ansatsen är svagt, icke-robust och motsägelsefullt. Baker et al. (2005, s. 208) gör en noggrann granskning av flera prominenta studier som publicerats i välrenommerade internationella tidskrifter. De använder i flera fall originaldatamaterial för att reproducera de publicerade resultaten och finner att dessa är chockerande icke-robusta. Författarna konstaterar att det finns en ”avgrund mellan den självsäkerhet med vilken argumenten för avreglering av arbetsmarknaderna har förts fram och beläggen för att det är hos de reglerande institutionerna som felet finns”. ILO-ekonomerna Baccaro och Rei (2005, 2007) testar flera varianter av NAIRU-modeller och drar slutsatsen att deras statistiska analys ger ”mycket litet stöd för uppfattningen att det är möjligt att sänka arbetslösheten genom att helt enkelt göra sig av med institutionella rigiditeter”. Vidare, en meta-regressionsanalys av 24 publicerade NAIRU-studier drar slutsatsen att NAIRU (definierad som en unik och stabil utbudsbestämd jämviktsarbetslöshet) helt saknar statistisk grund och måste betraktas som empiriskt falsifierad (Stanley 2005). OECD har å sin sida reviderat sina NAIRU-estimat uppåt som ett svar på recessionen 2008/09, trots att det, teoretiskt betraktat, inte fanns några bra skäl till varför NAIRU skulle ha ökat. Det är således en rimlig slutsats att dra att dessa försök att estimerar NAIRU (såsom en funktion av arbetsmarknadsregleringar) har blivit med Galbraiths ord ”en pinsam fläck på [ekonomi ö.a.]professionens rykte” (Galbraith 1997, 101).

Gunnar Myrdal underströk vikten av att förhålla sig till forskarens egna föreställningar vid bedrivandet av socialvetenskaplig forskning:

"Facts do not organize themselves into concepts and theories just by being looked at; indeed, except within the framework of concepts and theories, there are no scientific facts but only chaos. There is an inescapable a priori element in all scientific work. Questions must be asked before answers can be given. The questions are all expressions of our interest in the world; they are at bottom valuations. Valuations are thus necessarily involved already at the stage we observe facts and carry on theoretical analysis and not only at the stage when we draw political inferences from facts and valuations." (Myrdal 1969, s.9)

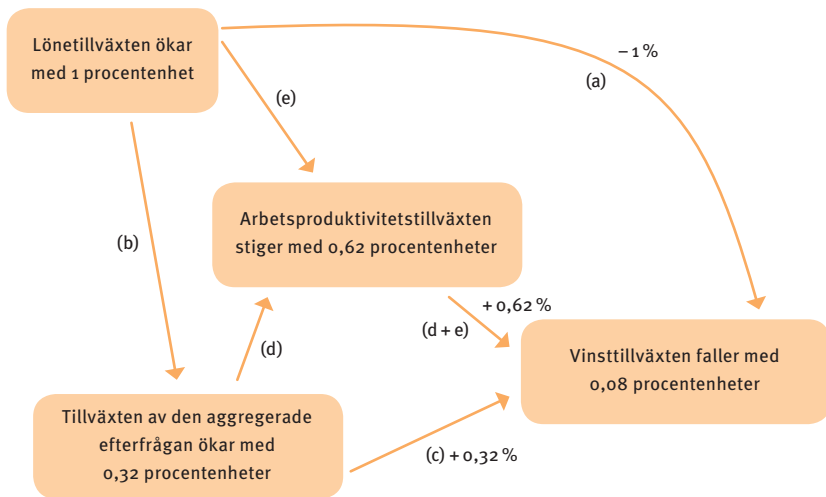
Ur Myrdals perspektiv betyder objektivitet att kunskapen är framtagen under villkoret att värde- och faktapremisser har tydliggjorts och uttalats. Tyvärr är ekonomernas underliggande (ideologiska) föreställningar om att den europeiska arbetslösheten orsakas av för omfattande regleringar av arbetsmarknaderna så starka att de överröstar den empiriska analysen och tolkningen av densamma. "Åklagaren hade bestämt sig för att argumentera för en fällande dom oavsett vad som skulle framkomma", skriver Freeman (2005, 17). Eller, som Blanchard och Wolfers (2005), noterar: ekonomerna har tagit sin tillflykt till "research darwinism", det vill säga i praktiken avfärdat resultat som funnits stå i konflikt med de föreställningar som de hade från början, samtidigt som de behållit resultat som bekräftat dessa föreställningar. Eller annorlunda uttryckt: de dominerande skolorna i nationalekonomin accepterar inte vetenskaplig praxis, vilken vore att betrakta NAIRU-modellen som empiriskt falsifierad (och följaktligen förkasta den). Istället fortsätter de att dogmatiskt stå fast vid föreställningen att det är omöjligt att skapa full sysselsättning – och att det bästa vi kan åstadkomma är att pressa ned NAIRU genom att bryta ned välfärdsstaten och försämra löntagarnas sociala skyddsnät. Det innebär att vi ska ge upp vår europeiska modell och istället införa något som liknar en anglo-saxisk ekonomisk ordning. Enligt *NAIRU-economics* finns det helt enkelt inget alternativ.

Det finns ett alternativ

Vi är av annan uppfattning. Vi menar att NAIRU-modellen är ofullständig och ensidig.³⁸ Löner betraktas i denna modell som endast kostnader

³⁸ För en mer utförlig argumentation kring det som här följer, se Storm och Naastepad (2012).

Diagram 3.4 Vad händer när löner stiger?³⁹

Källa: Baseras på Storm och Naastepad (2012), kapitel 7.

för företagen. Högre löneanspråk kommer därför, givet att arbetsproduktiviteten är oförändrad, med nödvändighet att sänka företagets lönsamhet och måste – om desamma önskar upprätthålla sina vinster (vilka är nödvändiga för investeringar och tillväxt) – leda till inflation. Men därmed förbigås det faktum att lönerna också har andra och motsatta effekter: högre löner innebär även makroekonomiska fördelar, framförallt genom högre efterfrågan, högre arbetsproduktivitet och snabbare teknologisk utveckling.

Låt oss därför utveckla hur en mer komplett och mindre ensidig modell ser ut. I diagram 3.4 illustrerar vi detta genom att studera vad som händer med företagets vinst efter en löneökning. Detta baseras på

³⁹ De effekter som här identifieras är "strukturella" eller på medellångsikt, i synnerhet vad gäller Kaldor-Verdoorn-effekten. Koefficienterna har estimerats på data för tjugoförårsperioden 1984–2004. Modellen är inte direkt applicerbar på kort sikt, exempelvis rörande enskilda tillfällen med mycket hög nominell löneökningstakt (och eventuell accelererande inflation), vilket är händelser som normalt sett inte håller i sig på medellång sikt.

våra egna empiriska resultat för de fyra nordiska länderna (Danmark, Finland, Norge och Sverige).⁴⁰ Låt oss nu studera de olika kanaler genom vilka ökad lönetillväxt påverkar vinsttillväxten.

NAIRU-ansatsen väljer att fokusera på de negativa effekterna av ökad lönetillväxt på vinsttillväxten och samtidigt ignorera alla andra positiva makroeffekter. Denna effekt illustreras med pil (a) i diagram 3.4. Denna visar att om lönetillväxten ökar med en procentenhet, faller vinsttillväxten med en procentenhet (givet att alla andra faktorer är oförändrade). Om företagen önskar skydda sina vinster, måste de höja priserna (med en procentenhet), och detta kommer att starta lönedriven inflation i NAIRU-modellen. Såsom visades tidigare kan denna inflations spiral endast stoppas om löntagarna förmås att sänka sina löneökninganspråk, vilket (enligt modellen) kommer att kräva högre arbetslöshet. Här slutar NAIRU-berättelsen, men i verkligheten har högre löneökningar andra – och viktiga – effekter.

Den högre lönetillväxten ökar den aggregerade efterfrågan (AD) – vilket illustreras av pil (b). För de nordiska länderna innebär en ökning i lönetillväxten med en procentenhet, att den aggregerade efterfrågetillväxten stiger med 0,32 procentenhet. Nettoeffekten i de nordiska länderna av ökade löner är stigande aggregerad efterfrågan, det vill säga de nordiska länder har vad som brukar benämnas för ”löneledda” ekonomier. Samma förhållande gäller för de flesta europeiska länder och för EU (se Stockhammer, Onaran och Ederer 2009, Onaran och Galanis 2012 samt Lavoie och Stockhammer 2013). Ökningen i den aggregerade efterfrågetillväxten leder också den till en ökning av vinsttillväxten med 0,32 procentenheter. Skälet är att företagets vinster stiger när efterfrågan på deras produkter ökar.

Vidare ökar högre lönetillväxt tillväxten i arbetsproduktiviteten. Detta sker genom två kanaler. För det första har högre lönetillväxt en direkt effekt på produktivitetstillväxten genom att högre löner frambringar arbetsbesparande innovationer, vilka ökar arbetsproduktiviteten. Högre löner stimulerar även mekanisering, tvingar bort ineffektiva företag från marknaden och är gynnsamt för strukturell förändring; det ökar andelen av arbetskraften som är högkvalificerad och generellt sett

⁴⁰ Data är för åren 1984–2004. Se Storm och Naastepad (2012), kapitel 7.

gynnas arbetsbesparande teknologisk utveckling.⁴¹ Detta illustreras med pil (e) i diagram 3.4. För det andra, kommer den ökade tillväxten i den aggregerade efterfrågan (se pil b) också att bidra till en snabbare produktivitetstillväxt. Denna effekt, som illustreras med pil (d), benämns Kaldor-Verdoorn effekten: den uppstår till följd av att en högre aggregerad efterfrågetillväxt leder till ökad arbetsdelning i ekonomin som helhet och snabbare "learning-by-doing"-processer (inom företagen). Båda dessa processer kommer så småningom att ge upphov till högre tillväxt i arbetsproduktiviteten. I den utsträckning som efterfrågetillväxten utgörs av tillväxt i investeringarna, kommer de nya investeringarna också att leda till högre arbetsproduktivitet. Detta som en effekt av att den nyinstallerade utrustningen kommer att motsvara den senaste teknologin och därmed vara mer produktiv än de äldre delarna av kapitalstocken.⁴²

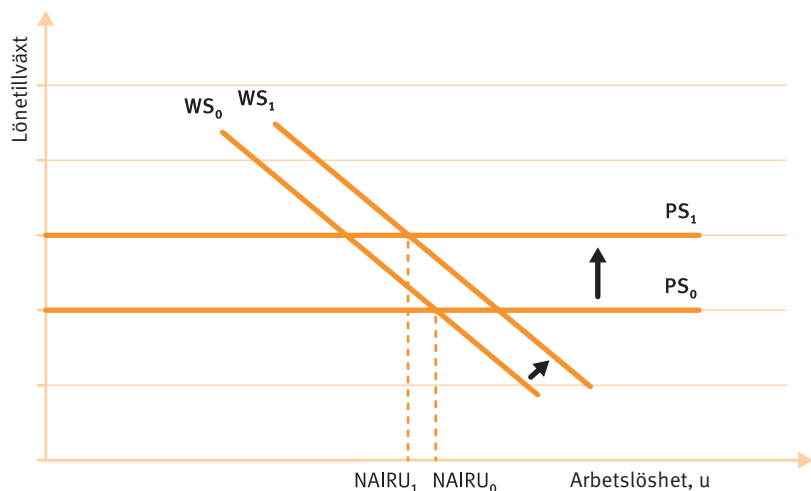
När vi summerar dessa båda effekter och använder data för de nordiska länderna, finner vi att tillväxten i arbetsproduktiviteten stiger med 0,62 procentenheter. Högre produktivitetstillväxt ökar (givet att andra faktorer hålls konstanta) i sin tur vinsttillväxten av det enkla skälet att företagen nu behöver färre anställda för att producera samma volym som tidigare. Produktivitetsvinsterna som följer av högre löner förbättrar företagens vinsttillväxt med 0,62 procentenheter.

Den omedelbara negativa effekten på vinsttillväxten av högre lönetillväxt kompenseras således i hög utsträckning av två för lönsamheten positiva effekter: den ena effekten gör verkan genom högre aggregerad efterfrågan (pil (c)), den andra effekten gör verkan genom högre produktivitetstillväxt (pil (d + e)). Resultaten för de nordiska länderna, vilka illustreras i diagram 3.4, visar att *nettoeffekten* på vinsttillväxten av ökad lönetillväxt är mycket liten (vinsttillväxten reduceras vid en ökning i lönetillväxten med en procentenhet med 0,08 procentenhet). Detta resultat är viktigt, eftersom det visar att i en mer generell makromodell leder

41 Denna effekt går tillbaka till Marx idé om lönekostnadsinducerad teknologisk utveckling. Den har formaliserats av Hicks (1932), Kennedy (1964), Foley och Michl (1999) och Funk (2002). Storm och Naastepad (2013) listar sju ytterligare studier som visar på reallönetillväxtens effekter på arbetsproduktivitetstillväxten (däribland Nymoen och Rödseth 2003).

42 De mest omfattande beläggen för Kaldor-Verdoorneffekten finns i McCombie, Pugno och Soro (2002), vilka granskar 80 empiriska studier och drar slutsatsen att den överväldigande majoriteten finner en kausal länk mellan efterfrågetillväxt och produktivitetstillväxt. Storm och Naastepad (2013) granskar tio mer nyliga studier, vilka understödjer slutsatserna i studien av McCombie et al.

Diagram 3.5 Effekten av penning- och finanspolitik i en generell NAIRU-modell

inte ökad lönetillväxt med nödvändighet till en motsvarande minskning i vinsttillväxten (vilket vore fallet i ett nollsummespel). Detta betyder att konflikten mellan löntagarnas och företagens inkomstanspråk inte är så stark och oundviklig som antas i NAIRU-modellen. Detta implicerar i sin tur att behovet för företagen att höja priserna för att kompensera för ökade löner är svagare (om inte annat därför att produktiviteten kommer att öka) – och därmed blir det inte heller lika krävande nödvändigt för centralbanken att höja räntan för att stoppa (lönedriven) inflation. Om alla dessa effekter stämmer med verkligheten (och vi tror det), då är inte NAIRU en ”konstant attraktor”, som fullt ut bestäms av faktorer på utbudssidan. Istället kommer den att förändras när den aggregerade efterfrågan förändras. Detta förklarar också varför estimerad NAIRU generellt sett följer förändringarna i den faktiska arbetslösheten. Det blir då inte heller längre meningsfullt att tala om NAIRU, eftersom NAIRU *inte* är oberoende av efterfrågan.

NAIRU-modellen, som här empiriskt har falsifierats, måste, med andra ord, också förkastas på teoretiska grunder.

Kan vi återfå full sysselsättning?

Låt oss, innan vi besvarar denna fråga, diskutera effekterna av finanspolitisk stimulans i vår mer generella modell. Vi illustrerar vad som händer i diagram 3.5 och antar att arbetslösheten i utgångsläget är lika med $NAIRU_0$. I utgångsläget gäller W_{So} och P_{So} som lönesättnings- och prissättningskurvor. En finanspolitisk stimulans ökar den aggregerade efterfrågan och sänker den faktiska arbetslösheten. Detta ger fackföreningarna motiv att öka sina lönekrav och lönerna kommer att stiga (vi rör oss därmed upp längs med W_{So} -kurvan). Högre aggregerad efterfrågan ökar produktivitetstillväxten (genom Kaldor-Verdoorneffekten, pil (d) i diagram 3.4). Högre löner leder också till ökad produktivitetstillväxt genom de kanaler som illustreras med pilarna (b), (d) och (e) i diagram 3.4. Den ökade produktivitetstillväxten innebär att företagen kan erbjuda högre löner, utan att vinstmarginalerna påverkas negativt och utan att behöver öka priserna ytterligare. Den högre erbjudna lönetillväxten illustreras med ett skift uppåt i P_{So} -kurvan från P_{So} till P_{Si} i diagram 3.5. Löntagarna kommer nu att kräva en andel av produktivitetstillväxten – vilket illustreras med ett skift i W_{So} -kurvan från W_{So} till W_{Si} . Prissättningskurvan kommer alltid att skifta upp mer än lönesättningskurvan, så länge som endast en del av (och inte all) produktivitetstillväxt används till ökade löneanspråk.

Högre produktivitetstillväxt gör det möjligt för företagen att erbjuda högre lönetillväxt, utan att tvingas öka priserna och därmed skapa mer inflation. Centralbanken behöver inte öka räntan (i syfte att tvinga tillbaka den faktiska arbetslösheten till $NAIRU_1$, vilket $NAIRU$ -teorin gör gällande). Detta då inflationen förblir stabil vid en arbetslöshet ($NAIRU_1$) som är lägre än $NAIRU_0$. Denna lägre "steady inflation rate of unemployment" $NAIRU_1$ bestäms, såsom illustreras i diagram 3.5, av den punkt i vilken den nya W_{Si} -kurvan korsar den nya P_{Si} -kurvan. Vi kan även konstatera att en sänkning av räntan kommer att resultera i en liknande minskning av jämviktsarbetslösheten, eftersom den lägre räntan kommer att öka investeringarna och den aggregerade efterfrågan, och därmed bidra till högre produktivitetstillväxt genom Kaldor-Verdoorneffekten. Faktum är att Holmlund (2009) i en omfattande genomgång av den svenska makroekonomiska utvecklingen sedan 1980 visar att de höga reala räntorna förklarade så mycket som 50 procent

av den svenska arbetslösheten under det tidiga 1990-talet (se också Ny-moen and Rødseth 2003; och Forslund et al. 2008). Således kan både penningpolitiken och finanspolitiken, rätt utformad, användas för att sänka den strukturella arbetslöshet – något som "NAIRU-economics" inte ser som möjligt.

Vår mer generella modell har långtgående implikationer: NAIRU är inte en unik och stabil utbudsbestämd jämviktsarbetslöshet. Tvärtom: NAIRU påverkas av förändringar i penning- och finanspolitikens inriktning, exempelvis om penningpolitiken skulle läggas om från (ensidigt) fokus på inflationsmål till ett dubbelt mandat att upprätthålla full sysselsättning (och tillväxt) och prisstabilitet. Vi har visat att det är möjligt att nå båda målen, eftersom stabil inflationstakt inte har som sin förutsättning att finans- och penningpolitiken kringskärs till att endast användas för att hålla ekonomin kring en given NAIRU. Stabil inflationstakt är förenlig med en politik som syftar till att föra ekonomin mot full (eller högre) sysselsättning. Denna insikt har vunnit inflytande i ekonomivetenskapens mittfåra under den ekonomiska krisen. Exempelvis argumenterar Aghion, Hemous and Kharroubi (2009) för att finanspolitisk åtstramning underminerar långsiktig tillväxt, eftersom den leder till minskande BNP och därigenom till att det blir svårare att lånefinansiera investeringar i forskning och utveckling, och detta sker samtidigt som de fallande vinsterna kringskar möjligheterna att finansiera detta med egna medel inom företagen. Under dessa omständigheter får finanspolitiska stimulanser permanenta effekter på investeringar och tillväxt, eftersom dessa minskar lånebegränsningarna för forskning och utveckling. IMF(2009) argumenterar utifrån liknande resonemang för finanspolitisk expansion.

Avslutande reflektioner

Kapitalismen som en social ordning, som hålls samman av löftet om evig gemensam utveckling, befinner sig existentiell kris. Det är en uppfattning som blivit allt vanligare. Den stora kraschen 2008 är endast det senaste – och mest omfattande – symptomet på denna kris. Nyliberalismen som fört oss bort från den keynesianska "blandade ekonomin" till den sociala ordning som växte fram ur föreställningen om de "underbara och självstabiliserande fria marknadskrafterna" har slutat i elände,

efter decennier av fallande tillväxt, ökande ojämlikhet, demokratisk tillbakagång och stigande skuldsättning (Palma 2009). Tillväxt ersätts av stagnation och politikerna står utan idéer, nu när de monetaristiska politiska recepten har visat sig vara oförmögna att återskapa tillväxt och ur stånd att upprätthålla ens ett sken av ordning. Wolfgang Streeck (2014, s. 45) har argumenterat för att tiden nu är mogen att "betrakta kapitalism som ett historiskt fenomen, något som inte endast har en början utan också ett slut". Streeck väntar sig en lång plågsam period av kumulativt förfall. Hans slutsats liknar de resonemang om "underliggande stagnation" som förts fram av ekonomer i nationalekonomins mittfåra, däribland Lawrence Summers och Paul Krugman. Ekonomisk tillbakagång är högst troligt, såvida vi inte förmår att förändra systemet – genom att i en polanyiansk mening införa reglerande institutioner som begränsar "de fria marknadskrafterna".

Utifrån dessa perspektiv vore det klokt att fundera på en Rehn-Meidnermodell för vår tid. Grundidén med Rehn och Meidners program var att "begränsa" och på samma gång "leda" marknadskrafterna: i lönesättningen – via solidarisk lönepolitik som grundades i koordinerad lönebildning; i fråga om sysselsättningen – genom den aktiva arbetsmarknadspolitiken; i fråga teknologisk utveckling – via höga utgifter för utbildning och forskning och utveckling; genom anti-cyklisk finanspolitik – som kombinerades med en finanspolitik som hade relativt höga utgifter men vilka korresponderade med höga skatteintäkter. Och en återhållsam penningpolitik – som baserades på ett dubbelt mandat: full sysselsättning och prisstabilitet. Sådana principer kan också användas idag för att "leda" marknaderna så att de skapar både effektivitet och jämlikhet. Rehn och Meidner förkastade idén att fackföreningarna skulle låta sig disciplineras av arbetslöshet (vilket är fallet i NAIRU-modellen). Deras utgångspunkt var att kombinera facklig självdisciplin (att hålla reallönstillväxten i nivå med produktivitetstillväxten) och disciplinera företag och kapitalägare, och tvinga dem att acceptera och anpassa sig till den sammanpressade lönestrukturen. Dessa båda egenskaper i Rehn-Meidnermodellen är den direkta motsatsen till NAIRU-ansatsen (Storm och Naastepad 2012). I dessa bemärkelser är en ny Rehn-Meidnermodell en modell för framtiden.

Referenser

- Aghion, P., D. Hemous and E. Kharroubi. 2009. Credit constraints, cyclical fiscal policy and industry growth. *NBER Working papers No. 15119*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Baccaro, L. and D. Rei. 2005. Institutional determinants of unemployment in OECD countries: A time-series cross-section analysis (1960–1998). *International Institute for Labour Studies Discussion Paper 160/2005*. Geneva: International Labour Organization.
- Baccaro, L. and D. Rei. 2007. Institutional determinants of unemployment in OECD countries: Does the deregulatory view hold water? *International Organization* 61 (3): 527–569.
- Baker, D., A. Glyn, D. Howell and J. Schmitt. 2005. Labor market institutions and unemployment: a critical assessment of the cross-country evidence. In David Howell, ed., *Questioning liberalization: unemployment, labor markets and the welfare state*, 72–118. Oxford: Oxford University Press.
- Ball, L. and N.G. Mankiw. 2002. The NAIRU in theory and practice. *The Journal of Economic Perspectives* 16 (4): 115–136.
- Bassanini, A. and R. Duval. 2006. Employment patterns in OECD countries: Reassessing the role of policies and institutions. *Social, Employment and Migration Working Paper No. 35*. OECD, Paris.
- Blanchard, O. and J. Wolfers. 2000. The role of shocks and institutions in the rise of European unemployment: The aggregate evidence. *The Economic Journal*, 110 (March): C1–C33.
- Carlin, W. and D. Soskice. 2006. *Macroeconomics. Imperfections, institutions and policies*. Oxford: Oxford University Press.
- Elmeskov, J., J. Martin and S. Scarpetta. 1998. Key lessons for labor market reforms: Evidence from OECD countries experiences. *Swedish Economic Policy Review* 5 (2): 205–252.
- Erixon, L. 2008. The Swedish third way: an assessment of the performance and validity of the Rehn-Meidner model. *Cambridge Journal of Economics* 32 (3): 367–393.
- Foley, D. K. and T. R. Michl. 1999. *Growth and distribution*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Forslund, A., N. Gottfries and A. Westermark. 2008. Prices, productivity and wage bargaining in open economies. *Scandinavian Journal of Economics* 110 (1): 169–195.

- Freeman, R.B. 2005. Labor market institutions without blinders: The debate over flexibility and labor market performance. *NBER Working Paper 11286*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Freeman, R.B., R. Topel and B. Swedenborg, eds. 1997. *The welfare state in transition – reforming the Swedish model*. Chicago: University of Chicago Press.
- Friedman, M. 1968. The role of monetary policy. *American Economic Review*, 58 (1): 1–17.
- Funk, P. 2002. Induced innovation revisited. *Economica* 69 (273): 155–171.
- Galbraith, J. K. 1997. Time to ditch the NAIRU. *The Journal of Economic Perspectives* 11 (1): 93–108.
- Gordon, R.J. 1997. The time-varying NAIRU and its implications for economic policy. *Journal of Economic Perspectives* 11 (1): 11–32.
- Hatton, T. J. 2007. Can productivity growth explain the NAIRU? Long-run evidence from Britain, 1871–1999. *Economica* 74: 475–491.
- Holden, S. and R. Nymoén. 2002. Measuring structural unemployment: NAWRU estimates in the Nordic countries. *The Scandinavian Journal of Economics* 104 (1): 87–104.
- Holmlund, B. 2009. The Swedish unemployment experience. *Oxford Review of Economic Policy* 25 (1): 109–125.
- IMF 2009. Sustaining the recovery. In: *World Economic Outlook 2009* (October). Washington, DC: IMF.
- Kennedy, C. 1964. Induced bias in innovation and the theory of distribution. *The Economic Journal* 74: 541–547.
- Lavoie, M. and E. Stockhammer (eds.). 2013. *Wage-led growth. An Equitable Strategy for Economic Recovery*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Layard, R., S. Nickell and R. Jackman. 1991. *Unemployment, macroeconomic performance and the labour market*. Oxford: Oxford University Press.
- Mankiw, N. G. and M.P. Taylor. 2010. *Economics*. London: Cengage Learning.
- Marglin, S.A. and J.B. Schor, eds. 1990. *The golden age of capitalism – reinterpreting the postwar experience*. Oxford: Oxford University Press.
- McCombie, J.S.L., M. Pugno and B. Soro, eds. *Productivity growth and economic performance: Essays on Verdoorn's Law*. London: Macmillan.

- Meidner, R. 1993. Why did the Swedish Model fail? *The Socialist Register* 29: 211–228
- Meidner, R. and G. Rehn 1953. *Trade unions and full employment*. Report to the LO Congress 1951. Stockholm: The Swedish Confederation of Trade Unions (LO).
- Myrdal, G. 1969. *Objectivity in Social Research*. London: Pantheon Books.
- Nickell, S., L. Nunziata and W. Ochel. 2005. Unemployment in the OECD since the 1960s: what do we know? *The Economic Journal* 111: 1–27.
- Nicoletti, G. and S. Scarpetta. 2003. Regulation, productivity and growth: OECD evidence. *Economic Policy* 18: 9–72.
- Nymoén, R. and A. Rødseth. 2003. Explaining unemployment: some lessons from Nordic wage formation. *Labour Economics*, 10 (1): 1–29.
- OECD. 1994. *The OECD jobs study*. Paris: OECD. Available at: <http://www.oecd.org/dataoecd/42/51/1941679.pdf>
- OECD. 2009. Beyond the crisis: medium-term challenges relating to potential output, unemployment and fiscal positions. Chapter 4 of OECD *Economic Outlook* 85, Paris: OECD.
- Onaran, Ö. and G. Galanis. 2012. Is aggregate demand wage-led or profit-led? National and global effects. Project Report for the Project "New Perspectives on Wages and Economic Growth: The Potentials of Wage-Led Growth", International Labour Office, Geneva.
- Palma, J. G. 2009. The revenge of the market on the rentiers. Why neo-liberal reports of the end of history turned out to be premature. *Cambridge Journal of Economics* 33 (4): 829–869.
- Phelps, E.S. 1968. Money-wage dynamics and labor-market equilibrium. *Journal of Political Economy* 76 (2): 678–711.
- Phelps, E.S. 1994. *Structural slumps. The modern equilibrium theory of unemployment, interest, and assets*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ploughmann, P. and P.K. Madsen. 2005. Labor market policy, flexibility, and employment performance in Denmark and Sweden in the 1990s. In David Howell, ed., *Questioning liberalization: unemployment, labor markets and the welfare state*, 284–309. Oxford: Oxford University Press.
- Rowthorn, R.E. 1999. Unemployment, wage bargaining and capital-labour substitution. *Cambridge Journal of Economics* 23(4): 413–425.

- Scarpetta, S. 1996. Assessing the role of labor market policies and institutional settings on unemployment: a cross country study. *OECD Economic Studies* 26: 43–98.
- Shapiro, C. and J.E. Stiglitz. 1984. Equilibrium unemployment as a worker discipline device. *American Economic Review* 74 (3): 433–444.
- Stanley, T.D. 2005. Integrating the empirical tests of the Natural Rate Hypothesis: a meta-regression analysis. *Kyklos* 58 (4): 611–634.
- Stockhammer, E., Ö. Onaran and S. Ederer. 2009. Functional income distribution and aggregate demand in the Euro area. *Cambridge Journal of Economics* 33 (1): 139–159.
- Storm, S. and C.W.M. Naastepad. 2012. *Macroeconomics beyond the NAIRU*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Storm, S. and C.W.M. Naastepad. 2013. Wage-led or profit-led supply: wages, productivity and investment. Chapter 4 (s. 100–124) in M. Lavoie and E. Stockhammer (eds). *Wage-led growth. An Equitable Strategy for Economic Recovery*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Streeck, W. 2014. How will capitalism end? *New Left Review* 35: 35–64.
- Tinbergen, J. 1952. *On the Theory of Economic Policy*. Amsterdam: North-Holland.

Josef Taalbi⁴³

4. Lönebildning, omvandlingstryck och innovationer

Introduktion

Kan lönebildning främja teknologisk utveckling? Innovationer betraktas vanligen som resultatet av långsiktiga utvecklingsstrategier eller entreprenörskap. Utvecklingen av nya innovationer är ofta å ena sidan resultatet av kontinuerliga och långsiktiga FoU-satsningar hos stora koncerner. Sverige har haft ett antal stora företag som exempelvis ASEA (ABB från 1988), Astra (senare Astra Zeneca), Electrolux, L M Ericsson, Saab-Scania, SKF, Tetra Pak och Volvo, som har befunnit sig i den teknologiska utvecklingens framkant. SKFs sfäriska rullager (1919), AGA-spisen (1929), Astras Xylocain (1948), ASEAs HVDC-teknologi (1951), Tetra Pak (1951), Elektas gammakniv (1967), Ericssons telefonväxelsystem AXE (1976), Saab-Scantias turbomotor (1976), Astra Zenecas Losac (1988) och ABBs Powerformer (1998) är bara några exempel på banbrytande svenska innovationer (Wallmark och McQueen, 1988; Sedig och Olson, 2002; Sjö, 2014; Taalbi, 2014). Å andra sidan har ett flertal studier betonat vikten av "startups", nya företag vars verksamhet drivs av innovationer. Här finns också flera svenska exempel att nämna: Array Printers skrivarteknologi, Toner Jet, som låg till grunden för en faxmaskin (1994) och en fyrfärgsskrivare (1995), Axis Communications IP-kamera, Neteye (1995), Anotos C Pen (2000) samt världsnyhetsen Skype, en voice-over-IP tjänst (2003).

Dessa två olika innovationsprocesser – kontinuerlig FoU-verksamhet inom stora företag och utnyttjandet av nya möjligheter inom startupföretag – tycks utgöra sinnebilden av innovationsverksamhet. En växande insikt inom innovationsforskningen är emellertid att såväl långsiktiga utvecklingsstrategier som entreprenörskap influeras av problem och möjligheter som är förknippade med ekonomiska, sociala

⁴³ Josef Taalbi är ekonomhistoriker och verksam vid Lunds universitet. Han har disputerat på avhandlingen *Innovation as Creative Response* (Taalbi, 2014).

och institutionella förhållanden. Detta är kärnan i Joseph Schumpeters förståelse av innovationsaktiviteten som "kreativ respons": aktörer finner lösningar på förändringar i omgivningen bortom de vanliga anpassningsmekanismerna (Schumpeter, 1947; se också Antonelli, 2011; Taalbi, 2014). Enligt denna syn kan bland annat förändringar i lönebildningen, inkomstfördelningen och efterfrågestrukturen ha grundläggande inverkan på innovationsaktiviteten. Med hjälp av empiri från en ny databas, SWINNO (Swedish Innovations) som samlar detaljerad information om mer än 4 000 svenska innovationer 1970–2007 (Sjöo et al., 2014), diskuteras i detta avsnitt empiriska perspektiv på det historiska samspelet mellan innovationsverksamhet och lönebildningen.⁴⁴

Utvecklingens positiva och negativa drivkrafter

För att placera in lönebildningens möjliga inverkan på innovationsaktiviteten bör ett brett perspektiv anläggas. Den svenske ekonomen Erik Dahmén menade att den ekonomiska omvandlingens drivkrafter vid en given tidpunkt kunde placeras någonstans mellan två extremer: en positiv situation, kännetecknad av möjligheter att skapa nya verksamheter, och en negativ situation kännetecknad av en vikande utveckling och "a more or less strongly felt necessity to adjust and adapt" (Dahmén, 1991, s. 138). Dahmén (1950, 1991) myntade begreppet *omvandlingstryck* för att beskriva den industriella omvandlingsprocessens positiva och negativa drivkrafter. Även innovationsaktivitetens drivkrafter kan förstås med detta begrepp.

Ofta betonas utvecklingens positiva sida som upphovet till innovationer, nämligen nya utnyttjade möjligheter, nya teknologier som ger upphov till nya användningsområden och vetenskapliga upptäckter. Många ekonomer betraktar uppfinnarverksamhet och vetenskapliga upptäckter som skilda från ekonomiska förhållanden. Uppkomsten av nya teknologiska möjligheter antas ofta vara en strid ström, en funktion av FoUs effektivitet, eller rentav ske slumpartat och oförutsägbart. Denna syn har traditionellt kallats för "technology push"-förklaringar.

Emellertid har många forskare invänt mot denna syn och argumenterat för att utnyttjandet av nya möjligheter knappast är oberoende av

44 All redovisad data på innovationsverksamhet härrör från SWINNO-databasen (Sjöo et al., 2014).

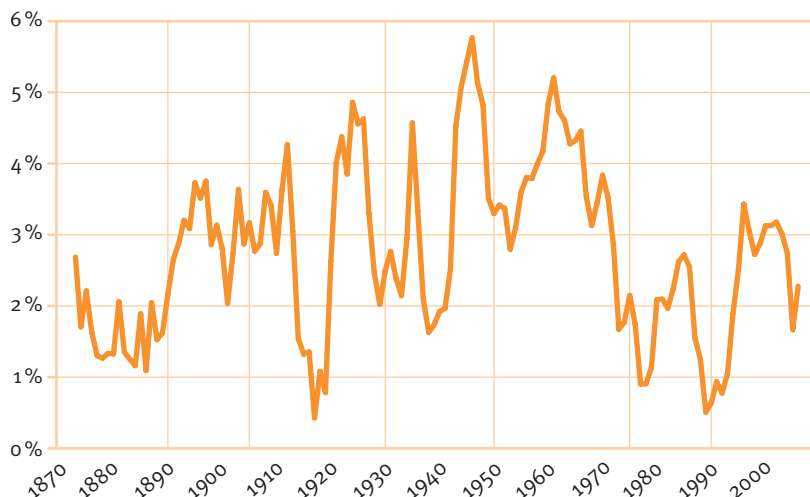
ekonomiska faktorer. Detta gav upphov till teorier om ”demande pull”, inspirerade av keynesianska resonemang och med hypotesen att utforskandet av nya möjligheter stimuleras av och är avhängigt produktefterfrågan (se Schmookler, 1966; Meyers & Marquis, 1969 för de klassiska bidragen och Kleinknecht 1990; Geroski & Walters, 1995; Brouwer & Kleinknecht, 1999; Fontana & Guerzoni 2009 m.fl. för senare diskussioner). Innovationsverksamheten kan, ur detta perspektiv, i vissa fall vara efterfrågeledd, exempelvis då ökande efterfrågan på vissa produktgrupper ger signaler om teknologiska och ekonomiska möjligheter. Lönebildningen kan genom konsumtionsefterfrågan bidra till att innovationer utvecklas inom konsumtionsvarusektorn.

Så långt den positiva sidan av omvandlingstryck. Men företag kan också drivas till att utforska nya teknologier, när konjunkturen viker och marknaden för företagets produkter krymper, eller när problem uppstår i verksamheten. Med Dahméns ursprungliga begrepp kan vi tala om ett negativt omvandlingstryck. Ett sådant omvandlingstryck kan härröra från: a) politiska och institutionella faktorer, b) utlandskonkurrens, c) inhemsk konkurrens, och d) pris- och volymförändringar på produktmarknader, insatsvaror, kapital- och arbetsmarknaden som pressar vinsten (Erixon, 1991, s. 259–261).⁴⁵ Enligt detta synsätt kan lönebildningen, bland andra faktorer bidra till omvandling och utvecklingen av nya produkter och processer genom ett tryck på företagen att genomföra förändringar i organisation, produktionsstruktur eller genom att lansera nya produkter. Idén om omvandlingstryck var också en bärande del av Rehn-Meidner-modellen, där lönetrycket förväntades ge upphov till rationaliseringar och på så sätt främja strukturomvandling (se exempelvis Erixon, 2010). Liknande idéer går också att finna i andra ekonomiska teorier. I synnerhet har idén om teknologisk förändring som drivs av förändrade relativpriser på insatsvaror (exempelvis relativa energipriser) och produktionsfaktorerna, kapital och arbete, alltså kapitalkostnader och löner, vunnit acceptans bland ekonomer och ekonomhistoriker (se Habakkuk,

⁴⁵ Det kan noteras att Erixon (1991) argumenterar för en annan begreppsapparat än den som här används. Positivt omvandlingstryck ersättes hos Erixon med begreppet ”omvandlingsmöjligheter”, och begreppet omvandlingstryck förbehålles för situationer med negativa förtecken. Jag förstår här begreppet omvandlingstryck som starka incitament för omvandling, vilka kan underbyggas av positiva eller negativa faktorer

Diagram 4.1 BNP-tillväxt i Sverige, 1870–2010

7 års löpande medeltal. Schöns periodisering avgränsade med vertikala linjer

Källa: Schön & Krantz (2013).

1962; Rosenberg, 1969; David, 1975; Binswanger et al., 1978; Grübler et al., 2002; Antonelli, 1995, 2006; Allen, 2009).⁴⁶

Två huvudsakliga mekanismer mellan lönebildning och innovation kan alltså identifieras i tidigare forskning. De positiva mekanismerna hör samman med en efterfrågedriven teknologisk utveckling, i synnerhet där lönebildningen möjliggör expansion av konsumtionsvarumarknader. Med begreppet negativt omvandlingstryck, antas pressade vinster eller

46 Och ännu tidigare exempel på detta tankegods finns hos Marx som betonade vikande vinster och konkurrensen mellan företag som en av de drivande faktorerna till utvecklingen av nya maskiner: "The means of labour are for the most part constantly revolutionized by the progress of industry. [...] competition forces the replacement of old means of labour by new ones before their natural demise, particularly when decisive revolutions have taken place. Catastrophe, crises, etc. are the principal causes that compel such premature renewals of equipment on a broad social scale" (Marx, 1992 [1885], s. 250). Den Marxska mekanismen mellan lönsamhet och teknologisk förändring utvecklades sedan vidare av John Hicks som skrev att "a change in the relative prices of the factors of production is itself a spur to invention [...] directed to economizing the use of a factor which has become relatively expensive" (Hicks, 1932, s. 124).

högre relativpriser på arbete leda till innovationer, i synnerhet processinnovationer och kapitalvaruinnovationer.

Innovationer i ett längre tidsperspektiv

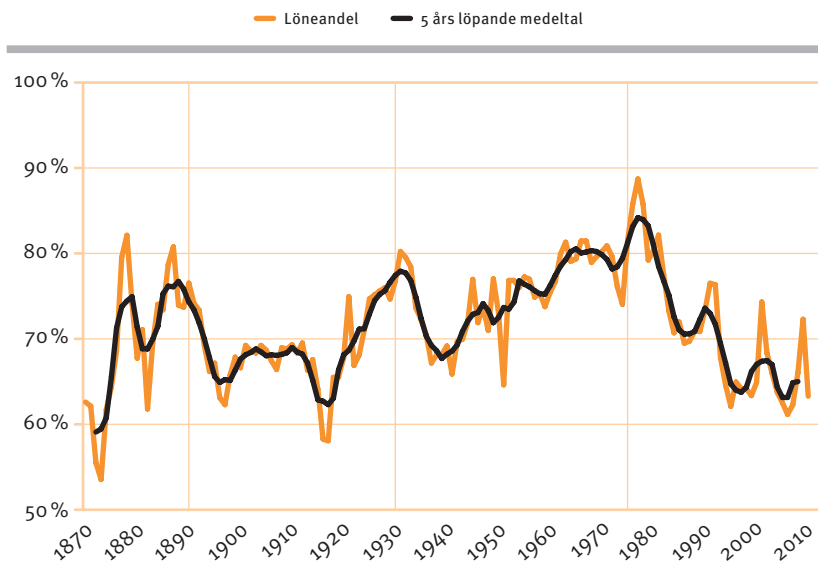
Längre tidsperspektiv på samspelet mellan teknologisk utveckling och arbetsmarknadsrelationer har anlagts utifrån olika teoretiska utgångspunkter i den internationella forskningen kring långa vågor (se exempelvis Hobsbawm, 1952; Freeman & Louça, 2001) och i en bredare debatt kring komplementariteten mellan teknologier och arbetskraftens utbildning och humankapital (Acemoglu, 1998; Goldin and Katz, 2007). Vad beträffar hur de långsiktiga mönstren i den svenska löne- och arbetsmarknadsutvecklingen samspelat med den teknologiska utvecklingen har Schöns analys (se Schön 1994, 1998, 2006, 2010) varit tongivande.

Till grund för Schöns perspektiv ligger en syn på den teknologiska utvecklingen som innehållande återkommande mönster. Industrikapitalismens historia har hittills genomgått tre teknologiska revolutioner som i grunden omvandlat samhällsekonomin. Dessa har baserats på basinnovationer som skapat nya branscher. Den första teknologiska revolutionen (vars spridningsförlopp kan periodavgränsas till cirka 1790–1870) baserades på textilmaskininnovationer (mest känd är "Spinning Jenny") och ångmaskiner vilka ledde till en djupgående omvandling av ekonomin från en jordbruksbaserad till en industriellt baserad ekonomi. Den andra teknologiska revolutionen (cirka 1890–1970) möjliggjordes av elmotorn, elgeneratorn och förbränningsmotorn, innovationer som skapade möjligheter till elektrifiering och nya motordrivna transportmedel. Med mikrochipet, som uppfanns i början av 1970-talet, öppnade sig väldiga möjligheter till databearbetning, programmering, telekommunikation och utveckling av numeriskt styrda och datorstyrda maskiner i industrin. Ur detta historiska perspektiv skulle vi alltså befinna oss mitt uppe i en tredje teknologisk revolution.

Enligt Schön har denna teknologiska och ekonomiska utveckling omväxlande präglats av perioder av omvandling och rationalisering som tillsammans bildar en strukturcykel. Strukturcykeln periodavgränsas av strukturkriser 1845/1850, 1890/1895, 1930/1935, 1975/1980 samt under 2010-talet. Dessa kriser har inneburit slutet på perioder av stabilitet, och

Diagram 4.2 Löneandel i tillverkningsindustrin, 1870–2007

Strukturcykler avgränsade med vertikala linjer

Källa: Beräkningar av Schön (1994) och Schön 2014 på basis av Jungenfelt (1966), Schön (1988), Didriksson (1992) Schön & Krantz (2013).

har även inneburit att utvecklingen letts in på investeringar i nya teknologier. Ungefär tio år efter strukturkriser har relativpriset på maskinvaror fallit drastiskt vilket berett vägen för spridning av dessa nya teknologier (Schön 1994, 1998 visar att detta var fallet under 1910-talet, 1940-talet samt 1980-talet). Under de 15–25-åriga omvandlingsfaserna har investeringar fokuserats på att utveckla den nya teknologin, ofta i industriella tillämpningar. Dessa har följts av en 20–25 årig period av rationalisering och ökad stabilitet då investeringar inriktats på effektivisering av teknologi och produktion, vilket möjliggjort att teknologin spridits till hushållen.

Dessa faser motsvarar byggcykler, även kallade Kuznetscykler; 15–25-åriga växlingar i anläggnings- och infrastrukturella investeringar vilka möjliggörs av innovationsaktiviteten (Schön, 1994, 1998). Rationaliseringsfaserna har ofta inneburit mer omfattande infrastrukturella investeringar. Detta skedde kring järnvägar särskilt från 1870-talet, elnätet

från 1910-talet, bilvägar och elnätet under efterkrigstiden samt IKT-infrastruktur (från 1990-talet). En ungefärlig illustration av byggcykelmönstret kan ges av BNP-tillväxten, som visas för perioden 1870–2010 i diagram 4.1. Frånsett de båda världskriegen har tillväxten i BNP historiskt följt ett förhållandevis starkt byggcykelmönster enligt Schöns periodavgränsningar.⁴⁷

Omvandlingstryck och löneandelens utveckling

Enligt Schön (1994, 1998, 2006) har arbetsmarknadsutvecklingen både format och formats av utvecklingen av dessa nya teknologier. Huvud dragen i detta växelspel kan studeras genom löneandelen, det vill säga den andel av förädlingsvärdet som går till arbete:

$$\text{löneandel} = \frac{\text{löner inklusive kollektiva avgifter}}{\text{löner inklusive kollektiva avgifter} + \text{bruttovinster}}$$

Löneandelen kan ses som en allmän indikator på omvandlingstryck, men ger också en fingervisning om hur den teknologiska utvecklingen påverkat arbetsmarknadsutvecklingen.

Utvecklingen av den svenska löneandelen i tillverkningsindustrin visas i diagram 4.2. I denna kan först observeras att löneandelen sjönk efter strukturkriserna kring 1890-talet, 1930-talet och 1970-talet. Förklaringar till detta finns i att nedgången gjorde att olönsamma företag slogs ut men också ledde till stegrande arbetslöshet och försvagade löntagarkollektiv. Därutöver har omvandlingsfaser inneburit ett skift i industrisammansättningen mot industrier med högre räntabilitet, vilket ökar vinstandelen på aggregerad nivå. Under teknologiernas spridningsförlopp har emellertid efterfrågan på kvalificerad arbetskraft ökat i de nya branscherna. När de nya branscherna mognat och rationaliseras har löneandelen ökat, delvis på grund av tilltagande konkurrens på produktmarknaderna (inklusive från världsmarknaden) och dels på grund av bättre organiserade löntagarkollektiv i de nya branscherna. Detta skedde under 1880-talet, 1920-talet och i synnerhet 1960 och 1970-talen då löneandelen nådde en historiskt hög nivå. Under 2000-talet stagnerade

⁴⁷ Även om BNP-tillväxten, enligt min mening, med undantag för de båda världskriegen, uppvisar ett förhållandevis starkt byggcykelmönster bör emellertid inte antas att BNP-tillväxt i allmänhet uppvisar byggcykler. Traditionellt använda strukturindikatorer är istället den så kallade Gerschenkron-effekten och investeringskvoten. För att påvisa byggcykler använder Schön (2006, s. 30–32) bostadsbyggande.

löneandelen trendmässigt efter att ha sjunkit sedan 1970-talet. Under dessa decennier har omvandlingstrycket ökat.

Omvänt har inkomstfördelningens utveckling också utgjort drivkrafter till innovationer på ett grundläggande sätt. Ett sådant samband kan i synnerhet antas under rationaliseringsfaser. Under perioder då ny teknik spridits och varit inriktad på konsumtionsvaror har skiften i inkomstfördelningen mot hushållen gynnat den teknologiska utvecklingen – såsom var fallet vid hemmens elektrifiering under 1920-talet och bilismens expansion under efterkrigstiden. Infrastruktursatsningarna på internet och telekommunikation var likaså starkt konsumtionsbetonade. Samtidigt har stark löneutveckling emellertid också utgjort källor till ett negativt omvandlingstryck. Som visas i diagram 4.2 ökade löneandelen markant under 1920-talen samt 1960- och 1970-talen, det vill säga under perioder som lett fram till strukturkriser. Exempelvis var löneutvecklingen en av de drivande faktorerna bakom satsningar på automationsteknologi under 1960-talet.

Analyseras de långsiktiga variationerna i omvandlingstryck framträder således ett komplext mönster där lönebildningen kan antas ha haft en allmänt positiv, men historiskt skiftande, inverkan på innovationsaktiviteten. Under faser av rationalisering och strukturkris kan lönebildningen, såsom stipulerades i Rehn-Meidner-modellen, driva på strukturomvandling och innovationer. Då det handlat om att vidareutveckla och sprida nya teknologier i bredare sammanhang är det dock osannolikt att lönebildningen i huvudsak medfört ett negativt omvandlingstryck. Snarare kan det antas att lönebildningen då bidragit till teknologisk utveckling inom konsumtionsvaruindustrier genom att bilda basen för konsumtionsefterfrågan.

Lönebildning och arbetsproduktivitet

Det är emellertid skillnad på löneandelens och lönebildningens utveckling. För att skissa de drivande faktorerna bakom löneandelens utveckling kan löneandelen brytas ned i två komponenter, enligt ekvationen

$$\omega = \frac{wL}{pY} = \frac{w/p}{Y/L}$$

där ω är löneandelen i tillverkningsindustrin, w är lönesumman per sysselsatt, L är antalet sysselsatta, p är produktprisindex och Y är föräd-

Tabell 4.1 Genomsnittlig årlig förändring i reala produktlöner, arbetsproduktivitet och löneandelar i tillverkningsindustrin, 1890–2010 Produktlönetillväxt har implicitberäknats utifrån löneandelar och arbetsproduktivitet i tillverkningsindustrin

	Produktlön (a)	Arbetsproduktivitet (b)	Löneandel (a) – (b)
1890–1910	2,82 %	3,01 %	– 0,19 %
1910–1930	2,33 %	1,49 %	0,82 %
(1920–1930)	(5,35 %)	(4,15 %)	(0,80 %)
1930–1950	1,83 %	2,07 %	– 0,24 %
1950–1975	5,44 %	5,05 %	0,37 %
1975–1995	1,59 %	2,91 %	– 1,31 %
1995–2010	3,96 %	3,84 %	0,12 %

Not. Innan 1950 bygger estimaten på att löneandelarna inom hantverk och småindustri är lika med löneandelen i övrigt industri, vilket motiverar viss försiktighet. Estimatet överensstämmer dock starkt med andra skattnings⁴⁸. Källa: se diagram 4.2.

lingsvärde (volym). Ekvationen uttrycker att löneandelen är lika med den reala produktlönen per sysselsatt dividerad med arbetsproduktiviteten.⁴⁹ Om produktlönen växer snabbare än arbetsproduktiviteten kommer löneandelen att öka, och vice versa. Den reala produktlönen (w/p) uttrycker delvis styrkeförhållandena mellan arbetsmarknadens parter, jämförligt med begreppet ”markup” (Kalecki, 1971). Beroende på styrkeförhållanden skulle löneökningar i varierande utsträckning kunna tas ut i prisökningar, så kallad konfliktinflation (Rowthorn, 1977). Den andra delen, arbetsproduktiviteten (Y/L), reflekterar i huvudsak förändringar i industri- och produktionsstruktur samt teknologisk förändring. Från dessa förhållanden kan det också visas att

tillväxt i löneandel = tillväxt i real produktlön – tillväxt i arbetsproduktivitet

I tabell 4.1 görs denna nedbrytning på basis av Schöns periodisering. Tabellen visar att den genomsnittliga årliga tillväxten i både produktlön

48 På basis av Edvinsson (2005) är motsvarande tillväxtskattnings för produktlön: 2,80 % (1890–1910), 2,50 % (1910–1930), 1,75 % (1930–1950), 5,70 % (1950–1975) och 1,60 % (1975–1995).

49 Med real produktlön avses här lönesumman deflaterad med produktpriser, och inte konsumtionspriser. I detta fall deflateras lönen med prisindex för industrins förädlingsvärde.

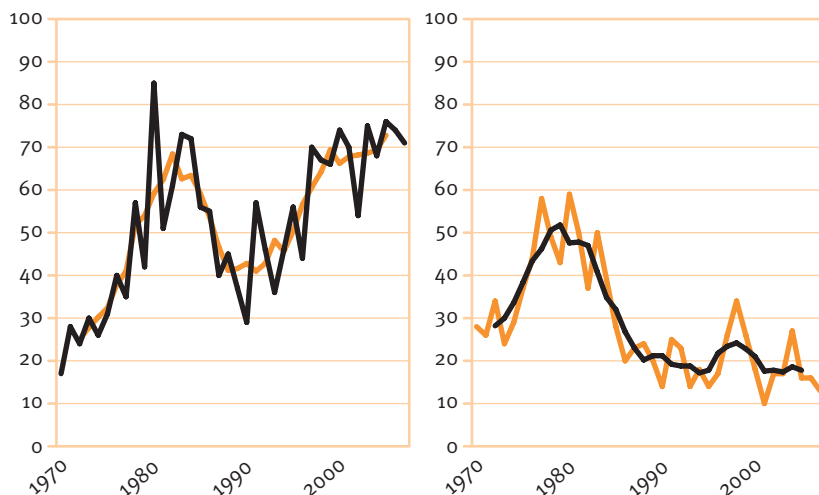
och arbetsproduktivitet varit hög under vad Schön kallar rationaliseringsfaser, perioder då investeringsaktiviteten varit inriktad på spridning av nya teknologier och konsumtionsvarusektorn. I synnerhet var tillväxten i såväl produktlön som arbetsproduktivitet god under 1920-talet, perioden 1950–1975 samt 1995–2010. Omvänt har tillväxten i produktlön varit mera återhållsam 1930–1950 och 1975–1995, perioder då investeringsaktiviteten varit inriktad på industriell omvandling. Tabell 4.1 visar alltså att både lönebildning och arbetsproduktivitet följt ett tydligt mönster där tillväxten varit god i synnerhet under rationaliseringsfaser.

Svenska innovationer 1970–2007

Med en ny databas, SWINNO (Sjöo et al., 2014) som omfattar den svenska tillverkningsindustrin och 4 140 innovationer, 1970–2007 är det möjligt att utröna de huvudsakliga mönstren i innovationsverksamheten. Databasen avser produktinnovationer, det vill säga nya och betydligt förbättrade produkter som lanseras på en marknad, och baseras på en läsning av 16 branschtidskrifter för perioden varifrån kvantitativa och kvalitativa data inhämtats (se Sjöo et al., 2014 för beskrivning av metod och grundläggande resultat). Taalbi (2014) ägnas åt att undersöka dessa innovationers drivkrafter. Innovationer som svarat på negativt omvandlingstryck kan skiljas från innovationer som utnyttjar nya möjligheter. Negativa faktorer är till exempel ekonomiska och organisatoriska problem eller miljöproblem. Dessa reflekterar ett negativt omvandlingstryck. Positiva faktorer bakom utvecklingen av innovationer är nya möjligheter och i förekommande fall hinder för eller flaskhalsar i utnyttjandet av dessa nya möjligheter. De huvudsakliga mönstren bland svenska produktinnovationer åskådliggörs i diagram 4.3. Innovationer som svarat på negativt omvandlingstryck (till höger i diagram 4.3) är koncentrerade till 1970-talets kris och första hälften av 1980-talet, det vill säga under och efter strukturkrisen, då också löneandelen kulminerade (jämför diagram 4.2). Dessa innovationer utgjorde 25,8 procent (1 067 av 4 140) innovationer under hela perioden.

Innovationer som svarat på nya teknologiska möjligheter (till vänster i diagram 4.3) har varit fler. De utgjorde 47,9 procent (1 984 av 4 140 innovationer) under perioden 1970–2007. Som kan observeras i diagram 4.3 har de också följt ett annat mönster, bestående av två uppgångar. Dessa

Diagram 4.3 Antal innovationer som svarat på teknologiska möjligheter (vänster) och ekonomiska, organisatoriska och miljöproblem (höger), 1970–2007

Källa: Taalbi (2014).

vågor följer väl mönstret av Kuznets-, eller byggcykler som illustreras i diagram 4.1. Den första uppgången var centrerad till innovationer kring industriautomation och kulminerade under och strax efter strukturstressen i början av 1980-talet. Den andra uppgången koncentrerades till innovationer kring telekommunikation och kulminerade under 1999–2000, strax före telekombubblan.

Dessa mönster speglar ett negativt omvandlingstryck under 1970-talet som både ledde till problemlösande innovationer och att företag drevs till omorientering mot nya produkter inom elektronik och industriautomation. Under 1990-talets uppgång var drivkrafterna i huvudsak nya möjligheter kring telekom och Internet-infrastruktur.

Det är troligt att lönebildningen haft betydelse för den svenska teknologiska utvecklingen. Tre omständigheter ska särskilt noteras:

1. Lönebildningen kan i viss utsträckning ha bidragit till att skapa utrymme för nya konsumentområden under 1990-talets utveckling av telekom och internetinfrastruktur.

2. Under 1970-talet bidrog den ökade löneandelen till att direkt driva på rationalisering och problemlösande innovationer inom gruv-, skogs- och verkstadsindustrin. Mer indirekt drev lönebildningen också på innovationer inom industriautomation under 1960- och 1970-talet.
3. Lönebildningen har också bidragit till diversifiering och omorienteringar mot nya växande områden bland elektronikföretag.

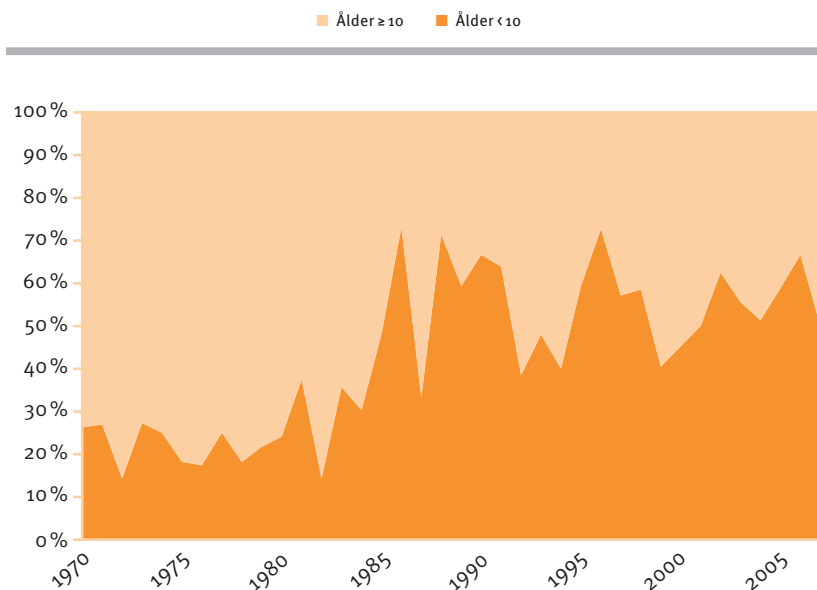
Möjligheter i den tredje teknologiska revolutionen

Innovationer som svarat på nya teknologiska möjligheter har, som nämnts, följt ett mönster, bestående av två uppgångar. Den första uppgången kulminerar strax efter strukturkrisen i början av 1980-talet och den andra under 1999–2000, strax före telekombubblan. Den första vågen innovationer under 1970- och 1980-talen var starkt koncentrerad till de möjligheter kring datorbaserad industriautomation som öppnade sig genom mikroelektronikens genombrott. I början av perioden var det företag som Ericsson, Datsaab (som ägdes av Saab) och ASEA (senare ABB) som gjorde pionjärbeten och hade en viktig roll i framväxten av teknologier kring industriautomation. Exempel var ABBs ”IRB 6”, världens första helelektriska robot, och de olika typer av kontrollsystem som ASEA utvecklade under perioden (exempelvis styrsystemen Nucon samt det självreglerande styrsystemet Novatune). Saab utvecklade en minidator under det tidiga 1960-talet kallad D21 som senare blev grunden för Datsaab.⁵⁰ Betydande innovationer inom telefoniområdet var Ericssons och Ellemtels datorstyrda telefonväxelsystem AXE samt utvecklingen av Nordisk Mobiltelefoni (NMT). Dessa innovationer var i mycket hög utsträckning inriktade mot industriell användning och tonvikten låg också vid kapitalvaruinnovationer: maskiner, industrirobotar, styrsystem och automationsutrustning.

Det omvända gäller den senare vågen av innovationer som utnyttjat nya teknologiska möjligheter. Dessa innovationer utvecklades för det första i långt högre utsträckning av nya företag. Om den ekonomiska aktiviteten kring industriautomation under 1960–1990-talen i mångt och mycket var koncentrerad till stora företag, har detta vänt med spridningen av internet- och telekommunikationsteknologi. Detta åskådlig-

⁵⁰ Datsaab blev emellertid olönsamt och förvärvades 1981 av Ericsson.

Diagram 4.4 Fördelning av IKT-innovationer (%) enligt företagens ålder vid marknadsintroduktionen

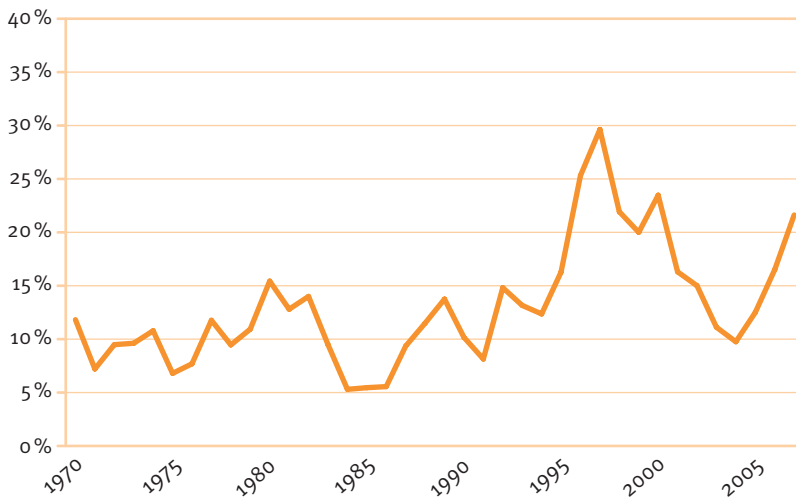

Källa: Taalbi (2014).

görs i diagram 4.4 som visar andelen IKT-innovationer som utvecklats av nya företag (se Sjöo, 2014, för en genomgripande diskussion om företagsstorlek i SWINNO-databasen). Spridningen av teknologier och kunskap är viktiga faktorer för ekonomins långsiktiga innovationsförmåga. I takt med att de nya teknologierna baserade på mikroelektronik spreds har också innovationsförmågan i ekonomin ökat på så vis att mindre aktörer kommit att utveckla innovationer, varav somliga varit radikala och bildat basen för nya verksamheter. Några framgångsrika exempel (Axis Communications, Array Printers, Anoto och Skype) nämndes i inledningen.

Dessa innovationer hade för det andra en tyngre tonvikt vid konsumtionsvaror. Andelen svenska innovationer som var avsedda för hushållen steg från att utgöra ungefär en tiondel till att utgöra ungefär 30 pro-

Diagram 4.5 Andel innovationer för slutlig konsumtion (%), 1970–2007

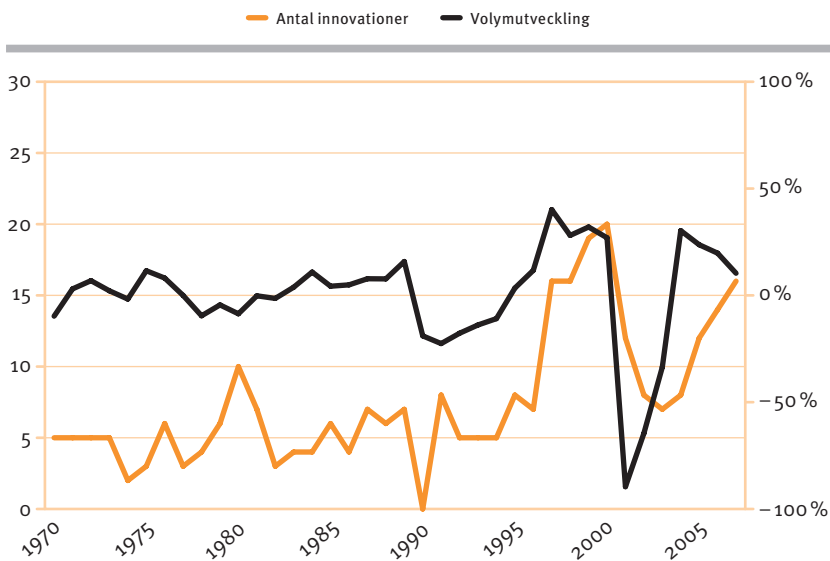

Källa: Taalbi (2014).

cent som mest under 1990-talet (se diagram 4.5). I hög utsträckning var dessa innovationer ämnade för telekommunikation eller utbyggnaden av internetinfrastruktur. Med vidareutvecklingen av internet och telekommunikationsteknologier kunde under 1990-talet IKT-innovationer nå hushållen. I Sverige utvecklades ett stort antal innovationer inom mobiltelefoni, internet- och andra kommunikationstjänster.

Denna utveckling stimulerades av ökad konsumtionsefterfrågan, i stor utsträckning på exportmarknader men också på hemmamarknaden. En god lönebildning i Sverige och annorstädes skapade här utrymme för nya konsumentområden. I diagram 4.6 visas antalet innovationer inom telekommunikation och den aggregerade volymutvecklingen för tillverkare av telekommunikationsutrustning och elektriska apparater. Ser man till innovationsutvecklingen följer den volymutvecklingen med något års förskjutning. Detta talar för en dynamik där marknadsutvecklingen gett incitament till produktutveckling bland små och stora företag. Innovationsaktiviteten var starkt fokuserad på utvecklingen av nya konsumtions-

Diagram 4.6 Antal innovationer inom telekommunikation (axel till vänster) och volymutveckling (förädlingsvärde) för telekom och elektriska apparater (axel till höger, procentuell avvikelse från trend)

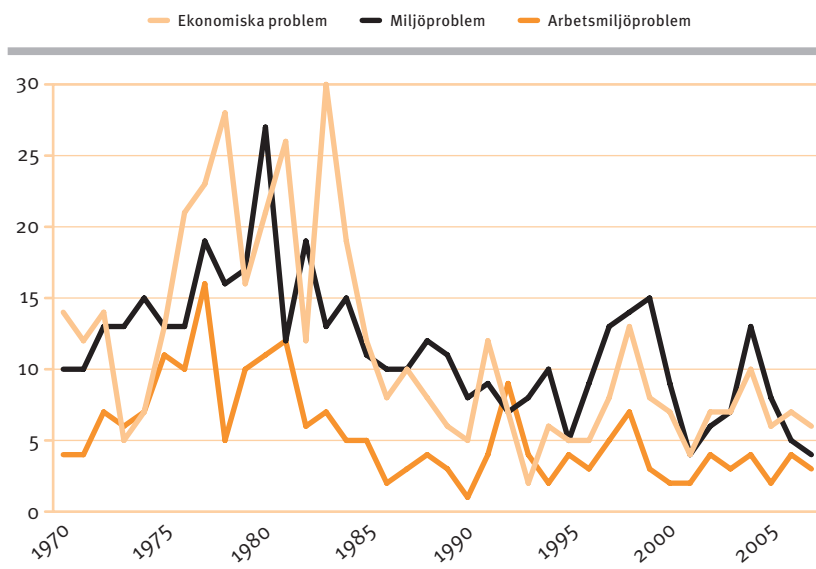
Källa: SCB Industri (Del 1); Nationalräkenskaperna, Taalbi (2014).

varor och -tekniker samt att lösa flaskhalsar i nätverkskapaciteten i bredband och telefoni (se Taalbi, 2014, kap. 6). Som historien senare förtäljer blev IT- och telekomföretagen emellertid föremål för övervärderingar på börsmarknaden och en IT-bubbla som i Sverige ledde till nedläggningar av många mindre företag och en allvarlig kris för Ericsson-koncernen.

Omvandlingstryck och problemlösning

Ett flertal faktorer har bidragit till mönstret av innovationer som svarat på negativt omvandlingstryck, bland annat pressade vinster, stegrade energipriser, arbetskonflikter samt institutionell förändring och lagstiftning på miljöområdet. Samtidigt som löneandelen i svensk tillverkningsindustri ökade under 1970-talet till historiskt höga nivåer (se diagram

Diagram 4.7 Fördelning av innovationer som utvecklats för att lösa ekonomiska, arbetsmiljö- och miljöproblem, 1970–2007

Källa: Taalbi (2014).

4.2), utvecklades ett stort antal innovationer för att lösa ekonomiska problem, miljöproblem samt problem i arbetsmiljön.

En nedbrytning av olika typer av sådana problem som har gett upphov till innovationer ges av diagram 4.7. Den största kategorin utgjordes av innovationer som sökte lösa olika typer av ekonomiska problem: olönsamhet, irrationella moment eller flaskhalsar i tillverknigen.

En del sådana innovationer gjordes inom industrier som hårt drabbats av strukturkrisen. I andra fall ledde omvandlingstrycket till att nya områden utforskades. Inom den första kategorin finner vi exempelvis innovationer som sökte lösa ekonomiska och arbetsmiljöproblem inom skogsindustrin, gruvnäringen, textilindustrin och delar av verkstadsindustrin. En för skogsindustrin besvärlig situation uppstod under 1970-talet när det blev råvarubrist, och när ökat missnöje med arbetsmiljön ledde till skogsarbetarstrejken 1975. Denna situation ledde till innovationer som syftade

till att öka lönsamheten, förbättra arbetsmiljön och samtidigt mekanisera produktionen. Ett flertal skogsmaskiner utvecklades och lanserades fram till mitten av 1980-talet för att lösa dessa problem. Helträdsavverkning var en metod som infördes för att bättre tillvarata råvara och öka lönsamheten. Andra innovationer syftade till att mekanisera trädavverkningen genom införandet av arbetsbesparande innovationer.

På samma sätt utvecklades inom gruvindustrin innovationer som syftade till att mekanisera gruvdriften. Strejken vid LKAB 1969–1970 var en respons på ackordsarbetet, men även en respons på de arbetsmiljöproblem som uppstått med en alltmer mekaniserad gruvdrift under 1960-talet. Storskaliga brytningsmetoder i gruvor skapade problem med berghållfastheten, vilket ledde till arbetsolyckor. Andra arbetsmiljöproblem var dålig ventilation och buller (Alalehto, 1992, s. 96–100; Taalbi, 2014, s. III–III2). Strejken och arbetsmiljöproblemen medförde ett antal innovationer för att förbättra arbetsmiljön. Bland annat utvecklades ett flertal bergsbultar och metoder för att undvika bergras.⁵¹ Andra innovationer var direkt ämnade att lösa arbetsmiljöproblemen genom att mekanisera produktionen.⁵²

Inom verkstadsindustrin var den ökande löneandelen en av faktorerna bakom satsningar på automationsteknologi och produktionsmekanisering under 1960- och 1970-talen. Det finns visserligen inget omfattande empiriskt stöd i SWINNO-databasen för att innovationer inom datorbaserad automationsteknologi skulle utvecklats som direkta svar på negativt omvandlingstryck. För de som utvecklade automationsteknologier hägrade snarare teknologiska möjligheter och innovatörerna sökte lösa andra typer av problem än ökande lönekostnader. Däremot kan rationaliseringsbehovet och det allmänt ökade intresset för automation antas ha varit förbundet både med höga lönekostnader och tilltagande konkurrens inom vissa användarindustrier. I industrier där rationaliseringsbehovet varit särskilt påtagligt finns ett stort antal exempel på automationsteknologi som utvecklats specifikt för att lösa flaskhalsar. Exempelvis betraktades inom textilindustrin det manuella tillskärnings-

51 Ett av era exempel är LKABs ”Kirunabult”, en bergsbult som bland annat utvecklades för att minska risken för bergras (Ny Teknik 1970:20, s. 10).

52 Atlas Copco utvecklade 1980 en mekaniserad metod för spräckning av block i gruvor, som tidigare varit förknippade med stora risker för gruvarbetarna (Verkstäderna 1980:3, s. 42; Ny Teknik 1980:3, s. 8)

momentet som en flaskhals vilket ledde till flera maskininnovationer.⁵³ Inom den grafiska industrin ledde tilltagande konkurrens och det höga löneläget (till följd av arbetskraftsbrist) till en satsning inom tidningen Dagens Nyheter och Expressen på system- och automationsteknologi vilket ledde till en rad innovationer som utvecklades inom det gemensamt ägda bolaget Denex systems technologies.

Även innovationer som utvecklades inom IKT-sektorn var dock svar på negativa omvandlingstryck på företagsnivån. Vikande vinstnivåer var alltså jämte nya teknologiska möjligheter viktiga drivkrafter i den tredje industriella revolutionen. Detta var inte sällan en drivkraft till omorienteringar bland krisdrabbade företag. Taalbi (2014) visar att IKT-företag genomfört omorienteringar mot växande produktgrupper under perioder med svag räntabilitet.⁵⁴ Ett exempel är Luxor, som traditionellt producerade hemelektronik. Under 1970-talet blev marknaden för TV- och radioprodukter mättad och utsattes för konkurrens från bland annat japanska företag. Luxors räntabilitet dök. Dessa omständigheter gjorde att ett samarbete inleddes med två andra svenska företag (Scandia Metric och Dataindustrier AB), för att utveckla produkter inom det växande området datorteknik. Detta ledde till "ABC 80", Sveriges första persondator. Omorienteringar till följd av omvandlingstryck gällde även större koncerngrupper. I början av 1980-talet genomförde exempelvis ASEA (senare ABB), en strukturomvandling mot de växande produktsegmenten industrirobotar och elektronik till följd av otillfredsställande räntabilitet (Glete, 1983, s. 344–345).

Även i andra fall utgjorde ökande kostnader och vikande vinster starka drivkrafter till omorienteringar. Flertalet innovationer inom miljöteknik drevs fram till följd av stegrande energipriser. Ett flertal innovationer under 1970- och 1980-talen står därför att finna inom bilindustrin (katalytiska avgasrenare och elbilar), massaindustrin (nya klorblekningsprocesser), men i synnerhet innovationer som värmepumpar,

53 Konfektionsdata AB utvecklade tillsammans med Saab-Scania en datorstyrd tillskärare (Ny Teknik 1972:2, s. 1). Eton AB och andra textilmaskinföretag utvecklade under åren flera liknande tillskärarmaskiner avsedda att automatisera tillskärningsmomentet.

54 Taalbi (2014, Kap. 7) undersöker ett urval på 43 företag och 3 koncerngrupper som lanserat innovationer inom hårdvaruelektronik och påvisar existensen av ett statistiskt samband mellan vikande räntabilitet och IKT-innovationer. Detta statistiska samband gäller i huvudsak de 43 företagen, medan utvecklingen av innovationer i de större koncerngrupperna tycks ha skett kontinuerligt.

solceller och solfångare och alternativa drivmedel (se Taalbi 2014, kap. 6, för detaljerade redogörelser). Till dessa problemlösande innovationer kom att innovativa företag också svarade på industriernas miljöproblem och försökte hitta sätt att ersätta fossila bränslen. Ett talande exempel ges av ASEAs dotterbolag, Stal Laval som utforskade nya energiteknologier till följd av oljeprishöjningarna under 1970-talet (Glete, 1983, s. 289; Ny Teknik 1982:41, s. 41; Verkstäderna 1982:12, s. 21–23). Stal-Laval Turbin AB började 1974 att studera alternativ för fjärrvärme för att minska oljeberoendet. Bland annat på grund av de höjda energipriserna blev värmepumpar ekonomiskt lönsamma (Kaijser et al., 1988, s. 76–92). I Stal Lavals sökande befanns därför värmepumpar vara en lösning, vilket ledde till en innovation som lanserades 1982 (Ny Teknik 1982:41, s. 41; Verkstäderna 1982:12, s. 21–23). Stal-Laval Turbin utvecklade även ett turbinmaskineri (VAP, Very Advanced Propulsion) för container-, bulk- och tankfartyg under 1975 med särskild tanke på bränsleekonomi. I tidigare system (AP, Advanced Propulsion) hade det inte funnits incitament för att minska bränslekonsumtionen, på grund av lägre oljepriser.⁵⁵

Slutsatser

Det finns i den svenska innovationsverksamheten två huvudsakliga mönster av kreativ respons kopplade till negativt och positivt omvandlingstryck. I detta kapitel har dessa två mönster diskuterats med bakgrund av den långsiktiga löneutvecklingen och den ekonomiska utvecklingen i stort. En grupp innovationer har drivits fram av ett negativt omvandlingstryck: innovationer har utvecklats för att lösa ekonomiska, organisatoriska eller miljöproblem. Dessa innovationer var i huvudsak koncentrerade till strukturkrisen under 1970-talet. Detta mönster kan kopplas till en historiskt sett mycket hög löneandel, men också faktorer såsom energipriser, arbetsmiljö och miljölagstiftning.

Lönebildningen kan alltså inte ensamt förklara utvecklingen av problemlösande innovationer. Denna genomgång visar emellertid att lönebildningen i tillverkningsindustrin bidrog till ett omvandlingstryck

55 "När AP-maskineriet konstruerades i början av 1960-talet satsade man på en enkel och driftsäker konstruktion med liten installationsvolym och ringa underhållskostnader. På grund av de låga oljepriserna var redarna däremot inte intresserade av bränsleförbrukningen. [...] När vi 1975 började att utveckla VAP-systemet var bränsleekonomin det väsentligaste, framhåller försäljningschef Per Erik Larsson på marinavdelningen" (Verkstäderna 1982:3, s. 21–23).

under 1970-talet och utvecklandet av nya innovationer, i synnerhet kapitalvaruinnovationer och innovationer för förbättrad arbetsmiljö. Vikande vinstutveckling har också i förekommande fall, och i synnerhet under strukturkrisen gett upphov till omorienteringar. Omvandlingsstryck har med andra ord lett in utvecklingen på nya banor.

Ett annat innovationsmönster har varit intimt förknippad med olika teknologiska möjligheter och har följt två vågor. Mikroelektronikens genombrott skapade stora möjligheter inom industriautomation och en våg av innovationer fram till och med mitten av 1980-talet. Efter 1990-talskrisen koncentrerades innovationsverksamheten kring de möjligheter och problem som uppstod i investeringar i telekommunikation och internetinfrastruktur. Lönebildningen har även inverkat på denna utveckling. Den sedan 1950-talet ökande löneandelen var knappast den enda drivkraften, men innebar incitament för satsningar på industriautomation och mekanisering av produktionen. I Sverige var exempelvis ASEA och Saab föregångare inom datorbaserade styrsystem och industrirobotar. Samtidigt visades också att konsumentmarknaden varit förhållandevis viktig under 1990-talets innovationsvåg. Dessa innovationer var i huvudsak konsumentprodukter, såsom datorer, skrivare, mobiltelefoni, och liknande IT- och telekomprodukter.

Den teknologiska utvecklingen kan framöver komma att formas av innovationer inom förnyelsebara energiteknologier, industriautomation och additiv tillverkning. Utvecklingen av sådana teknologier kan komma att kräva breda institutionella ramverk som måste hantera en tilltagande rationalisering av tillverkningsindustrin, infrastrukturella satsningar inom förnyelsebar energiteknik och framväxten av nya säsättningsintensiva branscher. Lönepolitiken är en central del av ett sådant institutionellt ramverk. Vad som kan konstateras av ovanstående diskussion är att en ackommoderande lönebildningsstrategi – vilket är den strategi som måste följa av de standardversioner av NAIRU-modeller som diskuteras i andra kapitel i denna rapport – inte kan förordas ur ett innovationsperspektiv. Lönebildningen bör snarare utformas på ett sätt som bidrar till strukturrationalisering och ger incitament till teknologisk utveckling i nya och gamla branscher.

Det handlar alltså både om att bidra till omvandlingstryck och att skapa förutsättningar för spridningen av nya teknologier och kunskap.

TVÅ utmaningar som inte diskuterats kan avslutningsvis lyftas fram. Det ena gäller att hantera rationaliseringarnas effekter. Enligt en mycket uppmärksam studie av Frey och Osborne (2013) kan genom nu tillgänglig automationsteknologi så mycket som 47 procent av arbetena i den amerikanska ekonomin helt eller delvis automatiseras inom överskådlig tid ("perhaps in the next decade or so"). Detta gäller enligt författarna i huvudsak rutiniserade och manuella arbetsuppgifter. En risk är också att en omfattande strukturrationalisering, som enligt Frey och Osborne (2013) är att förvänta sig, leder till ökad löne- och inkomstspridning och obalanser på arbetsmarknaden såsom stor arbetslöshet inom vissa yrkesgrupper och arbetskraftsbrist inom andra. Med tanke på dessa utmaningar bör lönepolitiken kompletteras av arbetsmarknadsmodeller som utformas för att underlätta omskolning och vidareutbildning inom och mellan yrken. I vilken mån strukturrationaliseringar i framtiden kompenseras av tillkomsten av nya arbetsuppgifter och arbetstillfällen i nya branscher är emellertid osäkert. En trendmässigt ökande arbetslöshet i Västeuropa sedan 1980-talet tyder än så länge på att de rationaliseringar som följt av mikroelektronik och IKT inte fullt ut mötts av sådana kompensationsmekanismer. I en fortsatt sådan situation är det rimligt att söka nya lösningar för att undvika obalanser på arbetsmarknaden och ökande inkomstspridning. Lönepolitiken kan också här spela en avgörande roll. Det finns flera möjligheter. Den traditionella lönebildningsmodellen innebär att löneutrymmet tas ut helt och hållet i reallöneökningar. Vid teknologiskt orsakade obalanser i sysselsättningen kan lönepolitik emellertid också fungera som en balanserande mekanism på arbetsmarknaden om exempelvis en del av utrymmet för reallöneökningar tas ut i genomsnittligt minskad arbetstid per sysselsatt med bibehållen lönesumma. Detta motiverar nyanställningar för att täcka arbetsbehovet. Om så sker inom växande nya branscher eller yrkesgrupper underlättas kompetensutveckling och fortbildning. En lönepolitik som utformas på ett sådant sätt kan alltså motverka de socialt negativa konsekvenserna av teknologiskt orsakad arbetslöshet och samtidigt bidra till resursallokering av arbetskraft till nya industrier.

Referenser

- Acemoglu D (1998) Why do new technologies complement skills? directed technical change and wage inequality. *Quarterly journal of economics* 113(4): s. 1055–1089
- Alalehto T (1992) Teknik och konflikt: LKAB 1946–1987, Umeå univ., diss. Umeå univ.
- Allen RC (2009) The British industrial revolution in global perspective. Cambridge: Cambridge University Press
- Antonelli C (1995) The economics of localized technological change and industrial dynamics. Kluwer, Dordrecht
- Antonelli C (2006) Localized technological change and factor markets: Constraints and inducements to innovation. *Structural Change and Economic Dynamics* 17(2): s. 224–247
- Antonelli C (2011) The Economic Complexity Of Technological Change: Knowledge Interactions And Path Dependence. In: Antonelli C (red.) *Handbook on the Economic Complexity of Technological Change*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, s. 3–59
- Binswanger HP, Ruttan VW, Ben-Zion U (1978) Induced innovation: technology, institutions, and development. Johns Hopkins University Press, Baltimore
- Brouwer E, Kleinknecht A (1999) Note and comment. Keynes-plus? Effective demand and changes in firm-level R&D: an empirical note. *Cambridge Journal of Economics* 23(3): s. 385–399
- Dahmén E (1950) Svensk industriell företagarkerksamhet: kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919–1939., vol 1. Industriens utredningsinstitut
- Dahmén E (1991) Development blocks in industrial economics. In: Carlsson B, Henriksson RGH, Dahmén E (eds) *Development blocks and industrial transformation: the Dahménian approach to economic development*, Industrial Institute for Economic and Social Research (IUI), Stockholm, s. 136–148
- David PA (1975) Technical choice, innovation and economic growth: essays on American and British experience in the nineteenth century. Cambridge University Press, Cambridge
- David PA (1990) The dynamo and the computer: an historical perspec-

- tive on the modern productivity paradox. *The American Economic Review* 80(2): s. 355–361
- Didriksson, M (1992) *Arbetets lön. En studie av löneandelens utveckling i svensk industri 1952–1989*. Stencil, Ekonomisk-historiska institutionen, Lund.
- Edvinsson, R. (2005). *Growth, Accumulation, Crisis: With New Macroeconomic Data for Sweden 1800–2000*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm. (Diss. Stockholm univ.)
- Erixon L (1991) *Omvandlingstryck och produktivitet. Konkurrens, Regleringar, och Produktivitet: Expertrapport (7): s. 233–393*
- Erixon, L. (2010). The Rehn-Meidner model in Sweden: its rise, challenges and survival. *Journal of Economic Issues*, 44(3), 677–715.
- Fontana, R., Guerzoni, M. (2008). Incentives and uncertainty: an empirical analysis of the impact of demand on innovation. *Cambridge Journal of Economics* 32(6): s. 927–946.
- Freeman C, Louça, F (2001) *As time goes by: the information revolution and the industrial revolutions in historical perspective*. Oxford University Press, New York
- Frey, C.B. & Osborne, M. A. (2013). *The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?*. Working Paper.
- Geroski, P. A., & Walters, C. F. (1995). Innovative activity over the business cycle. *The Economic Journal*, 105(431), s. 916–928.
- Glete J (1983) *ASEA under hundra år, 1883–1983: En studie i ett stora företags organisatoriska, tekniska och ekonomiska utveckling*. Asea, Västerås
- Goldin C, Katz LF (2007) *Long-run changes in the us wage structure: narrowing, widening, polarizing*. Tech. rep., National Bureau of Economic Research
- Habakkuk J (1962) *American and British Technology in the 19th Century: The Search for Labour Saving Inventions*. Cambridge University Press, Cambridge
- Grübler, A. (Red.). (2002). *Technological change and the environment*. Washington, DC: Resources for the Future.
- Hicks J (1932) *Theory of Wages*. Macmillan, London
- Jungenfelt KG (1966) *Löneandelen och den ekonomiska utvecklingen*. Uppsala.

- Hobsbawm EJ (1952) Economic fluctuations and Some Social Movements since 1800. *The Economic History Review* 5(1): s. 1–25
- Kajiser A, Mogren A, Steen P (1988) Att ändra riktning: villkor för ny energiteknik. Allmänna förl., Stockholm
- Kalecki M (1971) Class struggle and the distribution of national income. *Kyklos* 24(1): 1–9
- Kleinknecht, A. and Verspagen, B., (1990), Demand and Innovation: Schmookler Re-examined, *Research Policy* 19(4): s. 387–394.
- Langlois RN (2002) Computers and semiconductors. In: Steil B, Victor DG, Nelson, RR (eds) *Technological innovation and economic performance*, Princeton University Press, Princeton, N.J., s. 265–284
- Marx K (1992 [1885]) *Capital: A Critique of Political Economy, Volume II*. London: Penguin Books
- Myers, S., & Marquis, D. G. (1969). *Successful industrial innovations*. Washington: National Science Foundation.
- Rosenberg N (1969) The direction of technological change: inducement mechanisms and focusing devices. *Economic Development and Cultural Change* 18(1): s. 1– 24
- Rowthorn RE (1977) Conflict, inflation and money. *Cambridge Journal of Economics* 1(3): s. 215–239
- Schmookler J (1966) *Invention and economic growth*. Harvard University Press, Cambridge, MA
- Schön L (1988) *Historiska nationalräkenskaper för Sverige. Industri och hantverk 1800–1980*. Lund.
- Schön L (1994) *Långtidsutredningen 1995. Bil. 3, Omvandling och obalans: mönster i svensk ekonomisk utveckling*. Fritze, Stockholm
- Schön L (1998) Industrial crises in a model of long cycles: Sweden in an international perspective. In: Myllyntaus T (red.) *Economic Crises and Restructuring in History*, Scripta Mercaturae Verlag, Katharinen, s. 396–413
- Schön L (2006) *Tankar om cykler. Perspektiv på ekonomin, historien och framtiden*
- Schön L (2010) *Sweden's Road to Modernity: An Economic History*. SNS förlag, Stockholm
- Schön L, Krantz O (2013) *Swedish Historical National Accounts 1560–2010*. Lund Papers in Economic History (123)

- Schumpeter JA (1947) The creative response in economic history. *The journal of economic history* 7(2): s. 149–159
- Sedig K, Olson DM (2002) Swedish innovations. Swedish Institute [Svenska institutet], Stockholm
- Sjöo K, Taalbi J, Kander A, Ljungberg J (2014) SWINNO – A Database of Swedish Innovations, 1970–2007. *Lund Papers in Economic History* (133)
- Sjöo K (2014) Innovation and transformation in the Swedish Manufacturing Sector, 1970–2007. Department of Economic History, Lund University, Lund. (Diss. Lund university)
- Taalbi J (2014) Innovation as Creative Response: Determinants of Innovation in the Swedish Manufacturing industry, 1970–2007. Department of Economic History, Lund University, Lund. (Diss. Lund university)
- Wallmark JT, McQueen D (1988) 100 Important Swedish Technical Innovations from 1945 to 1980. Studentlitteratur, Lund

Marc Lavoie och Eckhard Hein⁵⁶

5. Vägen till full sysselsättning

Inledning

Om man önskar öka tillväxten och förbättra läget på arbetsmarknaden på lång sikt, då "finns inga andra alternativ" än att avreglera arbetsmarknaden, vara återhållsam i lönebildningen samt föra en stram ekonomisk politik. Budskap som dessa utgör den röda tråden för många politiker och de flesta ekonomer nuförtiden.

Syftet med detta kapitel är att erinra om att det existerar andra, alternativa ekonomisk-politiska lösningar, vilka grundas i den post-keynesianska ekonomiska traditionen. Det är ett alternativ till den neoklassiska ekonomiska teorin. Post-keynesiansk ekonomi är en av flera heterodoxa skolbildningar inom nationalekonomin som håller insikter från ekonomer, vars idéer inte nödvändigtvis kan sammanfattas i några få ekvationer vid liv – exempelvis insikter från Marx, Veblen, Keynes, Kalecki och Schumpeter. Trots att – eller kanske just på grund av – att många heterodoxa ekonomer numera använder formaliserade modeller och gör ekonometriska studier, är de mycket kritiska till flera av de antaganden som ekonomer inom de dominerande teoribildningarna gör, liksom de slutsatser som de drar.⁵⁷

Detta kapitel har tre delar. Först tar vi upp en del av den kritik som har riktats mot nationalekonomins dominerande teoribildningar, i synnerhet sådan kritik som berör arbetsmarknaden utifrån en makroekonomisk betraktelsevinkel; därefter presenterar vi ett alternativt perspektiv på arbetsmarknaden, med fokus på effekterna på sysselsättningen av högre reallöner. Kapitlet avslutas med en diskussion om implikationerna för löneförhandlingar och makroekonomisk politik. Vi förespråkar i detta kapitel en löneledd tillväxtstrategi (Lavoie och Stockhammer 2013).

⁵⁶ Marc Lavoie är professor i nationalekonomi vid University of Ottawa, Canada. Eckhard Hein är professor i nationalekonomi vid Berlin School of Economics and Law.

⁵⁷ För en mer omfattande diskussion om den post-keynesianska ansatsen, se exempelvis Hein och Stockhammer (2011a) och Lavoie (2014).

Några inledande kritiska anmärkningar på det dominerande synsättet

Kärnan i de dominerande ekonomiska teorierna utgörs av begreppet NAIRU eller dess tvilling, *den naturliga arbetslösheten* (NRU). Så har det varit sedan tidigare, och idag är det så genom dess roll i den så kallade *Nya konsensusmodellen* (NCM). NAIRU utgör även kärnan i centralbankernas och de flesta regeringars makroekonomiska politik – såväl före *Den stora recessionen* som därefter. NAIRU står för *non-accelerating inflation rate of unemployment*. En bättre definition skulle vara *the steady-inflation rate of unemployment* (SIRU) eller *the constant-inflation rate of unemployment* (CIRU). Det är den andel arbetslöshet vid vilken inflationstakten förblir oförändrad. Medan förespråkarna av den gamla Phillipskurvan hävdade att det finns en utväxling (en negativ relation) mellan löne- eller prisinflation och arbetslöshet, innebär NAIRU-hypotesen att det på lång sikt inte finns någon sådan utväxling. Den långsiktiga Phillipskurvan sägs vara vertikal vid en arbetslöshet som korresponderar med NAIRU eller NRU. Finns det någon skillnad mellan de båda begreppen NAIRU och NRU? Egentligen inte. Vanligen sägs att NRU-begreppet är tillämpligt i en walrasiansk värld med perfekt konkurrens, medan NAIRU sägs uppstå i en värld med imperfekt konkurrens där löntagare och företag var för sig använder sin makt att sätta löner respektive priser. De båda begreppen verkar emellertid ha samma politiska implikationer, varför de av praktiska skäl kan användas synonymt: önskas varaktigt högre sysselsättning utan att inflationstryck uppstår, måste löntagarna och deras fackföreningar försvagas och arbetsmarknadsinstitutioner och socialförsäkringssystem göras mer "företagarvänliga" genom liberaliseringar och avregleringar.

Med NAIRU-hypotesen anføres att om den faktiska arbetslösheten är lägre än NAIRU, kommer prisinflationen att accelerera, och om den faktiska arbetslösheten är högre än NAIRU kommer prisinflationen att decelerera. Således finns det en kortsiktig utväxling, men denna utväxling består i *förändring* i inflationstakten och differensen mellan faktisk arbetslöshet och NAIRU. Sådana situationer – i synnerhet den förstnämnda med accelererande inflation – varar sannolikt inte under längre perioder, eftersom centralbanken inte accepterar en över tiden stigande inflationstakt.

Centralbankerna har som en trossats att hög inflation eller instabil inflationstakt leder till att det uppstår osäkerhet om framtida priser, vilket genererar osäkerhet hos de ekonomiska aktörerna med åtföljande ineffektiv resursallokering, lägre ekonomisk effektivitet och i förlängningen sänkt produktivitetstillväxt.⁵⁸ Centralbankerna har därför gjorts oberoende och givits i uppgift att upprätthålla låg inflationstakt.

Att besluta om penningpolitiken med detta som ramverk blir således mycket enkelt: om inflationen är högre än inflationsmålet, ska den nominella och reala räntan höjas så att ekonomin bromsar in och arbetslösheten temporärt stiger över NAIRU varefter inflationen kommer att falla; och om det omvända förhållandet råder med för låg inflation, ska nominella och reala räntor sänkas så att den aggregerade efterfrågan ökar varvid arbetslösheten temporärt faller under NAIRU och inflationstakten stiger. Den globala finanskrisen har emellertid visat att denna mekanism kan fallera: när inflationstakten är alltför låg, eller faller, blir det omöjligt att sänka de reala räntorna i tillräcklig utsträckning för att åstadkomma en tillräcklig ökning i sysselsättning och aggregerad efterfrågan – något som brukar refereras till som "the zero-lower bound of nominal interest rates". När sådana unika omständigheter råder blir penningpolitiken kraftlös och finanspolitiken återfår en roll. Men under normala omständigheter ska, enligt den *Nya konsensusmodellen*, finanspolitiken aldrig användas för att höja sysselsättningen. Sådana åtgärder kommer, som en följd av att centralbanken strävar efter att hålla ekonomin nära NAIRU, endast att leda till högre inflationstakt och högre realräntor.

NAIRU-hypotesen har kritiserats ända sedan den lades fram. Många empiriska studier har ifrågasatt hypotesens giltighet. Centralbankstjänstemän och NAIRU-hypotesens anhängare har svarat på kritiken genom att ändra diskussionens förutsättningar. Ett svar har blivit att istället argumentera för en "time-varying-NAIRU", en NAIRU som varierar över tid. Detta innebär en NAIRU som kan variera på kort och medellång sikt, men på lång sikt utgörs den av en konstant eller en konstant som bestäms enkom av faktorer på utbudssidan. Ett annat svar – som varit särskilt vanligt inom centralbankskretsar i situationer som präglats av

⁵⁸ Det kan noteras att i motsats till detta verkar centralbankerna inte var ett dugg oroliga över det faktum att rörliga växelkurser också kan skapa osäkerhet om framtida priser för exportörer och importörer.

att arbetslösheten är lägre än den uppskattade NAIRU-nivån samtidigt som inflationstakten är låg eller fallande – har gått ut på att argumentera för att beslutsfattarna vid prognoser om framtida inflationstakt slutat fokusera på arbetslösheten och istället inriktat sig på graden av kapacitetsutnyttjande. Detta har gett upphov till begreppet *steady-inflation rate of capacity utilization* – SIRCU. Men SIRCU skiljer sig inte från NAIRU: den baseras på antagandet att det finns en kapacitetsutnyttjandegrad över vilken inflationen kommer att accelerera. Neoklassiska ekonomer och centralbankstjänstemän har även använt BNP-gap och potentiell BNP⁵⁹ – ibland tillsammans med NAIRU och SIRCU. Men såväl SIRCU som potentiell BNP är varianter av NAIRU-konceptet. Men fördelen med potentiell BNP är att centralbankerna alltid kan omdefiniera det på det sätt som passar deras intressen utan att riskera att bli motbevisade, eftersom deras metoder att beräkna potentiell BNP vanligtvis är hemliga.

Men oavsett vilket begrepp som används – NRU, NAIRU, SIRU, SIRCU eller BNP-gap – möjliggör de för centralbankerna och regeringarna att argumentera för att en makroekonomisk politik för hög sysselsättning är omöjlig eftersom en sådan kommer att leda till överlag högre inflationstakt och förlorad konkurrenskraft. Med stöd av NAIRU-konceptet, påstås det att det finns (åtminstone på lång sikt) en unik arbetslöshet under vilken ekonomin inte kan befinna sig, utan att den accelererande inflationens alla destruktiva krafter släpps lösa. Som redan noterats är utbudspolitiska åtgärder det enda sättet att sänka NAIRU. Men som den välkände ekonomen och prognosmakaren Wynne Godley (1983, s. 170) påpekade för länge sedan: "Om det verkligen är sant att det finns en unik NAIRU, då kan vi avsluta diskussionerna om makroekonomisk politik." Godley fortsatte sitt resonemang med att konstatera att han inte trodde att det förhöll sig så. Han gick rentav så långt som att göra gällande att han inte "accepterade att det skulle vara en obsolet slutsats att inflationen är högre om arbetslösheten är högre" (ibid), varvid han till och med ifrågasatte standardversionen av Phillipskurvan med dess kortsiktiga utväxling mellan inflation och arbetslöshet.

De som fortsätter att tro på NAIRU hänvisar till att det finns hundratals studier som ger stöd åt konceptet. I själva verket förhåller det sig

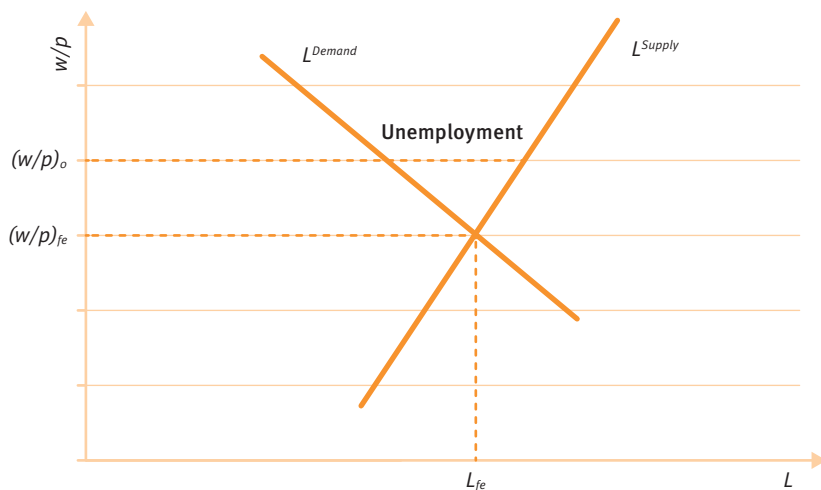
⁵⁹ Detta är ett mått på diskrepansen mellan faktiskt BNP och en uppskattning av potentiell BNP, det vill säga vad som kan produceras utan att skapa ytterligare inflationsdrivande efterfrågetryck.

som så att många av dessa studier, trots avancerade ekonometriska metoder, inte visar på NAIRU-begreppets relevans. Istället utgår de ifrån *antagandet* att NAIRU existerar, varefter de och med detta antagande som grund estimerar värden för NAIRU. Förutsättningen för att NAIRU ska kunna existera är att det finns ett ett-till-ett-förhållande mellan förväntad prisinflation (eller historisk inflation), enhetslönekostnadsinflation och prisinflation. Detta förhållande antas, snarare än bevisas. Men det är ett antagande som inte bör göras, eftersom de bästa studierna har visat att detta ett-till-ett-förhållande helt enkelt inte existerar (Stanley 2005). Vidare har en metaregressionsanalys visat att NAIRU inte har ett unikt värde – ens på lång sikt (Stanley 2004). NAIRU följer med andra ord den faktiska arbetslösheten, snarare än att den faktiska arbetslösheten dras mot NAIRU. Detta fenomen är känt som spårbindenhet eller hysteresis. Mot bakgrund av dessa resultat bör vi betrakta NAIRU som ett empiriskt tomt begrepp. Det är "trosbaserad" nationalekonomi.

De läsare som är primärt intresserade av lönebildningen tänker nu möjligen att det här låter rimligt och att NAIRU-begreppet kan lämnas därhän, men kvar finns frågan hur det förhåller sig med alla estimat av efterfrågefunktioner för arbete, vilka verkar bekräfta de dominerande teoriernas synsätt, att det, allt annat lika, finns en negativ relation mellan reallöner och sysselsättning.

Problemen i dessa studier är av liknande typ som de som finns i de studier som försöker pröva huruvida den neoklassiska produktionsfunktionen är giltig. Ekonomer i den post-keynesianska skolbildningen har nu i fyrtio år argumenterat för att empiriska estimat av Cobb-Douglas produktionsfunktionen och liknande produktionsfunktioner, såsom sådana som använder konstant substitutionselasticitet eller translogproduktionsfunktionen är statistiska artefakter, eftersom dessa reproducerar nationalräkenskapernas identiteter. Det blir med nödvändighet så när data som används utgörs av deflaterade värden, vilket alltid är fallet när man går bortom det enskilda företaget och a fortiori när man har att göra med makroekonomiska aggregat. I själva verket omfattas alla empiriska estimat för substitutionselasticiteter för arbete och kapital av denna kritik: det visar sig att de inte mäter något av det som de utger sig för, utan endast reproducerar nationalinkomstens fördelning mellan arbete och kapital.

Diagram 5.1 Den neoklassiska arbetsmarknaden

Kritiken kan utsträckas till mått på elasticiteten för efterfrågan på arbete i förhållande till reallön. Felipe och McCombie (2013, s. 306) drar följande slutsats:

"[S]ince value data and employment are linked through an accounting identity, we show that estimation of the labour demand function and the marginal revenue product curve with these data will always yield a negative relationship between the level of employment and the real wage".

Detta blir resultatet även när det definitionsmässigt inte existerar en sådan relation. Och som Felipe and McCombie (2013, s. 302–310) understryker har denna kritik bäring i synnerhet på de välkända sysselsättningsstudier som Layard och hans kolleger vid London School of Economics gjort. Dessa baseras på en löneförhandlingsmodell med lönesättnings- och prissättningskurvor, vilka ger jämvikt där dessa kurvor korsar varandra. Arbetslöshet i denna modell är en konsekvens av fackföreningarnas förhandlingsstyrka.

De många empiriska studier, utförda av neoklassiska ekonomer, som försöker finna stöd för de dominerande teoriernas syn på arbetsmarknaden grundas således också på en artefakt. I detta standardsynsätt finns det en neråtlutande efterfrågakurva för arbetskraft, vilken har sin grund i den neoklassiska produktionsfunktionen, och en utbudskurva för arbetskraft som är uppåtlutande eller uppåtlutande men bakåtböjd ("backward-bending supply curve"). Detta illustreras i diagram 5.1. Arbetslöshet uppstår när någon imperfektion – såsom fackföreningar, lagstiftning om minimilön eller andra regleringar av arbetsmarknaden – ger en reallön $(w/p)_o$ (vilken kan vara resultatet av lönesättnings- och prissättningskurvorna) som är högre än den så kallade jämviktslönen $(w/p)_{fe}$, vilken ges av skärningspunkten av utbuds- och efterfrågakurvorna för arbete.

Vi har nu kommit så långt i framställningen att det är tid att lägga fram ett alternativ till det som här har kritiserats. Vad vi hittills har argumenterat för är att det inte finns någon anledning att tro att det finns en unik arbetslöshet som är förenlig med oförändrad inflationstakt eller att det finns en negativ relation mellan reallöner och sysselsättningsnivå (vid given teknologi). Multipla jämviktslägen är mer sannolikt, vilket vi nu kommer till. Detta öppnar en rad möjligheter för fackliga förhandlingsstrategier och för den ekonomiska politiken.

Ett alternativt perspektiv: post-keynesiansk nationalekonomi

Post-keynesiansk makroekonomisk teori grundas i andra mikroekonomiska principer än de som återfinns i neoklassisk teori. De flesta ansatser inom neoklassisk ekonomisk teori är beroende av lagen om avtagande avkastning och således av principen om tilltagande marginalkostnad. En del ekonomer som befinner sig inom de dominerande skolbildningarna har blivit kända just för att de diskuterat konsekvenserna av att introducera ökande avkastning eller ökande skalavkastning. Ett sådant exempel är Paul Krugman ifråga om internationell handel. Postkeynesiansk ekonomisk teori grundas på antagandet om tilltagande avkastning. Detta då empiriska studier av företagens kostnadskurvor visar att de flesta företag har konstant eller fallande enhetskostnader på kort sikt (Lee 1998). Detta har bekräftats av Blinder et al. (1999) som noterar att

omkring 90 procent av företagen beskriver sina variabla enhetskostnader som antingen fallande eller konstanta.

Den omedelbara konsekvensen av detta resonemang är att högre ekonomisk aktivitet inte ger upphov till större tryck uppåt på priserna. Med en given produktionskapacitet, och under förutsättning att företagen har överskottskapacitet, leder högre ekonomisk aktivitet till lägre enhetskostnader och således till högre vinstmarginaler även om priserna förblir oförändrade. När företagen säljer fler enheter och varje enhet genererar vinst, följer att högre ekonomisk aktivitet ger högre total vinst. Under sådana omständigheter finns således, så länge företagens enhetskostnader inte stiger, inga incitament för dem att höja priserna, något som har bekräftats av flera prissättningsöversikter i USA och Europa (Melmiés 2010). Om högre efterfrågan överhuvudtaget pressar priserna i någon riktning, så är det neråt.

Det finns ett undantag för denna regel, och det utgörs av produktionen av råmaterial och jordbruksprodukter. Priserna på dessa varor sätts emellertid i huvudsak av världsmarknaderna. En ökning i inhemsk aggregerad efterfrågan påverkar vanligtvis inte kostnaderna för dessa varor, såvida inte hela världen befinner sig i ekonomisk högkonjunktur. Men i sådana fall kommer alla länder, även de inhemska producenternas huvudkonkurrenter, att ställas inför stigande enhetskostnader.

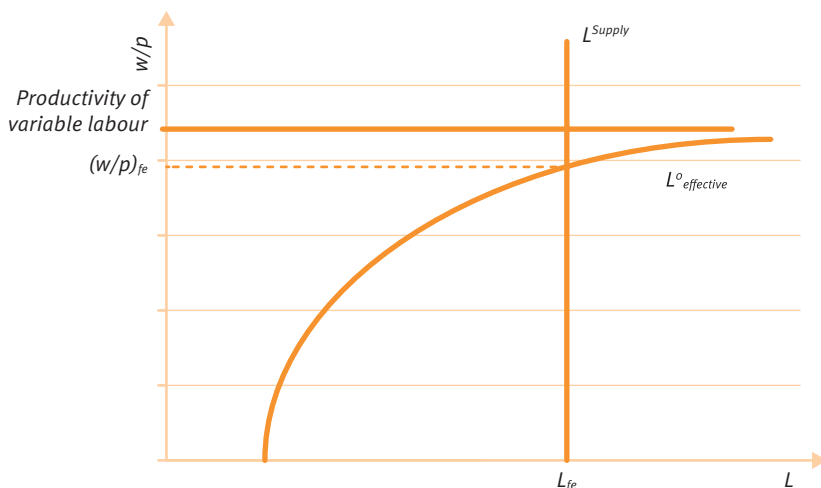
En annan konsekvens av den form som kostnadskurvorna har enligt post-keynesiansk ekonomisk teori, är att den negativt lutande efterfrågekurvan för arbetskraft som illustrerades i diagram 5.1 måste förkastas. Här ovan underströks att efterfrågakurvan för arbetskraft får sin form till följd av att företagen strävar efter vinstmaximering: dess negativa lutning orsakas av att det existerar avtagande avkastning, vilket tvingar vinstmaximerande företag att anställa färre personal när reallönerna är högre. Men som påpekades tidigare: enligt post-keynesiansk teori finns inga sådana begränsningar för företagen. Ju mer ett företag kan sälja till ett givet pris, desto högre blir företagets vinst. Inom detta ramverk är den huvudsakliga begränsningen för företagen och den mängd arbetskraft som de efterfrågar inte avtagande avkastning, utan deras andel av marknaden – hur stor efterfrågan på deras produkter är. Ju högre efterfrågan, desto mer arbetskraft kommer att anställas. Vad som händer på arbetsmarknaden är således inte bestämt av arbetsmarknaden som

sådan, utan snarare av vad som sker på varumarknaderna: det beror på den aggregerade efterfrågan. I en värld med (konstant eller) ökande avkastning, det vill säga den verkliga värld i vilken vi lever, är den begränsning som företagen som grupp står inför, skapad av den aggregerade efterfrågan, eller vad Keynes och post-keynesianer benämner "the constraint of effective demand". Den aggregerade efterfrågan bestäms, vilket är välkänt från hur nationalräkenskaper konstrueras, av fyra huvudsakliga komponenter: konsumtion, investeringar, offentliga utgifter och nettoexporten.

Utifrån det post-keynesianska perspektiv som skisserats här ovan bestäms varken sysselsättningen eller reallönen (eller löneandelen av nationalinkomsten) på arbetsmarknaden. Det som bestäms på arbetsmarknaden är den nominella lönen och, vid en given teknologi, den nominella enhetsarbetskraftskostnaden. När företagen prissätter genom att lägga ett prispåslag över kostnaderna eller genom prispåslag över konstanta variabla kostnader, vilket de verkar göra enligt Blinder et al. (1999) and Melmiès (2010), har dessa stor inverkan på prinsnivån. Under vissa omständigheter kommer emellertid förändringar i nominell enhetsarbetskraftskostnad att även påverka den reala lönen och således inkomstfördelningen mellan produktionsfaktorerna. Generellt betraktat kommer så att vara fallet om företagen inte påverkas symmetriskt av förändringar i de nominella lönerna (Sylos-Labini 1979). Detta kan ha flera olika orsaker: de nominella lönerna kan växa i olika takt och/eller kan arbetsproduktiviteten växa i olika takt i olika inhemska företag eller sektorer, utländska konkurrenter som inte står inför samma ökning i nominella enhetsarbetskraftskostnader eller förändringar i nominella växelkurser. Slutligen kommer pris- och inkomstfördelningseffekter som följer av variationer i nominella löner i sin tur att påverka den aggregerade efterfrågan på varumarknaderna och därmed även sysselsättningen (Hein och Stockhammer 2011b).

Under det senaste decenniet har post-keynesianska ekonomer ägnat tämligen mycket empirisk forskning åt relationen mellan å ena sidan tillväxten i nominell enhetsarbetskraftskostnad och produktprisinflation och å den andra sidan de reala lönernas eller löneandelens inverkan på den aggregerade efterfrågan. Vad gäller det förstnämnda har Stockhammer, Hein och Grafl (2011) och Stockhammer, Onaran och Ederer

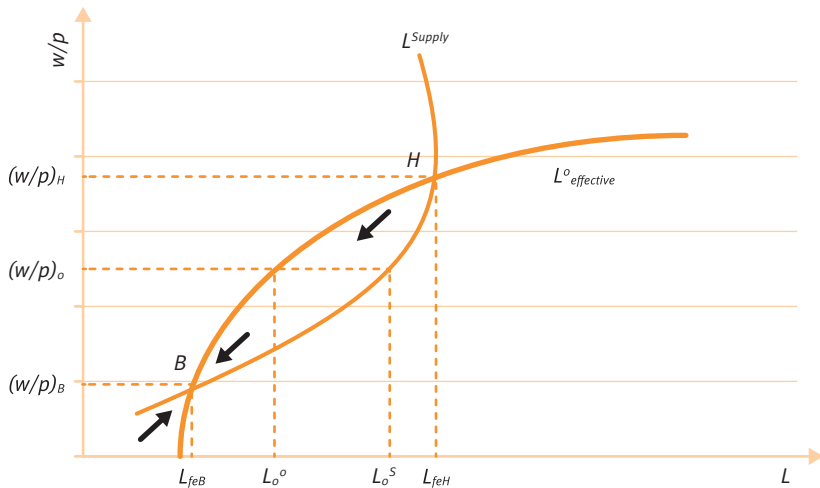
Diagram 5.2 Den post-keynesianska arbetsmarknaden I

(2009) för Tyskland och Euroområdet och Onaran och Galanis (2012) för flera G20-länder, redovisat empiriska belegg för att produktprisinflationen endast delvis anpassas till förändringar i tillväxten av de nominella enhetsarbetskraftskostnaderna. Av den anledning kan det antas att den nominella lönesättning påverkar inte endast produktpriser utan också reallönerna och löneandelen, i synnerhet i små öppna ekonomier som är utsatta för utländsk konkurrens. Låt oss därför närmare studera de makroekonomiska effekterna av förändringar i reallön och löneandel.

Medan ekonomer inom de dominerande nationalekonomiska skolbildningarna huvudsakligen betraktar löner som en kostnad för företagen, ser post-keynesianska ekonomer löner som en viktig källa för den aggregerade efterfrågan, det vill säga som en central del i det som genererar företagets försäljning av konsumtionsvaror (och följaktligen alla nödvändiga intermediära varor). Låt oss som ett första steg studera vad som sker med konsumtionen när reallönerna stiger relativt vinsterna, så att vid en given teknologisk nivå löneandelen stiger medan vinstan-

Diagram 5.3 Den post-keynesianska arbetsmarknaden II

delen faller. Intuitivt bör en sådan ökning i reallönerna, allt annat lika, leda till en ökning i konsumtionen. Detta då löntagare spenderar en högre andel av sin inkomst än vad de gör som får sin inkomst av vinster. Benägenheten att spara delar av kapitalinkomster är mycket större än benägenheten är att spara delar av löneinkomster. Och saken är den att detta är precis vad som rapporteras i empiriska studier.

Såväl Storm och Naastepad (2012, s. 130) och Onaran och Galanis (2012, s. 12) gör uppskattningen att differensen mellan benägenheten att spara ur löneinkomst och ur kapitalinkomst uppgår till i genomsnitt 0,40 i OECD, euroområdet och i de flesta G20-länder. Sverige befinner sig nära detta genomsnitt, eftersom differensen uppskattas av Storm och Naastepad (2012, s. 132) till 0,44. Om löneandelen stiger till följd av en ökning i reallöner, kommer således konsumtionsutgifterna att stiga. Konsekvensen för arbetsmarknaden av detta förhållande visas i diagram 5.2. Vi erinrar om att det vinstmaximerande företaget som kännetecknas av tilltagande avkastning kommer att försöka producera och sälja så mycket som möjligt, oavsett reallönenivå (detta gäller så länge som

reallönen är lägre än arbetsproduktiviteten). Företagens efterfrågan på arbetskraft, i detta fall den effektiva efterfrågan på arbetskraft, har således en positiv lutning, vilket illustreras i diagram 5.2. Ju högre reallön, desto högre sysselsättningsnivå. Med en vertikal utbudskurva för arbete, krävs att reallönen uppgår till $(w/p)_{fe}$ för att full sysselsättning ska nås. Här har vi således en variant på kostnadsparadoxen: ökande reallön leder till högre sysselsättning. Det är möjligt att resonera på ett liknande sätt om de negativa effekterna av den ökande lönespridningen som vi har sett under de senaste decennierna: Rika hushåll har en högre benägenhet att spara delar av inkomsten än medelklasshushåll, varför en omfördelning av inkomster uppåt till de högre inkomstklasserna på det hela taget tenderar att leda till minskande konsumtionsutgifter.

Om utbudskurvan för arbete, såsom antas av de flesta ekonomer, har en positiv lutning – det vill säga att högre reallöner kommer att stimulera fler att ansluta sig till eller stanna kvar i arbetskraften – då uppstår en situation då två fullsysselsättningsjämvikter är möjliga. I diagram 5.3 kan vi observera ett fullsysselsättningsjämviktsläge vid punkt H med höga reallöner, vid vilken ekonomin samtidigt drar nytta av hög sysselsättning och höga reallöner. Det finns också ett fullsysselsättningsjämviktsläge vid punkt B, med låga reallöner.

Tyvärr förhåller det sig så att om ekonomin befinner sig i ett reallöneläge någonstans mellan hög- och låg-fullsysselsättningsreallönelägena (exempelvis $(w/p)_o$) kommer marknadskrafterna (allt annat lika) att pressa ekonomin mot lågjämviktsläget B, eftersom arbetslöshet tenderar att pressa ner reallönerna. Detta om marknadskrafterna får agera fritt. På ekonomjargong är jämvikten vid låg-fullsysselsättningsreallöneläget stabil, medan jämvikten vid hög-fullsysselsättningsreallöneläget är instabil. Markandsvänlig nyliberal politik, exempelvis sänkt ersättning i arbetslöshetsförsäkringen som sannolikt ger upphov till press neråt på lönerna, tenderar att driva ekonomin mot punkt B. Sådan politik kan vara framgångsrik vad gäller att sänka andelen arbetslösa, men detta kommer att åstadkommas genom att pressa ned sysselsättningsnivån och arbetskraftsdeltagandet. De som förespråkar sådan nyliberal politik kan då hävda att de har lyckats åstadkomma full sysselsättning, men det existerar ett mycket bättre fullsysselsättningsjämviktsläge, med ett högre arbetskraftsdeltagande och högre reallöner vid punkt H, vilket

skulle kunna realiseras med ekonomisk politik och institutioner som är mer gynnsamma för arbetarklassen.

När vi nu kommit så här långt, undrar kanske läsaren om det förändrar någonting för argumentationen om den aggregerade efterfrågans övriga komponenter tas med i analysen? Eller med andra ord: hur påverkas de offentliga utgifterna, investeringarna och nettoexporten av en ökning i de reala lönerna? Det är uppenbart så att högre reala löner för offentliganställda kommer att ha en positiv inverkan på konsumtionen och således på den aggregerade efterfrågan. Denna positiva effekt lämnas emellertid utanför i många empiriska studier som gjorts på effekterna på den aggregerade efterfrågan av högre reallöner eller högre löneandel.

Förutom effekterna på konsumtionen, har dessa vanligen fokus på vilken inverkan är på investeringar och nettoexport. Även om det fortfarande pågår en tämligen omfattande diskussion om resultaten och om de statistiska metoderna som används för att nå fram till dessa resultat, menar vi att det är en rimlig bedömning att den senaste forskningen finner att den aggregerade efterfrågan i de flesta europeiska länder är löneledd (även när nettoexporten inkluderas i analysen). Det betyder att högre reallöner eller högre löneandel leder till en ökning i BNP eller BNP-tillväxt (Storm och Naastepad 2012, s. 143; Onaran och Galanis 2012, Table 11; Hein 2014a, kapitel 7.4). Resultaten bekräftas av paneldata för OECD-länderna (Hartwig 2014). Också Sverige tycks, trots att det är en mycket öppen ekonomi, vara en löneledd ekonomi (Storm and Naastepad 2012, s. 143), medan en del icke-europeiska länder (samt de båda små öppna europeiska länderna Österrike och Schweiz) verkar ha vinstledda efterfrågeregimer. Det senare beror i huvudsak på att omfördelning som är till nackdel för löneutvecklingen ger expansiva effekter på nettoexporten. Men de flesta, eller rentav alla länder, har löneledd inhemsk aggregerad efterfrågan. På global nivå, på vilken nettoexporten definitionsmässigt är noll, är således den enda rimliga strategin för att öka den aggregerade efterfrågan den som går ut på att skapa löneledd tillväxt, det vill säga en strategi som är gynnsam för löntagarna. Detta är fallet även om vi inte inkluderar i analysen den positiva inverkan som högre reallöner har på produktivitetstillväxten och levnadsstandarden, något som är känt som Hicks, Marx eller Webbeffekten och som diskuteras i andra kapitel i denna rapport (se kapitel 3 och 4).

För att sammanfatta diskussionen hittills: empiriska studier verkar tyda på att de flesta europeiska länders aggregerade efterfrågan är löneledd. Så förhåller det sig också med Sverige, vilket innebär att Sverige otvetydigt skulle tjäna på att tillämpa en strategi för löneledd tillväxt. En sådan strategi skulle ha som syfte att vända den nuvarande trenden för löneandelen, vilken fallit avsevärt sedan tidigt 1980-tal (Storm och Naastepad 2012, s. 122.). Samma utveckling ser vi i många andra europeiska länder efter det att den ”gyllene tidens” keynesianska kompromiss kollapsat i början/mitten av 1970-talet, för att sedan under sent 1970-tal/tidigt 1980-tal börja genomgå en process mot ”finansialisering” och med en ekonomisk politik som grundades i nyliberalism (Storm och Nastepaad 2012, s. 117–122).

Implikationerna för löneförhandlingar och makroekonomisk politik

Vilka implikationer har dessa rön för löneförhandlingar och makroekonomisk politik?

Generellt betraktat måste en löneledd tillväxtstrategi adressera huvudorsakerna till den fallande löneandelen och den stigande ojämlikheten under den nyliberala finansialiseringsperioden sedan tidigt 1980-tal. Hein (2014) använder sig av en kaleckiansk ansats för bestämningsfaktorerna för inkomstfördelningen mellan produktionsfaktorerna och lägger till detta några allmänt accepterade fakta om finansialiseringen och om den nyliberala politikens effekter, varefter han granskar den empiriska litteraturen. Han finner att det finns övertygande empiriska belägg för att finansialiseringen och den nyliberala politiken genom tre huvudsakliga kanaler har bidragit till fallet i löneandel sedan det tidiga 1980-talet.

För det första har finansialisering och den nyliberala politiken försvagat fackföreningarnas förhandlingsstyrka. Detta av flera skäl: den ökande betydelsen av aktiemarknaden och ökat fokus bland företagsledningarna på kortsiktig profitabilitet; sektoriella skift bort från offentlig sektor och den icke-finansiella privata sektorn, vilka i många länder har starkare fackföreningar, till den finansiella sektorn med svagare fackföreningar; att den tidigare ekonomiska politiken som inriktades på att styra efterfrågan och upprätthålla full sysselsättning övergetts; liberaliseringen och globaliseringen av internationell handel och finan-

siella tjänster samt avregleringen av arbetsmarknaderna. Det senare har, bland annat inneburit "försvagad arbetsrättslig lagstiftning, att befintlig arbetsrättslig lagstiftning tillämpas i mindre utsträckning...; underminerade skyddsnät, däribland förändringar i arbetslöshetsförsäkringen (hårdare kvalificeringskrav, korta ersättningsperioder, och hårdare regler som gör det svårare att tacka nej till arbeten med låg lön) samt i det som tidigare brukade kallas välfärd" (Mishel et al., 2014, p.4).

För det andra, löneökningarna för dem med ledningsfunktioner i företagen, vilket utgör en del av företagens generella kostnader, har tillsammans med investerarnas stigande vinstanspråk (det vill säga ökande ränte- och aktieutdelningskostnader i företagssektorn) sammanfallit med den fallande löneandelen, även om det ska noteras att lönerna som utbetalas till företagsledningarna i nationalräkenskaperna betraktas som en del av ersättningen till anställda och således ingår i löneandelen.

För det tredje har den strukturella förändringen i ekonomin från offentlig sektor och icke-finansiell privat sektor med högre löneandel till den finansiella privata sektorn med lägre löneandel i flera länder bidragit till den övergripande minskningen av löneandelen.

Dessa förändringar har inte endast drivit på fallet i löneandel, utan också bidragit till den ökade ojämlikheten mellan individers/hushållens inkomster. Detta som en följd av den mycket ojämlika fördelningen av tillgångar mellan individer och hushåll.

Av detta följer att en löneledd tillväxtstrategi som syftar till att vända det trendmässiga fallet i löneandel, måste fokusera på dessa tre huvudorsaker.

För det första måste fackföreningarnas förhandlingsstyrka stabiliseras och stärkas genom att öka sysselsättningen och genom aktiv efterfrågestimulerande politik för att varaktigt sänka arbetslösheten; förstärka löntagarnas och fackföreningarnas rättigheter; samt återskapa effektiva löneförhandlingsinstitutioner på industri-, sektors- och nationell nivå och på så sätt skapa förutsättningar för en hög grad av ekonomiövergripande "koordination i löneförhandlingarna". För det andra måste företagens generella kostnader, i synnerhet de högsta chefernas löner, samt kostnader såväl för räntebetalningar som för de finansiella investerarnas krav på vinster och utdelningar reduceras, vilket kan göras med stöd av lämpliga regleringar. Detta möjliggör att arbetarnas löneandel kan

öka, utan att detta skapar inflationstryck. För det tredje måste ekonomin drivas mot ett strukturellt skift från den finansiella sektorn med höga vinstandelar till den icke-finansiella privata sektorn samt till den offentliga sektorn.

Vidare följer att en politisk strategi som syftar till att omfördela inkomster till löntagarnas fördel inte endast ska fokusera på att förbättra arbetarnas och fackföreningarnas förhandlingsstyrka, utan också på att hålla nere företagens och investerarnas inkomstanspråk (och makt). Vidare, såsom Hein och Truger (2012/13) argumenterar, måste en löneledd tillväxtstrategi bli en del av och understödd av en "Keynesian New Deal on a global level". En sådan har tre pelare. Den första består av en återreglering av den finansiella sektorn, med syftena att förhindra såväl finansiell instabilitet och kriser som att hålla nere denna sektors inkomstanspråk. Den andra pelaren utgörs av internationell koordinering av den ekonomiska politiken och valutapolitiken i syfte att förhindra 'beggar thy neighbour'-politik, det vill säga att enskilda länder skaffar sig varaktiga överskott i utrikeshandeln, genom att hålla nere löneutvecklingen och sätta press på löntagare och fackföreningar. Den tredje pelaren utgörs av att en löneledd tillväxtstrategi måste ingå som en del i en makroekonomisk politisk helhet med en kombination av politiska åtgärder som genererar inhemsk efterfrågetillväxt vid full sysselsättning och stabil inflationstakt och med ambitionen att undvika varaktiga överskott i utrikeshandeln.

Denna kombination av politiska åtgärder bör bestå av en penningpolitik med målsättningen att hålla den långa realräntan under landets långsiktiga BNP-tillväxt, i stället för att, som den Nya konsensusmodellen föreskriver, ha låg inflation som målsättning. Detta kommer att begränsa de finansiella investerarnas inkomstanspråk. Finanspolitiken bör reducera ojämlikheten i disponibel inkomst mellan hushållen, genom att använda progressiva inkomstskatter, arvs- och förmögenhets-skatter samt sociala transfereringar. Och viktigast: finanspolitiken ska upprätthålla en aggregerad efterfrågan på den nivå som är nödvändig för att upprätthålla icke-inflationsdrivande full sysselsättning på kort och lång sikt, vilket innebär att den måste acceptera offentliga underskott (eller överskott). Centralbankerna skulle tvingas garantera den offentliga skulden som uppkommer som en följd därav, samtidigt som

målsättningen att hålla låga räntor kommer att förhindra oönskade fördelningseffekter när staten omsätter skulden.

En finanspolitik som syftar till full sysselsättning har en nyckelroll i ”den keynesianska nya dealen”. Detta då höga reallöner visserligen troligen kommer att generera snabbare ekonomisk tillväxt och högre kapacitetsutnyttjande, men, vilket vi återkommer till nedan, samtidigt är det också troligt att detta genererar högre tillväxt i arbetsproduktiviteten. Utan en finanspolitik inriktad på full sysselsättning, riskerar den högre arbetsproduktivitetstillväxten att begränsa tillväxten i sysselsättningen.

En koordinerad lönebildningsstrategi bör generellt eftersträva en nominell lönetillväxttakt i nivå med den långsiktiga generella produktivitetstillväxten plus inflationsmålet, och därmed skapa förutsättningar för en stabil inkomstdistribution och ta ansvar för stabil inflationstakt. Men i syfte att öka löneandelen av nationalinkomsten och vända dess nedåtgående trend, kan den nominella lönetillväxten överskrida denna norm, under förutsättning att andra aktörers inkomstanspråk kan presas ned. Då behöver inte detta leda till ökad inflation. Detta är skälet till varför det är så centralt att de monetära myndigheterna återreglerar finanssektorn och att lågräntepolitik tillämpas. Finansiella aktörers inkomstanspråk kan därmed begränsas. Vidare, såsom understrukits tidigare, kan lönesättningen förlita sig på att för små öppna ekonomier begränsar den internationella konkurrensen de inhemska företagens prissättningsmakt och därmed också dessa företags inkomstanspråk.

Slutligen måste en sådan strategi även ta i beaktande de potentiellt positiva effekterna som följer av den tidigare nämnda Hicks-Marx-Webbeffekten som innebär att det finns en positiv återkopplingsmekanism mellan reallöner och produktivitetstillväxten. Detta innebär att vi måste beakta det faktum att produktivitetstillväxten är endogen i förhållande till reallönetillväxten. När det inflationssäkra löneanspråket ska uppskattas, måste således denna återkopplingsmekanism som går från lönebildningen till produktivitetstillväxten, tas med i analysen. Det finns således inte en på förhand bestämd unik långsiktig produktivitetstillväxttakt, utan snarare många möjliga långsiktiga produktivitetstillväxttakter.

Dessa påverkas för det första av de positiva Hicks-Marx-Webb-lönestryckseffekterna. För det andra finns det en positiv kausal relation som

går från tillväxten i aggregerad efterfrågan till tillväxten i arbetsproduktivitet, något som post-keynesianska förespråkare av Verdoorns lag argumenterar för. Av detta följer att det inte nödvändigtvis finns en entill-en-relation mellan nominell lönetillväxt och prisinflation. Så är det av två skäl. För det första kan fackföreningarna, givet de förutsättningar som nämnts ovan, lyckas med att pressa ned företagens prispåslag och därmed företagets och finansiella investerares inkomstanspråk. För det andra har den reala lönetillväxten direkt och, i en löneledd ekonomi, indirekta positiva effekter på produktivitetstillväxten. Således kan, givet vissa förutsättningar, fackföreningarna ställa nominella löneanspråk som är högre än den historiska trenden i produktivitetstillväxten plus inflationsmålet och detta utan att därmed skapa högre inflation.

Om vi således summerar: att gå från en jämvikt med låg sysselsättning till en jämvikt med hög sysselsättning kräver, ur detta post-keynesianska perspektiv, att det finns rätt utformade institutioner på plats samt inhemska och internationella regleringar, och därtill krävs en lämplig kombination av makroekonomiska politiska åtgärder. En politik rörande inkomstfördelningen intar en viktig roll i denna strategi, och den måste understödjas av en lämplig finans- och penningpolitik. Vidare ska inte politiken rörande inkomstfördelningen endast handla om frågor om lönebildning, utan den bör också hantera andra aktörers och sociala grupperns anspråk. Slutligen måste produktivitetseffekterna tas in i analysen.

Referenser

Blinder, A.S., E.R.D. Canetti, D.E. Lebow and J.B. Rudd (1999), *Asking About Prices: A New Approach to Understanding Price Stickiness*, New York: Russel Sage Foundation.

Felipe, J. and J.S.L. McCombie (2013), *Aggregate Production Function and the Measurement of Technical Change: Not Even Wrong*, Cheltenham: Edward Elgar.

Hartwig, J. (2014), 'Testing the Bhaduri-Marglin model with OECD panel data', KOF working paper # 349, Swiss Federal Institute of Technology, Zürich.

Hein, E. (2014a), *Distribution and Growth after Keynes: A Post-Keynesian Guide*, Cheltenham: Edward Elgar.

- Hein, E. (2014b), 'Finance-dominated capitalism and re-distribution of income – a Kaleckian perspective', *Cambridge Journal of Economics*, forthcoming, advance access, doi:10.1093/cje/beto38.
- Hein, E. and E. Stockhammer (eds) (2011a), *A Modern Guide to Keynesian Macroeconomics and Economic Policies*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Hein, E. and E. Stockhammer (2011b), 'A post-Keynesian macroeconomic model of inflation, distribution and employment', in E. Hein and E. Stockhammer (eds): *A Modern Guide to Keynesian Macroeconomics and Economic Policies*, Cheltenham: Edward Elgar, s. 112–136.
- Hein, E., and A. Truger (2012/13), 'Finance-dominated capitalism in crisis – the case for a global Keynesian New Deal', *Journal of Post Keynesian Economics*, 35 (2), 183–210.
- Godley, W. (1983), 'Keynes and the management of real national income and expenditure', in D. Worswick and J. Trevithick (eds), *Keynes and the Modern World*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 135–156.
- Lavoie, M. (2014), *Post-Keynesian Economics: New Foundations*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Lavoie, M. and E. Stockhammer (eds) (2013), *Wage-Led growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lee, F.S. (1998), *Post Keynesian Price Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- McCombie, J. (2002). 'Increasing returns and the Verdoorn Law from a Kaldorian perspective', in J. McCombie, M. Pugno and B. Soro (eds), *Productivity Growth and Economic Performance: Essays on Verdoorn's Law*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 64–114.
- Melmiès, J. (2010), 'New Keynesians versus Post Keynesians on the theory of prices'. *Journal of Post Keynesian Economics*, 32 (3), Spring, 445–466.
- Mishel, L., J. Schmitt and H. Shierholz (2014), 'Wage inequality: a story of policy choices', *New Labor Forum*, Advanced access, DOI: 10.1177/1095796014544325
- Onaran, Ö. and G. Galanis (2012). 'Is aggregate demand wage-led or profit-led: national and global effects', working paper # 40, Conditions of Work and Employment Series, International Labour Office.
- Piketty, T. (2014), *Capital in the Twenty-First Century*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Stockhammer, E., E. Hein and L. Grafl (2011), 'Globalization and the

- effects of changes in functional income distribution on aggregate demand in Germany', *International Review of Applied Economics*, 25 (1), 1–23.
- Stockhammer, E., Ö. Onaran and S. Ederer (2009), 'Functional income distribution and aggregate demand in the Euro area', *Cambridge Journal of Economics*, 33 (1), 139–159.
- Storm, S. and C.W.M. Naastepad (2012), *Macroeconomics Beyond the NAIRU*, Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Stanley, T.D. (2004), 'Does unemployment hysteresis falsify the natural rate hypothesis? A meta-regression analysis', *Journal of Economic Surveys*, 18 (4), September, 589–612.
- Stanley, T.D. (2005), 'Integrating the empirical tests of the natural rate hypothesis: a meta-regression analysis', *Kyklos*, 58 (4), 611–634.
- Sylos-Labini, P. (1979), 'Prices and income distribution in manufacturing industry', *Journal of Post Keynesian Economics*, 2 (1), 3–25.

Erik Hegelund⁶⁰

6. Varför varierar arbetslösheten mellan länder och över tid?⁶¹

Inledning

De senaste decennierna har olika teorier som beskriver den långsiktiga jämviktsarbetslösheten (NAIRU, *Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment*) som exogen dominerat både politik och forskning. Med exogen menas i detta sammanhang att NAIRU på lång sikt är bestämd av institutionella faktorer, vilka inte påverkas av utfallet på arbetsmarknaden. Det övergripande empiriska stödet för dessa teorier påstås ofta vara starkt men i realiteten tyder många studier på att institutionella faktorer inte kan förklara arbetslöshetsutvecklingen i OECD-länderna. I detta kapitel redovisas ytterligare empiriska resultat som indikerar att utvecklingen av arbetslösheten inom OECD-länderna sedan 1960 inte på något meningsfullt sätt kan förklaras av hur generös arbetslöshetsförsäkringen är eller av utformningen av andra institutionella faktorer. Resultaten tyder snarare på att utvecklingen bättre förklaras av variationer i den aggregerade efterfrågan. Detta får långtgående konsekvenser för synen på lönebildningsprocessen, dels då den aggregerade efterfrågan påverkas av lönebildningsprocessen i sig. Dels då arbetsmarknaden och samhällsekonomin i så fall inte kan beskrivas som att den graviterar kring en jämvikt som på sikt är bestämd av institutionella faktorer.

Tidigare forskning

En inflytelserik modell för exogen NAIRU, primärt bestämd av institutionella faktorer, återfinns i Layard et al. (1991). Författarna presenterar förutom en utförlig teoretisk modell även empiriska resultat för perioden 1960–1990 som de anser utgör belägg för teorin. I den andra upplagan, publicerad 2005, argumenterar de för att utvecklingen sedan

⁶⁰ Erik Hegelund är nationalekonom, med tidigare utredarerfarenhet från bland annat Konkurrensverket och Katalys.

⁶¹ Jag vill rikta ett särskilt tack till Tony Johansson och Josef Taalbi för otaliga idéer och förslag på tidigare utkast.

bokens första upplaga i det stora hela bekräftar hypoteserna i deras modell. De poängterar betydelsen av arbetslöshetsersättningen och att denna inte bör bli för generös om arbetslösheten ska kunna hållas låg. Liknande resonemang återfinns i IMF (2003) som utifrån en ekonomisk analys menar att "[t]he generosity of unemployment insurance, as measured by the extent to which unemployment benefits replace past earnings, contributes to higher unemployment." OECD-ekonomerna Bassanini och Duval (2006) finner att hög arbetslöshetsersättning, höga skatteklar och regleringar som kan förväntas minska konkurrensen på produktmarknader samvarierar med högre arbetslöshet (jmf OECD Employment Outlook 2006). Liknande resultat till stöd för exogen NAIRU återfinns även i OECDs Jobs Study (OECD 1994), Scarpetta (1996), Nicoletti och Scarpetta (2005) liksom i Nickell et al. (2005, s. 1) som sammanfattar: "broad movements in unemployment across the OECD can be explained by shifts in labour market institutions".

Det finns emellertid flera studier som ifrågasätter dessa resultat. Det har rests invändningar om att teoretiska utgångspunkter verkar ha fått styra forskningsmetoder på ett sätt som påverkar resultat (Johansson och Taalbi 2010; jmf Bassanini och Duval 2006). Centrala variabler saknas i flera empiriska analyser, delvis på grund av överväganden som gjorts på teoretisk grund (jmf Stockhammer och Klär 2010; Baccaro och Rei 2007; Howell et al. 2007). Resultaten för centrala variabler, däribland arbetslöshetsförsäkringen, förefaller icke-robusta när olika studier inom samma fält jämförs (Baker et al. 2007; Howell och Rehm 2009). Howell och Rehm (2009) granskar studier som rapporterar resultat för arbetslöshetsersättningens generositet och konstaterar att dessa resultat är känsliga för modellspecifikation och urval. Deras slutsats är att det inte går att dra några starka slutsatser om samband mellan ersättning i arbetslöshetsförsäkringen och arbetslöshet. Baccaro och Rei (2007) analyserar 18 OECD-länder för åren 1960–1998 och använder flera olika modellspecifikationer. Deras slutsats är:

"Such a parsimonious model, which we consider both in levels and first differences, gives changes in labor market institutions a fair chance to explain changes in unemployment. Yet little support for the deregulatory view emerges from the analysis." (s. 3)

Stockhammer och Klär (2010) studerar hur arbetslöshet samvarierar med investeringar och arbetsmarknadens institutioner utifrån Bassanini och Duvals data för år 1982–2003 samt data från Baker et al. (2005) för år 1960–1999. De finner att arbetslöshetens nivå och förändring bäst kan förklaras av investeringar och ränta.

Det empiriska arbetet i detta kapitel liknar metodologiskt huvuddragen i Stockhammer och Klär; Bassanini och Duval (2006) samt Baccaro och Rei (2007). Metodiken är förhållandevis enkel varför detta primärt bör betraktas som en känslighetsanalys i anslutning till tidigare studier och som ett vidare empiriskt underlag till de övriga bidragen i denna rapport. Ett ytterligare bidrag till forskningen är användningen av data som, såvitt författaren känner till, inte har studerats tidigare i liknande analyser.⁶²

Exogen kontra endogen NAIRU

Enligt den tidigare nämnda modellen i Layard, Nickell och Jackman (1991), kommer ett fall i arbetslösheten under NAIRU, via ökad konkurrens om arbetskraften, leda till höjda löneanspråk, vilket hamnar i konflikt med företagets vinstanspråk. Detta leder till höjda försäljningspriser vilket medför att arbetstagarna vill kompensera sig genom ytterligare ökade löner. Det skapar en pris-lönespiral. Den mekanism som pressar den faktiska arbetslösheten mot sitt långsiktiga jämviktsläge är antingen den reala balanseffekten (såsom att fallande priser och räntor ökar efterfrågan och vice versa) eller räntepolitiken, om centralbankspolitiken syftar till att hålla inflationstakten stabil. Alla faktorer som ökar lönetrycket och exogent ökar priserna leder till att den långsiktiga NAIRU ökar. Ofta framhålls generositeten i arbetslöshetsförsäkringarna som en av de viktigaste faktorerna. Ersättningsgraden i arbetslöshetsförsäkringarna ökade i flera OECD-länder under 1970- och början av 1980-talet. Under ungefär samma tidsperiod ökade arbetslösheten i flera länder (Holmlund 1998). Denna ökande generositet i arbetslöshetsförsäkringarna och ökande "rigiditeter" till följd utbyggnaden av välfärdsstaterna samt mer regleringar av anställningsskyddet, orsakade enligt detta synsätt den stigande arbetslösheten (se exempelvis OECD 1994 och Siebert 1997).

Även om ansatsen med exogen NAIRU dominerar har det hela tiden

62 Dessa data utgörs av institutionella faktorer i Visser (2013) samt ersättningsgrad vid arbetslöshet från Vliet och Caminada (2012).

funnits en kritik mot denna och alternativa förklaringar. En sådan förklaring med lång forskningstradition består i att den generella ökningen i arbetslöshet i OECD-länderna sedan 1960-talet primärt förklaras av sjunkande efterfrågan (Stockhammer 2004). Teoretiskt sett finns flera kanaler genom vilka förändringar i efterfrågefaktorer kan få långsiktiga effekter på NAIRU. En sådan faktor är variationer i investeringarna. Layard et al. (1991, s. 107) menar att variationer i investeringar får långsiktiga effekter på NAIRU även i deras modell under vissa villkor, däribland om substitutionselasticiteten⁶³ är under 1:

"if the production function is Cobb-Douglas (...) then unemployment in the long run is independent of capital accumulation and technical progress. (...) If, however the elasticity of substitution is less than one, capital accumulation (with no technical progress) raises the share of labour and reduces unemployment."

Layard et al. (1991) antar att så inte är fallet, men att döma av studier på området tyder mycket på att substitutionselasticiteten i själva verket är lägre än 1. Rowthorn (1999) redovisar 156 estimat för totalt 19 OECD-länder, varav endast 13 estimat indikerar att substitutionselasticiteten är i närheten av ett, medan övriga indikerar att den är lägre (jmf ytterligare resultat i Rowthorn 1996).

Rowthorn (1995; 1999a; 1999b) presenterar en modell som vidareutvecklar modellen i Layard et al. (1991) utifrån antagandet att substitutionselasticiteten är under ett, i vilken variationer i investeringstakten påverkar långsiktig NAIRU via efterfrågan på arbetskraft. Rowthorn argumenterar även för att större kapitalstock, allt annat lika, kan medföra ökad kapacitet i produktionen vilket minskar inflationstrycket och därigenom per definition sänker NAIRU (jmf Rowthorn 1977). Över rimliga tidshorisonter bör därför NAIRU snarare betraktas som endogen (jmf Arestis et al. 2007; Layard et al. 2005, appendix 8.1). Liksom Rowthorn (1999b) påpekar får det betraktas som ett intuitivt och rimligt antagande att åtminstone några fler arbetstillfällen skulle uppstå

⁶³ Substitutionselasticitet beskriver hur den relativa användningen av olika faktorer förändras då relativpriset förändras. Om den är ett medför en procent högre relativpris mellan arbete och kapital, en procents minskning av den relativa användningen av arbete.

vid högre investeringstakt, allt annat lika. Detta talar för att inkludera variabler för investeringstakten vid analyser av NAIRU och arbetslöshet.

Det finns även skäl att inkludera variabler för räntan. I Eckhard Heins modell blir NAIRU endogen genom att centralbankens styrränta kan inverka långsiktigt på företagens kapitalkostnader, vilket ökar företagens möjlighet att nå sina vinstmål vid en högre nominell lönetillväxt, utan att behöva höja försäljningspriserna ytterligare, vilket därmed påverkar företagens syn på godtagbara reallönenivåer (Hein 2006, se också Lavoies och Heins bidrag i kapitel 5 i denna rapport). Räntan kan påverka fördelningen mellan produktionsfaktorerna liksom penningmängden. Penningmängden betraktas som endogen och antas kunna påverka den aggregerade efterfrågan (jmf Mian och Sufi 2010; 2012). Lägre räntor kan på detta sätt påverka både inflationstrycket och investeringstakten, vilka sammantagna kan få långsiktig inverkan på NAIRU.

Skott (2005) anlägger ett bredare sociologiskt perspektiv och argumenterar för att NAIRU bör beskrivas som endogen om löner och produktivitet påverkas av sociala relationer och normer rörande vad som anses vara "rätt" lön i relation till andra löner. Normerna påverkar enligt Skott synen på lönefördelning, reallönetillväxt och även hur mycket anställda anstränger sig, vilket därför även påverkar deras produktivitet. Om arbetslösheten stiger, till exempel på grund av lägre efterfrågan, finns risk att lönenormerna inte optimerar löne- och prisbildningen till förmån för full sysselsättning utan istället medför att arbetslösheten fastnar på den nya högre nivån. Och omvänt så kan en sänkning till följd av en efterfrågechock få permanenta effekter. "A key implication of these assumptions is the absence of a structurally determined natural rate of unemployment or NAIRU" (Skott 2005, s. 324)

Slutligen kan även konstateras att variationer i investeringarna torde påverka NAIRU genom dess effekter på produktivitetstillväxten (se Storm och Naastepad 2012, samt kapitel 3 i denna rapport).

Metod

Teorierna om exogen kontra endogen NAIRU ger två kategorier av variabler, vilka enligt de olika ansatserna har kapacitet att förklara variationen i faktiskt observerad arbetslöshet. I modeller med exogen NAIRU utgör institutionella faktorer de oberoende variabler som är av störst

intresse. I modeller med endogen NAIRU utgör efterfrågerelaterade faktorer de oberoende variabler som är av störst intresse. Här följs den metod som Stockhammer och Klär (2010) använder, vilka inkluderar båda dessa kategorier av variabler. Fokus är på de båda centrala faktorerna arbetslöshetsförsäkringen, som vanligen framhålls som den enskilt viktigaste faktorn i de exogena NAIRU-modellerna, samt investeringarna, vilka framhålls inom forskningen kring endogena NAIRU-teorier (jmf Keynes 1937 och kapitel 1 i denna rapport).

I nästa steg estimeras modellen i panelregressioner, varvid koefficienter för de ingående variablerna erhålls. Syftet med den ekonometriska metoden är att uppskatta hur mycket arbetslösheten förändras när respektive variabel förändras, samtidigt som alla andra faktorer hålls konstanta i beräkningen. Variabler för makroekonomiska chocker och konjunkturcykler inkluderas i syfte att kontrollera för skillnaden mellan faktisk arbetslöshet och långsiktig NAIRU. Modellen syftar däri- genom till att fånga de långsiktiga sambanden, även om det inte finns någon självklart sätt att mäta skillnaden mellan kort och lång sikt. Den grundläggande ekonometriska modellen som estimeras är

$$U_{ti} = \beta_1 AMI_{ti} + \beta_2 ACCU_{ti} + \beta_3 MS_{ti} + \beta_4 K_{ti} + \beta_5 FE_t + \beta_6 FE_i + \varepsilon_{ti}$$

där arbetslösheten (U) i land i under år t förklaras av arbetsmarknadens institutioner (AMI) och investeringar ($ACCU$). MS avser variabler för makroekonomiska chocker och K är andra kontrollvariabler (se nedan). FE_t och FE_i är lands- och tidsfixa effekter (*fixed effects*), vilket justerar för omständigheter i enskilda länder respektive årtal som kan påverka arbetslösheten men inte fångas av övriga variabler. De ekonometriska beräkningarna görs med minsta kvadratmetoden (OLS).

Ambitionen är att hålla modellerna relativt enkla. Om de variabler som står i fokus för denna analys har de stora effekter som de tillmätts i de ovan diskuterade modellerna torde detta ändå synas väl i resultaten. Analysen fokuserar på estimerade modeller i vilka alla länder och år vägs samtidigt. Jämförelser för enskilda länder och urval av tidsperioder genomförs, men utrymmesskäl förhindrar en mer omfattande diskussion därom. För exempel på empiriska analyser av enskilda länder, se Arestis et al. (2007) och Stockhammer (2004).

Data

Till den empiriska analysen har ekonomisk statistik inhämtats från som mest 39 länder⁶⁴ under perioden 1960–2013. Tillgängliga data varierar dock för olika variabler, varför regressionerna i de flesta fall är utförda på kortare perioder och med färre länder. Den beroende variabeln, arbetslöshet, är hämtad från EU-kommissionens databas för årlig makroekonomisk statistik (AMECO). Denna mäts i procent av arbetskraften och räknar personer, 15–74 år, som söker men saknar arbete för de närmaste tre månaderna. Samtliga AMECOs tidsserier är länkade för att vara jämförbara över tid.

Arbetslöshetsersättning kontrolleras främst genom ersättningsnivån i relation till lön vid arbete, alltså procentuell ersättningsgrad. I de estimat som rapporteras ligger fokus på nettoersättningen till en enskild arbetare (NRRsing), vilken hämtas från van Vliet och Caminadas (2012). I känslighetsanalyser har ytterligare fem liknande mått på ersättningsgrad prövats utan betydelsefulla variationer i huvudsakliga resultat och slutsatser.⁶⁵ Nettomåttet är teoretiskt mest intressant eftersom detta kan förväntas närmast fånga den effekt arbetslöshetsersättningen eventuellt kan ha på aktörers reservationslön. För att kontrollera för villkoren för att erhålla arbetslöshetsersättning, vid sidan av ersättningsnivån, används Nickells (2006) index på arbetslöshetsersättningens tidsgräns (BD) vilket finns för år 1960–2003. BD beräknas utifrån ersättningsgrad

64 Australien, Belgien, Bulgarien, Kanada, Cypern, Tjeckien, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Tyskland (Västtyskland före 1991 eller närliggande årtal), Grekland, Ungern, Island, Irland, Italien, Japan, Korea, Kroatien, Lettland, Litauen, Luxemburg, Malta, Nederländerna, Nya Zeeland, Norge, Polen, Portugal, Rumänien, Slovenien, Slovakien, Spanien, Sverige, Schweiz, Turkiet, Ungern, Storbritannien, USA och Österrike. All länkning av tidsserier bygger på att förändringstakten i anslutande data läggs på originalserie, i likhet med AMECO. ILRV och GAP för Tyskland länkas direkt med data för Västtyskland.

65 van Vliet och Caminada (2012) rapporterar två bruttomått och två motsvarande nettomått för som mest 34 länder år 1971–2009. Dessa mått verkar inte ha använts i någon större utsträckning i tidigare liknande forskning. Regressioner har även utförts med OECDs mått på genomsnittlig procentuell bruttoersättning jämfört med lön (GRR), vilket förekommer i flera tidigare studier. OECD rapporterar data för ojämna år, som mest 1961–2005. Två liknande tidsserier från OECD är länkade och interpolerade för att förlänga GRR fram till år 2011: OECDs mått GRR APW (*average production worker*) länkas med GRR AW (*average worker*), vilka anger genomsnittlig ersättningsgrad för arbetare i produktion respektive arbetare generellt, och beräknas på liknande sätt. Estimat har även utförts på Allards (2005) index där nettoersättningsnivå kombineras med villkor för att erhålla ersättning, vilket syftar till att mäta ”*nettoreservationslön*” (NRW) för 21 länder år 1960–2003. Utöver dessa sex mått har även en jämförelse gjorts mot OECDs korta tidsserier på nettoersättningsgrad, vilka endast finns tillgängliga för 2000-talet, tillgängliga på: <http://www.oecd.org/els/benefitsandwagesstatistics.htm>.

vid olika arbetslöshetsperioder, varför det kan beskrivas som en approximation för ersättningsens tidsgräns, se Nickell för detaljer.

Investeringsvariabeln utgörs primärt av den fysiska nettokapitalstockens tillväxttakt (ACCU), det vill säga kapitalstockens värdemässiga tillväxttakt justerad för inflation och avskrivningar.⁶⁶ Därtill inkluderas långsiktig realränta (ILRV). I flera tidigare studier ingår realränta men sällan investeringar. Inom ramen för modeller med endogen NAIRU är inkluderingen av realräntevariabler en del av kärnan i resonemanget medan dessa inom ramen för modeller med exogen NAIRU inkluderas som chockvariabler (till exempel Bassanini och Duval 2006). Alla data för ränta och investeringar bygger på material från AMECO, vilket som mest omfattar 37 länder år 1960–2013.

Övriga institutionella variabler som inkluderas i analysen är: anställningsskyddslagstiftning (EP), vilket mäts i ett index från 0–5, där 5 är mesta skydd; genomsnittlig procentuell skattekil (TW); procentuell andel av de anställda som omfattas av kollektiv- respektive fackliga avtal (COV); ett kombinerat index mellan 0 och 1 som anger fackets ställning i löneförhandlingar samt grad av centralisering i löneförhandlingarna (AUTH); samt ett index som mäter regleringar på de viktigaste produktmarknaderna (REGREF), som sträcker sig mellan 0–6 och mäter ökande regleringar. Produktmarknadsregleringar verkar vara ovanlig som oberoende variabel i tidigare studier (Bassanini och Duval 2006 är ett av få undantag).⁶⁷

66 Som robusthetstest har även estimeringar med investeringar som andel av BNP (ACCGDP) testats utan betydelsefulla förändringar av huvudresultat (redovisas inte här men kan erhållas från författaren). I analysen har primärt nettokapitalstock använts, vilket i större utsträckning än bruttomått bör fånga den eventuella utbudseffekt som Rowthorn (1999a) argumenterar att kapitalstocken kan ha på inflationstryck via tillgänglig kapacitet. Huvudresultaten för motsvarande ACCGDP har även prövats med fysisk bruttokapitalstock utan betydelsefulla förändringar av resultat. Samtliga data på investeringar från AMECO.

67 För jämförande analyser har även kontrollerats för följande, utan betydelsefulla förändringar av resultat (kan erhållas från författaren): förändring av utbildningsnivå för den vuxna befolkningen, mätt som genomsnittligt antal utbildningsår (EDUC); koordinering av löneförhandlingar (CO); grad av centralisering i löneförhandlingarna (CENT, vilken har ett förväntat negativt samband); total skattekvot (TLV, skatteintäkter som procent av BNP) som proxy för skattekil; facklig organiseringsgrad bland anställda (UD). EDUC hämtas från Nickell 2006. UD, CO och CENT från Visser 2013, där UD även prövats genom sammankoppling av två liknande tidsserier från samma källa. TLV från OECD. Ursprungligen analyserades även arbetsmarknadspolitiska insatser (från OECD). Olika mått på detta gav ologiska resultat och verkar störa övriga resultat. Andra variabler uppvisade statistiskt signifikanta samband då denna variabel inkluderades men inte i andra ekonomiska modeller (främst TW och EP).

Observera att COV här används istället för den i tidigare studier vanligt förekommande variabeln facklig organiseringsgrad (båda har prövats i separata känslighetsanalyser). Fackföreningarnas roll lyfts ofta fram i teoretiska diskussioner men i empirisk analys får detta trots allt beskrivas som svårtolkat. Om arbetslösheten stiger av andra skäl är det rimligt att anta att möjligheterna att organisera arbetskraften fackligt försvåras och vice versa, vilket medför risk för omvänd kausalitet. Detta problem finns även för COV men eftersom denna även tar hänsyn till avtalsäckning torde detta vara något mindre känsligt för variationer i arbetslöshet jämfört med organiseringsgrad.

För de institutionella variablerna är förväntat samband positivt, med undantag för centraliseringsgraden i löneförhandlingarna (AUTH). Denna kan förväntas inverka negativt på NAIRU. Layard et al. (2005) menar att centrala löneförhandlingar tar ökad hänsyn till hela arbetskraften och därmed i större utsträckning tenderar att optimera lönebildningen till förmån för lägre NAIRU (jmf Calmfors och Driffill 1988). EP och TW hämtas från Nickell (2006) och täcker som mest 20 länder år 1960–2003. TW har länkats med OECDs liknande tidsserie till år 2013. COV, CENT och AUTH hämtas från Visser (2013) och finns för som mest 34 länder år 1960–2011. REGREF hämtas från OECD och finns som mest för år 1975–2013.

Analyserna är utförda på två sätt: En analys på femåriga medelvärden med en observation per femårsperiod, såsom 1960–1964, 1965–1969 och så vidare; samt en analys på årliga värden. Femåriga medelvärden justerar för kortsiktiga konjunkturcykeleffekter, vilket ökar möjligheten att fånga långsiktiga samband även om det samtidigt innebär färre observationer. Fördelarna med denna metod bedöms överväga nackdelarna. Flera av de institutionella faktorerna förändras långsamt över långa tidsperioder och finns i flera fall endast tillgängliga för vartannat eller vart femte år eller mer sällan. Analyser på årliga observationer förutsätter därför att flera centrala faktorer, däribland arbetslöshetsersättning, interpoleras.⁶⁸ Baccharo och Rei (2007) drar slutsatsen att femåriga medelvärden uppvisar mer lämpliga egenskaper för ekonometrisk analys då årliga data medför problem med autokorrelation. Femåriga medelvärden bör minska första

68 Interpolering utförd för max fem sammanhängande år för GRR, NRRfam, NRRsing, GRRsing, GRRaw, UD, TW, TLV, CO, CENT, AUTH.

gradens autokorrelation i feltermen och har därigenom potential att förbättra de ekonometriska skattningarna. I tidigare forskning förekommer både analyser på årliga observationer (till exempel IMF 2003) och medelvärden över längre tidsperioder (till exempel Nickell 1997). Den främsta nackdelen med femåriga medelvärden är att detta medför färre observationer, vilket försvårar möjligheten att få statistiskt signifikanta resultat.

För att ytterligare kontrollera för de långsiktiga sambanden används arbetslöshet tidigare år (UT₁ och UT₂, arbetslöshet ett respektive två år tidigare) som oberoende variabler. I analyserna av femåriga medelvärden används arbetslöshet fem år tidigare (UT₅).⁶⁹ För att kontrollera för konjunkturcykler och arbetslöshetens avvikelse från långsiktig NAIRU kontrolleras för inflationstaktens förändringstakt (INFL_LDIFF); samt BNP-gap ((GAP), vilket mäter avvikelse från långsiktig trend, beräknad genom Hodrick-Prescott-filter). Dessa variabler bygger på data från AMECO och finns för samma länder som investeringar, som mest för år 1960–2013.

Resultat⁷⁰

Paneldata medför ofta problem med heteroskedasticitet.⁷¹ Tidsserier medför ofta problem med seriekorrelation, såsom att årets arbetslöshet samvarierar med föregående års.⁷² Även om flera metoder har använts för att korrigera för denna typ av problem, såsom land- och tidsfixa effekter, robusta standardfel, laggade värden av arbetslöshet samt medelvärden per femårsperiod bör resultaten tolkas försiktigt.

Tabell 6.1 redovisar koefficienterna för de oberoende variablerna i nio modellestimeringar: fem modeller med femåriga medelvärden och fyra

69 Lindgren (2006) menar att detta är en relativt ovanlig metod trots dess tydliga fördelar ur teoretisk och metodologisk synvinkel. Detta förfarande stöds för de flesta länder av test med FPE (*Final Prediction Error*), AIC (*Akaike's information criterion*) med mera. Laggade värden längre tillbaka har prövats för huvudresultaten utan betydelsefulla förändringar, kan erhållas från författaren.

70 Här presenteras centrala resultat. Som exempel på resultat från känslighetsanalyserna påverkas inte huvudsakliga resultaten av om treåriga medelvärden används istället för femåriga; exkludering av enskilda länder; eller att Sverige och Finland analyseras separat före och efter 1990 (jmf Bassanini och Duval 2006).

71 Heteroskedasticitet syftar på att en variabels standardavvikelse, den oförklarade variationen, varierar mellan observationer, såsom över tid.

72 Utöver att seriekorrelation kan antas på teoretisk grund, indikerar Wooldridgetest seriell autokorrelation för de flesta länder när dessa testas separat utan kontroll för tidsfixa effekter, redovisas ej här.

med årliga data. För modellerna med femåriga medelvärden används arbetslöshet fem år tidigare; för årliga värden används arbetslöshet ett samt två år tidigare som kontrollvariabler. Modellen med rubrik "Urval 5 år" består av ett urval av variablerna för att kontrollera för om statistiskt icke-signifikanta resultat stör övriga resultat. I alla modeller används robusta standardfel för att justera för heteroskedasticitet. Statistiskt signifikanta resultat är markerade upp till 10 procent signifikansnivå. Ej markerade resultat är ej statistiskt signifikant skilda från noll.⁷³

Resultaten för arbetslöshetsersättningens ersättningsgrad ska utläsas på följande sätt: *när ersättningsgraden (procent av tidigare lön) ökar med 1 procentenhet, förändras NAIRU med x procentenhet, allt annat lika*. Resultaten för de olika måtten på arbetslöshetsersättning är snarlika. De samlade resultaten för arbetslöshetsersättning kan i bästa fall beskrivas som blandade. Ingen av de redovisade estimaten för denna variabel är statistiskt signifikanta.⁷⁴ Det approximativa måttet för arbetslöshetsersättningens tidsgräns (BD) uppvisar i två modeller statistiskt signifikant negativa resultat, tvärtemot exogena NAIRU-teorier. Ingen av de övriga arbetsmarknadsinstitutionerna ger några entydiga statistiskt signifikanta resultat med förväntad riktning i mer än enstaka modeller. EP är statistiskt signifikant med negativ riktning i modell 2. COV är statistiskt signifikant med förväntad riktning i modell 3, liksom TW i modell 7.

Dessa resultat ger inte stöd för den i exogena NAIRU-modeller uppställda hypotesen att mer generös arbetslöshetsförsäkring och mer institutionella rigiditeter ger högre jämviktsarbetslöshet och därigenom högre arbetslöshet.

Resultaten för efterfrågefaktorer ska läsas som: *arbetslösheten förändras med x procentenhet när investeringsvariabeln eller realränta förändras*

73 Data för de olika variablerna överlappar länder och årtal i olika utsträckning. Som exempel estimerar modell 1 och 6 data från 33 länder och som mest år 1971–2009. Modell 4 bygger på data från 12 länder och som mest år 1975–2003.

74 Statistiskt signifikanta resultat för de andra måtten på arbetslöshetsersättning förekommer i enstaka estimerade modeller. Samtliga dessa mått är i stort sett genomgående statistiskt icke-signifikanta alternativt statistiskt signifikanta men i "felvärd" negativ riktning. Överlag verkar de få statistiskt signifikanta resultaten för de olika måtten på arbetslöshetsersättning vara mycket känsliga för modellspecifikationer. De står sig något bättre med årliga observationer, men inte till den grad att det påverkar den övergripande slutsatsen. Redovisas ej här men kan erhållas från författaren.

med en procentenhet, allt annat lika. I de här redovisade modellerna ingår ACCU och ILRV. Såväl i dessa estimat som i känslighetsanalyserna uppvisar ACCU i stort sett genomgående statistiskt signifikant negativ samvariation med arbetslösheten.

I genomsnitt indikerar resultaten att en procentenhet högre tillväxttakt i kapitalstocken i genomsnitt leder till cirka 0,2–1,9 procentenhet lägre arbetslöshet, där fyra av fem redovisade estimat indikerar runt 1 procentenhet eller mer. Effekten av ACCU är generellt något lägre då UT₁ och UT₂ ingår i modellerna.⁷⁵

Sveriges utveckling

Arbetslösheten i Sverige var generellt låg under efterkrigstidens gyllene år, liksom under 1970-talet och hela 1980-talet då många andra länder upplevde hög arbetslöshet. Det är först i och med 1990-talskrisens som arbetslösheten stiger till så höga nivåer att det är rimligt att tala om massarbetslöshet. Samvariationen mellan investeringar och arbetslöshet är mycket hög för svenskt vidkommande. Inom den modell som vi använt betraktar vi detta som en kausal relation. Ser vi detta ur det längre perspektivet kan vi konstatera att tillväxttakten i kapitalstock faller efter 1960-talets rekordår, stiger under andra hälften av 1980-talet och minskar drastiskt i samband med 90-talskrisen. Den återhämtar sig därefter aldrig till de nivåer som var vanliga före 1990. Detta följer mycket väl hur arbetslösheten utvecklats. Samvariationen mellan inves-

75 Utöver dessa modeller har flera känslighetsanalyser genomförts. Även övriga efterfrågevariabler, ACCGDP och ILRV, som testats i känslighetsanalyser, uppvisar starka samband med arbetslöshet vid estimeringar tillsammans med andra oberoende variabler. Resultaten för ILRV tenderar vara något känsligare för att andra mått på AD inkluderas men även resultaten för denna variabel får sammantaget betraktas som relativt starka.

Det är teoretiskt möjligt att lägre arbetslöshet är det som orsakar ökande investeringar, istället för tvärtom (jmf indikationer på omvänd kausalitet rörande arbetslöshetsersättning och arbetslöshet i Howell och Rehm 2009; Zettergren 2013). En vanlig metod för att pröva detta är att testa för *Grangerkausalitet*, vilket här prövar om tidigare års arbetslöshet kan förutsäga aktuellt års investeringar. Analys på årliga observationer indikerar inte att tidigare års arbetslöshet orsakar investeringar i något land, såtillvida att den inte uppvisar signifikans på femprocentsnivån med 2, 4 eller 10 laggade värden. Motsvarande test indikerar att investeringar orsakar arbetslöshet i 9 länder med negativ samvariation och 2 med positiv (12 länder med negativt samband vid test då två års lagg inkluderas). Huvudresultat påverkas inte av att laggade värden av investeringar inkluderas. Redovisas ej här men kan erhållas från författaren.

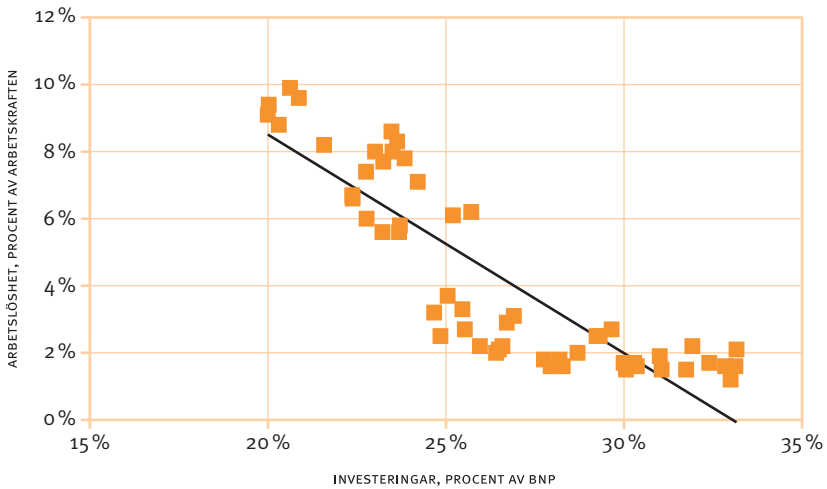
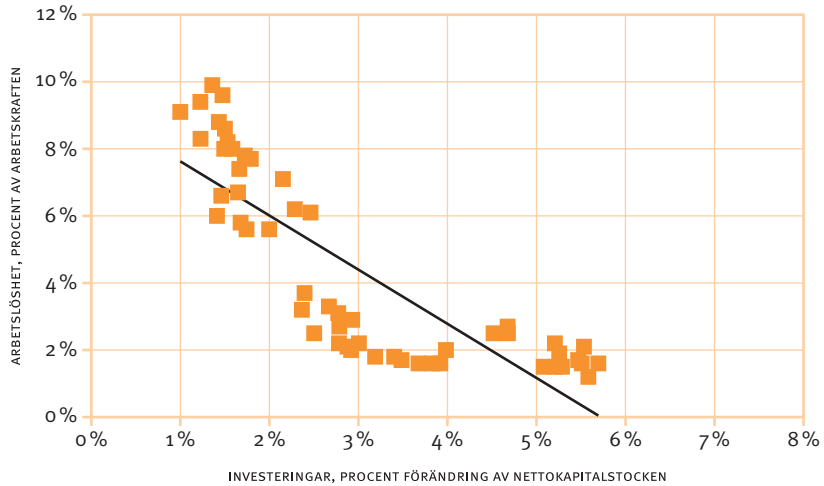
teringar och arbetslöshet illustreras i diagram 6.1 (a) och (b), mätt som ACCU och ACCGDP.⁷⁶

Arbetslöshetsersättningen var initialt under denna tidsperiod låg men steg snabbt fram till mitten av 1980-talet för att därefter sjunka fram till idag, se diagram 6.2. I den mån något samband går att utläsa ur detta mellan ersättningsgrad och arbetslöshet är det snarast omvänt mot vad modeller med exogen NAIRU förutser: Ersättningsgraden var som högst under 1980-talet när arbetslösheten var som lägst, och den var som lägst från mitten av 1990-talet och framåt då arbetslösheten var som högst ur detta långa perspektiv (i detta fall exemplifierad med NRRsing men resultaten är snarlika för andra mått).

Samtidigt illustrerar Sveriges utveckling vikten av att inkludera både realränta och investeringar vid denna typ av analyser. Både den kort- och långsiktiga realräntan för Sverige nådde enligt AMECOs mått historiskt höga nivåer i början av 1990-talet, samtidigt som arbetslösheten steg kraftigt. Sedan dess har dock realräntan återgått till de låga nivåer som den varierade kring under 1960- och början av 1980-talet (redovisas ej i diagram här), utan att för den skull investeringarna ökat i motsvarande utsträckning eller att arbetslösheten sjunkit märkbart. Detta komplicerar tolkning och analys. En diskussion som förtjänar ökad uppmärksamhet och möjligen skulle kunna förklara detta är hur variationer i olika typer av privat och offentlig skuldsättning kan påverka investeringar och sysselsättning. Förenklat, om låga räntor bidrar till ökad penningmängdstillväxt och därigenom ökad köpkraft för privat sektor, men denna köpkraft primärt riktas mot tillgångsmarknader, såsom bostäder, kan detta tänkas ha en annan effekt på nettokapitalstockens tillväxt än vad som hade varit fallet om de aktuella kredit- och tillgångsmarknaderna hade varit annorlunda utformade och/eller om den offentliga skuldsättningen utvecklats annorlunda (jmf Mian och Sufi 2014; Minsky 1982; Koo 2009).

⁷⁶ Av de 37 länder i datamaterialet där ACCU och arbetslöshet har studerats uppvisar samtliga liknande, negativ samvariation, med undantag för Luxemburg, Malta och Rumänien (för de två sistnämnda finns data endast för år 1996–2013). Ingen annan variabel i datamaterialet har vid motsvarande enkla jämförelse lika tydlig samvariation med arbetslöshet.

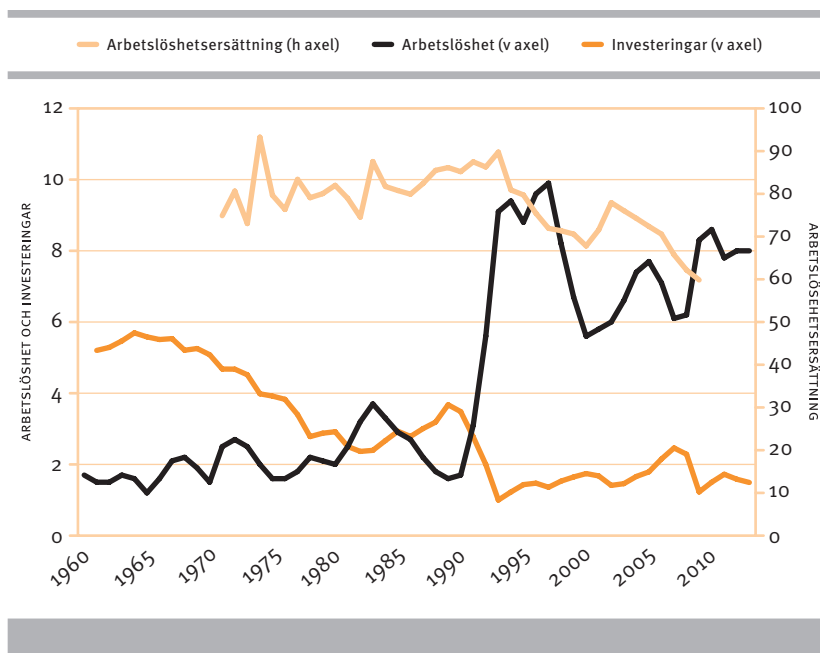
Diagram 6.1 (a) och (b) Sambandet mellan arbetslöshet och investeringar, Sverige 1960–2013

Investeringar = ACCU (nettokapitalstock). Investeringar som andel av BNP = ACCGDP (Gross fixed capital formation som procent av BNP). Liknande samvariation både med netto- och bruttostock.

Källa: AMECO; egna beräkningar

Diagram 6.2 Arbetslöshet, arbetslöshetsersättning och investeringar (nettokapitalstockens tillväxttakt) i Sverige

Arbetslöshetsersättning = NRRsing. Investeringar = ACCU.
 Källa: AMECO; van Vliet och Caminada (2012); egna beräkningar.

Avslutande kommentar

I de ovan redovisade resultaten finns ingenting som tyder på att arbetslöshetsersättningens ersättningsnivå kan förklara arbetslöshetens nivå sedan 1960 fram till idag i OECD-länderna. I likhet med flera tidigare studier tyder dessa resultat istället på att variationer i investeringstakt och till viss del realränta är de faktorer som till mycket stor del kan förklara relativt långsiktiga variationer i arbetslösheten.

Vilka teoretiska slutsatser man drar av detta är delvis en öppen fråga. Avgörande är huruvida den ekonometriska analysen lyckas fånga de verkligt långsiktiga sambanden. I forskningen finns inget konsen-

sus om tidshorisonten för lång sikt. Utifrån den teoretiska forskningen kan dessa resultat tolkas som att medan arbetsmarknadens institutioner har svaga eller oklara effekter på långsiktig NAIRU tenderar den aggregerade efterfrågan ha en negativ inverkan. Detta stämmer alltså inte med de huvudsakliga slutsatserna i de mest inflytelserika teoretiska arbetena, såsom Layard et al. (1991; 2005). Vi bör dock observera att detta inte behöver betyda att arbetsmarknadens institutioner är oviktiga för arbetslösheten. Det får fortfarande beskrivas som ett rimligt antagande att människors beteende påverkas *på något sätt* av rådande regler. En tolkning är att sambanden är mer komplexa än vad som brukar anföras i denna typ av forskning och den bredare samhällsdebatten (jmf Storm och Naastepad 2012 samt kapitel 3 i denna rapport).

Tabell 6.1 Samband mellan arbetslöshet och de oberoende variablerna

	Femåriga medelvärden			
	(1) NRR	(2) + AMI	(3) + AD	(4) + MS + UT5
NRRsing Ersättning	0,03 (1,25)	0,00 (0,18)	- 0,02 (- 0,64)	- 0,01 (- 0,46)
BD Ersättning tidsgr.		- 4,38 (- 1,33)	- 0,67 (- 0,25)	- 1,29 (- 0,46)
EP Anst.skydd		- 1,34* (- 2,07)	- 0,84 (- 1,03)	- 0,30 (- 0,70)
COV Facklig täckn.		0,07 (1,45)	0,08*** (3,07)	0,03 (0,95)
AUTH Facklig auktoritet		- 0,71 (- 0,11)	- 3,07 (- 0,52)	- 0,30 (- 0,06)
TW Skattekil		0,12 (1,27)	0,06 (0,59)	0,03 (0,55)
REGREF Regleringar		0,03 (0,03)	- 0,13 (- 0,14)	- 0,63 (- 1,01)
ACCU Investeringar			- 1,13*** (- 2,96)	- 1,74** (- 2,38)
ILRV Realränta, långs.			0,50*** (3,09)	0,35** (2,49)
GAP BNP-gap				- 0,07 (- 0,29)
INFL1DIFF Infl.föränd				- 0,54 (- 1,13)
UT5 Arbl.het (t-5)				0,36*** (3,24)
UT1 Arbl.het (t-1)				
UT2 Arbl.het (t-2)				
Constant	1,42 (1,00)	- 2,00 (- 0,28)	5,07 (1,15)	10,91** (3,04)
Antal observationer	210	96	85	68
Justerade R ²	0,350	0,455	0,700	0,845

* $p < 0,10$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$. t-värden inom parentes. Fixeffekt land och år. Robusta standardfel.

Ett värde per år

(5) Urval 5 år	(6) NRR	(7) + AMI + MS	(8) + AD	(9) Urval 1 år
0,01	0,03	- 0,00	- 0,03	0,01
(0,78)	(1,56)	(- 0,02)	(- 1,06)	(1,62)
- 3,87**		- 4,47	- 0,73	- 1,22***
(- 2,95)		(- 1,79)	(- 0,26)	(- 4,43)
		- 0,58	- 0,57	
		(- 0,92)	(- 1,28)	
		0,01	0,02	
		(0,17)	(0,70)	
		0,12	- 0,15	
		(0,02)	(- 0,03)	
		0,17*	0,11	
		(1,97)	(1,63)	
		- 0,42	- 0,57	
		(- 0,55)	(- 0,99)	
- 1,01***			- 1,50***	- 0,24**
(- 4,80)			(- 3,42)	(- 2,66)
0,36**			0,24**	0,04*
(2,67)			(2,24)	(1,95)
- 0,31*		- 0,44***	- 0,13	- 0,09*
(- 2,11)		(- 3,57)	(- 1,05)	(- 1,80)
		0,04	0,10**	- 0,00
		(0,79)	(2,26)	(- 0,02)
0,40***				
(4,80)				
				1,17***
				(13,47)
				- 0,39***
				(- 5,62)
7,61***	1,50	0,56	9,38**	1,97***
(6,03)	(1,37)	(0,13)	(2,47)	(3,88)
87	1 001	325	320	406
0,852	0,287	0,585	0,713	0,950

Källförteckning

- Allard, G. (2005) *Measuring the Changing Generosity of Unemployment Benefits: Beyond Existing Indicators*, IE WP EC8-108-I, Instituto de Empresa
- AMECO statistikdatabas
- Arestis, P., Baddeley, M., Sawyer, M. (2007) "The Relationship Between Capital Stock, Unemployment and Wages in Nine EMU Countries", *Bulletin of Economic Research*, 59:2, 125-148
- Baccaro, L., Rei, D. (2006) "Institutional Determinants of Unemployment in OECD Countries: Does the Deregulatory View Hold Water", *International Organization*
- Bassanini, A., Duval, R. (2006) *Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions*, DELSA/ELSA/WD/SEM(2006)4, OECD
- Calmfors, L., Driffill, J. (1988), "Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance", *Economic Policy*, 6
- Hein, E. (2006) "Wage Bargaining and Monetary Policy in a Kaleckian Monetary Distribution and Growth Model: Trying to Make Sense of the NAIRU", *Intervention*, 3, 2, 305-330
- Howell, D. R. (2011) "Institutions, aggregate demand and cross-country employment performance: alternative theoretical perspectives and the evidence", *A modern guide to Keynesian macroeconomics and economic policies*, 165-190
- Howell, D. R., Baker, D., Glyn, A., Schmitt, J. (2007) Are Protective Labor Market Institutions at the Root of Unemployment? A Critical Review of The Evidence", *Capitalism and Society*, 2, 1, 1-71
- Howell, D. R., Rehm, M. (2009) "Unemployment compensation and high European unemployment: reassessment with new benefit indicators", *Oxford Review of Economic Policy*, 25, 1, 60-93
- IMF (2003) *World Economic outlook: Growth and Institutions*, International Monetary Fund
- Johansson, T., Taalbi, J. (2010) "Full sysselsättning och ekonomisk politik", *Nya värderingar, nytt samhälle?*, Arbetarrörelsens forskarnätverk
- Keynes, J. M. (1937) "The General Theory of Employment", *The Quarterly Journal of Economics*, 51, 2, 209-223
- Koo, R. (2009) *The Holy Grail of Macroeconomics*, John Wiley Sons

- Layard, R., Nickell, S., Jackman, R. (1991; 2005) *Unemployment, Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press
- Lindgren, K-O. (2006) *Roads from Unemployment. Institutional Complementarities in Product and Labor Markets*, Uppsala universitet
- Mian R. A., Sufi, A. (2010) "The Great Recession: Lessons from Microeconomic Data", *American Economic Review*, 100:2, 1–10
- Mian R. A., Sufi, A. (2012) *What explains high unemployment? The aggregate demand channel*, WP 17830, NBER
- Mian R. A., Sufi, A. (2014) *House of Debt*, Chicago
- Minsky, H. (1982) *Can It Happen Again*, M.E. Sharpe
- Nickell, S. (1997) "Unemployment and Labor Market Rigidities: Europe versus North America", *The Journal of Economic Perspectives*, 11, 3, 55–74
- Nickell, W. (2006) *The CEP-OECD Institutions Data Set 1960–2004*, CEP Discussion Paper, 759, London: Centre for Economic Performance. Data tillgängliga på <http://hdl.handle.net/1902.1/13555>
- Nickell, S., Nunziata, L., Ochel, W. (2005) "Unemployment in the OECD since the 1960s. What do we know?", *The Economic Journal*, 115, 1–27
- Nicoletti, G., Scarpetta S. (2005), "Product Market Reforms and Employment in OECD Countries", OECD Economics Department Working Papers 472
- OECD statistikdatabas
- OECD (1994) *The OECD Jobs Study, Evidence and Explanations*
- Rowthorn, R. (1995) "Capital formation and unemployment", *Oxford Review of Economic Policy*, 11, 1
- Rowthorn, R. (1977) "Conflict, inflation and money", *Cambridge Journal of Economics*, 1, 215–239
- Rowthorn, R. (1999a) "Unemployment, wage bargaining and capital-labour substitution", *Cambridge Political Economy Society*, 23, 413–425
- Rowthorn, R. (1999b) *Unemployment, Capital-Labor Substitution, and Economic Growth*, Internationella valutafonden
- Rowthorn, R. (1996) *Unemployment, Wage Bargaining and Capital-Labour Substitution*, Centre for Business Research, University of Cambridge, Working paper 38
- Scarpetta, S. (1996) "Assessing the Role of Labour Market Policies and Institutional Settings on Unemployment: A Cross-Country Study", *OECD Economic Studies*, 26, 1

- Skott, P. (2005) "Fairness as a source of hysteresis in employment and relative wages", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 57, 305–331
- Stockhammer, E. (2004) *The Rise of Unemployment in Europe, A Keynesian Approach*, Edward Elgar Publishing
- Stockhammer, E., Klär, E. (2010) "Capital accumulation, labour market institutions and unemployment in the medium run", *Cambridge Journal of Economics*, 1–21
- Storm, S., Naastepad, C. W. M. (2012) *Macroeconomics beyond the NAIRU*, Harvard UP
- van Vliet, O., Caminada, K. (2012) *Unemployment Replacement Rates Dataset among 34 Welfare States, 1971–2009*, Neujobs. Data tillgängliga på <http://www.law.leidenuniv.nl/org/fisceco/economie/hervormingsz/datasetreplacementrates.html>
- Visser, J. (2013) *Data Base on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts, 1960–2011*, Amsterdam Institute for Advanced labour Studies. Data tillgängliga på <http://www.uva-aias.net/208>

Rapporter i serien

1. Sverige behöver ett bättre banksystem
ISBN 978-91-566-2967-9
2. Hundra år av ojämlikhet – löner och löneutveckling efter klass och kön
ISBN 978-91-566-2968-6
3. Bör sänkt lägsta lön ingå i en svensk sysselsättningsstrategi?
ISBN 978-91-566-2982-2
4. Hur många har erfarenhet av arbetslöshet?
ISBN 978-91-566-2983-9
5. Den ”nya” strukturomvandlingen?
Jobbpolariseringen och konkurrensen om jobben
ISBN 978-91-566-2985-3
6. Vilja, få och förmå – Synpunkter på en sysselsättningspolitik
byggd på ekonomiska incitament
ISBN 978-91-566-2997-6
7. Skolan sviker – hur, varför och vad vi kan göra åt det?
ISBN 978-91-566-2999-0
8. Inflation – allt du behöver veta men aldrig vågat fråga om
ISBN 978-91-566-3001-9
9. Investeringar och sysselsättning i Sverige
ISBN 978-91-566-3002-6
10. Bostadsbrist och arbetsmarknad
– hur får vi en bostadsmarknad i balans?
ISBN 978-91-566-3004-0
11. Samhällsekonomi i koma – kan höjda löner återuppliva den?
ISBN 978-91-566-3008-8
12. Modellen som klev ut genom ett fönster
– om globaliseringen och den svenska modellens framtid
ISBN 978-91-566-3009-5
13. Penningpolitik och full sysselsättning
ISBN 978-91-566-3010-1
14. Vägval när det gäller marknadsmekanismer i utbildningssystemet
ISBN 978-91-566-3011-8
15. Arbetsförmedlingen och arbetskraftsförmedlingen
– missbedömd eller dömd att misslyckas?
ISBN 978-91-566-3012-5

16. Tillsammans – LO-samordning och samverkan i praktiken
ISBN 978-91-566-3013-2
17. Ungas färdigheter och etableringsproblem på arbetsmarknaden
ISBN 978-91-566-3059-0
18. Lönebildning bortom NAIRU
ISBN 978-91-566-3061-3

Arbete åt alla är ett av arbetarrörelsens viktigaste mål, men efter att sysselsättningen minskade med cirka en halv miljon personer under 90-talets första hälft har Sverige aldrig återvänt till full sysselsättning. Hur kommer det sig?

Jämviktsarbetslöshet och NAIRU (Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment) är begrepp som fått stort fotfäste i den ekonomiska forskningen och den politiska debatten. Begreppen uppfattas ibland som en absolut gräns, en nivå på arbetslösheten som det inte går att understiga, åtminstone inte utan omfattande välfärdsförluster i form av sämre skydd för löntagare eller sämre arbetslöshetsförsäkringar.

I denna antologi, som ges ut inom ramen för LOs projekt *Full sysselsättning och solidarisk lönepolitik*, diskuterar forskare i ekonomi och ekonomisk historia NAIRU för att se om det har bäring på verkligheten.

Maj 2015

ISBN 978-91-566-3061-3

www.lo.se